

Životní perspektiva osob ve věku 60+ odkázaných na dávky hmotné nouze

Bc. Adéla Kolibová

Diplomová práce
2023

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně

Fakulta humanitních studií

Ústav pedagogických věd

Akademický rok: 2022/2023

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(projektu, uměleckého díla, uměleckého výkonu)

Jméno a příjmení: **Bc. Adéla Kolibová**
Osobní číslo: **H21236**
Studijní program: **N0111A190013 Sociální pedagogika**
Forma studia: **Prezenční**
Téma práce: **Životní perspektiva osob ve věku 60+ odkázaných na dávky hmotné nouze**

Zásady pro vypracování

Zpracování rešerše a studium odborné literatury.

Vymezení terminologie a teoretických východisek z oblasti seniorského věku, sociální politiky a dávek hmotné nouze.

Příprava metodiky empirické části, zpracování projektu výzkumu a stanovení výzkumného problému.

Realizace kvalitativního výzkumu formou rozhovorů.

Prezentace výsledků výzkumu, jejich shrnutí a doporučení pro praxi.

Forma zpracování diplomové práce: **tištěná/elektronická**

Seznam doporučené literatury:

ARNOLDOVÁ, Anna, 2012. Sociální zabezpečení I: sociální zabezpečení v České republice, lékařská posudková služba, pojistné, systémy sociálního zabezpečení. Praha: Grada. Aktuální legislativa. ISBN 978-80-247-3724-9.
BRDEK, Miroslav, Hana JÍROVÁ a Vojtěch KREBS, 2002. Trendy v evropské sociální politice. Praha: ASPI. ISBN 80-86395-25-1.
HAŠKOVCOVÁ, Helena, 2012. Sociální gerontologie aneb senioři mezi námi. Praha: Galén. ISBN 878-80-7262-900-8.
MŮHLPACHR, Pavel a Miroslav BARGEL, 2011. Senioři z pohledu sociální pedagogiky. Brno: Institut mezioborových studií Brno. ISBN 978-80-87182-21-5.
ŠVARŤÍČEK, Roman a Klára ŠEĐOVÁ, 2014. Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0644-6.

Vedoucí diplomové práce: **PhDr. Zuzana Hrnčířiková, Ph.D.**
Ústav pedagogických věd

Datum zadání diplomové práce: **10. ledna 2023**
Termín odevzdání diplomové práce: **21. dubna 2023**

L.S.

Mgr. Libor Marek, Ph.D.
děkan

doc. Mgr. Jakub Hladík, Ph.D.
ředitel ústavu

Ve Zlíně dne 10. ledna 2023

PROHLÁŠENÍ AUTORA DIPLOMOVÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

- odevzdáním diplomové práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby¹⁾;
- beru na vědomí, že diplomová práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k nahlédnutí;
- na moji diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3²⁾;
- podle § 60³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60³⁾ odst. 2 a 3 mohu užit své dílo – diplomovou práci - nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování diplomové práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky diplomové práce využít ke komerčním účelům.

Prohlašuji, že

- elektronická a tištěná verze diplomové práce jsou totožné;
- na diplomové práci jsem pracoval(a) samostatně a použitou literaturu jsem citoval(a). V případě publikace výsledků budu uveden(a) jako spoluautor.

Ve Zlíně 11.4.2023

.....

 Univerzita Tomáše Bati
Fakulta humanitních studií

1) zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací:

(1) Vysoká škola nevydělečně zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledku obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

(2) Disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být též nejméně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny k nahlázení veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce pořizovat na své náklady výpisy, opisy nebo rozmnoženiny.

(3) Platí, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.

2) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3:

(3) Do práva autorského také nezasahuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, užije-li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořené žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacího zařízení (školní dílo).

3) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:

(1) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst.

3). Odpírá-li autor takového díla udělit svolení bez vážného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat nahrazení chybějícího projevu jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 zůstává nedotčeno.

(2) Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užít či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.

(3) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výdělku jím dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložily, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihlédne k výši výdělku dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.

ABSTRAKT

Diplomová práce se zaměřuje na životní perspektivu osob starších 60 let odkázaných na dávky hmotné nouze. Teoretická část práce se zabývá tématem životní perspektivy, do které jsou zahrnuty i pojmy životní spokojenosti a kvality života. Dále také obdobím stáří a konstrukty stárnutí. Následně sociálním zabezpečením ve stáří, důchodovou politikou a dávkami hmotné nouze. V rámci výzkumu je použita kvalitativní metoda narativních rozhovorů a následná narativní analýza dat. Hlavním cílem práce je popsat a analyzovat životní příběh osob starších 60 let odkázaných na dávky hmotné nouze.

Klíčová slova: dávky sociální podpory, důchodová politika, hmotná nouze, kvalita života, senioři, sociální vyloučení, sociální zabezpečení ve stáří, životní perspektiva, životní příběh

ABSTRACT

The diploma thesis focuses on the life perspective of people older than 60 years dependent on material needs benefits. The theoretical part of the thesis deals with the topic of life perspective, which includes the concepts of life satisfaction and quality of life. Also the period of old age and the constructs of aging, followed by social security in old age, retirement policy and material needs benefits. The research utilizes a qualitative method of narrative interviews followed by narrative data analysis. The main objective of the thesis is to describe and analyze life stories of individuals aged over 60 who are dependent on material needs benefits.

Keywords: social support benefits, retirement policy, material need, quality of life, seniors, social exclusion, retirement social security, life perspective

Na tomto místě bych chtěla poděkovat PhDr. Zuzaně Hrnčířikové, Ph.D., za odborné vedení diplomové práce, ochotu, trpělivost a cenné rady, které mi během zpracování této práce poskytovala. V neposlední řadě bych chtěla poděkovat sociálnímu pracovníkovi pobočky Úřadu práce, který zprostředkoval kontakt s osobami, díky kterým mohl být realizován výzkum. Vděk patří také samotným účastníkům výzkumu, kteří se rozhodli sdílet svůj životní příběh.

Prohlašuji, že odevzdaná verze bakalářské/diplomové práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

OBSAH

ÚVOD.....	9
I TEORETICKÁ ČÁST	10
1 ŽIVOTNÍ PERSPEKTIVA A ŽIVOTNÍ SPOKOJENOST	11
1.1 ŽIVOTNÍ PERSPEKTIVA.....	11
1.2 ŽIVOTNÍ SPOKOJENOST	13
1.4 KVALITA ŽIVOTA.....	18
2 OBDOBÍ STÁŘÍ.....	21
2.1 PROCES STÁRNUTÍ.....	22
2.2 KONSTRUKTY STÁRNUTÍ	24
3 SOCIÁLNÍ ZABEZPEČENÍ VE STÁŘÍ.....	29
3.1 DŮCHODOVÝ VĚK A ODCHOD DO STAROBNÍHO DŮCHODU	31
3.2 DÁVKY STÁTNÍ SOCIÁLNÍ PODPORY.....	33
3.3 DÁVKY HMOTNÉ NOUZE	35
3.4 SENIOŘI NA TRHU PRÁCE	40
II PRAKTICKÁ ČÁST.....	42
4 METODOLOGIE VÝZKUMU.....	43
4.1 VÝZKUMNÉ CÍLE	44
4.2 VÝZKUMNÉ OTÁZKY	44
4.3 POJETÍ VÝZKUMU	45
4.4 VÝBĚROVÝ SOUBOR	45
4.5 VÝZKUMNÝ NÁSTROJ	46
4.6 ZPŮSOB ZPRACOVÁNÍ DAT.....	47
4.7 ANALÝZA DAT.....	49
4.7.1 Rekonstrukce a analýza narativu 1. ÚV	49
4.7.2 Rekonstrukce a analýza narativu 2. ÚV	56
4.7.3 Rekonstrukce a analýza narativu 3. ÚV	59
4.7.4 Rekonstrukce a analýza narativu 4. ÚV	64
4.8 INTERPRETACE DAT	69
ZÁVĚR	74
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY.....	76
SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK.....	81
SEZNAM OBRÁZKŮ	82
SEZNAM TABULEK.....	83
SEZNAM PŘÍLOH.....	84

ÚVOD

Diplomová práce se zabývá tématem životní perspektivy osob 60+ odkázaných na dávky hmotné nouze. Dávky hmotné nouze jsou součástí třetího pilíře sociálního zabezpečení, které systém sociální politiky České republiky poskytuje osobám s nedostatečnými příjmy. Osoby starší 60 let se mohou snadno ocitnout v okruhu osob potřebných příjemců dávek.

Cílem práce je popsat a analyzovat životní příběhy osob, které se staly odkázanými na dávky hmotné nouze z různých důvodů. V analýze životního příběhu těchto osob se budeme snažit zachytit klíčové momenty, které by nám mohly poodhalit skutečnosti, kvůli kterým jsou tyto osoby v současné době závislé na dávkách hmotné nouze.

Teoretický rámec práce se skládá z kapitol, které pojednávají o tématech úzce spjatých s danou problematikou. V první kapitole se zaměřujeme na životní perspektivu a životní spokojenost z pohledů různých autorů. Součástí kapitoly je také téma kvality života, které je pro životní spokojenost a životní perspektivu podstatný.

Druhá kapitola je věnována období stáří a procesům stárnutí. Setkáme se zde s kategorizací stárnutí a definicí biologického stáří. Proces stárnutí je popisován jako konstrukt v závislosti na pojetí autorů.

V poslední kapitole se seznámíme s oblastí sociálního zabezpečení ve stáří. Popsána zde bude příprava na stáří v různých oblastech života. Postupně se přesuneme k roli státu v této oblasti, zmíníme politiku aktivního stárnutí a poté se budeme věnovat samotnému odchodu do důchodu a konkrétnímu sociálnímu zabezpečení v období stáří.

V praktické části budou pozorovány životní příběhy osob starších 60 let, které jsou odkázány na dávky hmotné nouze. Prostřednictvím narativní analýzy budou sledovány klíčové okamžiky v životech těchto osob, jejich životní podmínky a celková zkušenost s dávkami hmotné nouze. Výsledky analýzy životních příběhů mohou pomoci k lepšímu pochopení vnímání reality těchto jedinců.

Podle údajů Českého statistického úřadu (2022) s rostoucím věkovým průměrem roste také počet případů, kdy jsou osoby bez nároku na starobní důchod. Pokud nejsou schopny si zajistit finance svépomocí, sociální politika České republiky má pro takové osoby připraveno řešení jejich neutěšené životní situace v podobě dávek hmotné nouze. Osoby starší 60 let mají specifické potřeby, které se mohou výrazně lišit od ostatních skupin v populaci. Domníváme se, že věnovat se tomuto tématu by bylo užitečné především z hlediska toho, jak tato část populace vnímá svoji situaci, jaké jsou jejich opravdové potřeby a jak se skutečnost odkázanosti na dávky hmotné nouze promítá do kvality jejich života.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 ŽIVOTNÍ PERSPEKTIVA A ŽIVOTNÍ SPOKOJENOST

Témata životní perspektiva a životní spokojenost jsou poměrně dosti komplexní a často diskutované. S těmito tématy se můžeme setkat v různých vědách jako například v sociologii, v psychologii, filozofii nebo také v sociální práci. Existuje tedy mnoho přístupů k těmto tématům a různí autoři na ně pohlížejí různými úhly pohledu. Vzhledem k rozsahu těchto témat zde zmíníme pouze některé autory a budeme se snažit pracovat s jejich pojetími. Popíšeme také další témata, která se úzce pojí s kvalitou života a životní perspektivou.

1.1 Životní perspektiva

Teoretickou část této diplomové práce tedy zahájíme obecným objasněním pojmu „životní perspektiva“. Pokud bychom chtěli v literatuře najít přesné vysvětlení tohoto slovního spojení, narazili bychom na problém. Životní perspektiva jako pojem totiž není ukotven a ani jeho definice není zcela zřejmá. Abychom mohli tento pojem tedy uchopit, nejprve bychom si měli objasnit, co míníme výrazem „životní“. Ten naznačuje, že se pohybujeme v osobní oblasti jedince, v kontextu této práce se jedná kupříkladu o cíle, které by chtěl za svůj život dosáhnout. Pojem „perspektiva“ chápeme jako něco, co dokážeme vidět, určitý pohled na situaci, předmět, osobu atp. Při snaze pochopení významu slova „perspektiva“ vycházíme z definice perspektivismu od Olšovského (2011), který zmiňuje filozofa Ortega y Gasset. Perspektivismus je podle něj představa, dle které je osoba postavena do nějaké situace, díky které je schopna poznávat svět okolo ní. Toto poznání je však pouze z určitého směru a je ovlivněno subjektivním vnímáním, podle kterého jsou vybírány *zdroje významů světa*.

Každý jedinec se vyznačuje *psychofyzilogickou strukturou*, právě proto je schopen některé skutečnosti pochopit a některé naopak ne. „*Subjekt má svou individuální perspektivu pohledu na svět a jednotlivé věci.*“ (Russel in Olšovský, 2011, s. 176)

Patočka mluví o člověku jako o bytosti, která má potenciál ke změně perspektiv, jelikož je život podmíněn volbami a výběrem možností. (Olšovský, 2011)

Při hledání významu životní perspektivy bychom chtěli zmínit i psychologa Eriksona, který ve své publikaci *Dětství a společnost* pojednává o náhledu na život jako o poměrně podstatném faktoru, který ovlivňuje samotný vývoj jedince. Dále také uvádí, že na formování perspektivy u člověka mají vliv krize v životních obdobích, ve kterých se osobnost vyvíjí. (Erikson, 2002)

Tabulka 1 Osm věků člověka dle Eriksona (2001), vlastní úprava

Důvěra vs. nedůvěra (od narození po batolecí věk)	Charakteristické jsou stavy pohody a nepohody, dítě potřebuje někoho, komu důvěřuje. Naděje zde podmínkou žití. Dítě potřebuje zázemí a pocit bezpečí.
Autonomie vs. study a pochyby (batolecí věk)	Dítě má získat další dimenzi: autonomie, samostatnost. Toto má vliv na zvládání nových situací. Dítě se musí naučit zvládat situace samo, potýká se s prvními frustracemi.
Iniciativa vs. pocity viny (předškolní věk)	Dítě získává zpětnou vazbu od sociálního okolí, výraznější ze strany sociálního okolí. Vynořuje se zde iniciativa, kdy chce dítě ukázat co dovede a rádo se chlubí což je spojeno s pocity viny, jelikož ne všechny činy a plány jsou přijatelné pro okolí.
Snaživost vs. méněcennost (mladší školní věk)	Zásadní je nástup do školy, je to období diagnostiky poruch učení. Dítě nesmí dostat nálepkou. U dítěte toto může způsobovat ztrátu snahy a motivace kvůli pocitům méněcennosti.
Identita vs. zmatení rolí (období dospívání)	Objevuje se zde psychosociální krize, tzn. dítě vs. dospívající. Je to období hledání sám sebe, které je ovlivňováno názory a požadavky druhých osob.
Intimita vs. izolace (mladá dospělost)	V této fázi se jedná o propojování své intimity s druhou osobou. Jedinec se může izolovat, pokud nepřijme vlastní identitu a vyhýbat se vztahům.
Generativita vs. stagnace (dospělost)	Vyspělost jedince v této fázi se ukazuje na schopnosti předávání svých zkušeností dál. V této fázi je schopen péče o rodinu a o děti. Později se v této fázi se může objevit stagnace a krize středního věku.
Integrita vs. zoufalství (období stáří)	Toto období je především o smíření se se životem, jaký jsme prožili. Pokud je to možné můžeme se ještě pokusit něco napravit.

V obdobích, které Erikson (2001) popisuje se osobnost různě formuje a s ní se mění i perspektiva neboli pohled na život a na svět. Konkrétně zde uvádí osm fází vývoje. Každá fáze je konfliktem, který je nutno vyřešit, či krizí, kterou je nutno si projít, aby byl možný další vývoj. V těchto vývojových fázích je možno pozorovat změnu perspektivy, která se zformuje po každé prodělané krizi.

Od chvíle, kdy je jedinec schopen popisu můžeme pozorovat jeho perspektivu na život. Jak bylo již zmíněno, v každé fázi je jasně patrná rozdílnost v pohledu na život.

V návaznosti na zmíněné autory pozorujeme důležitost subjektivity a individuality v náhledu na život. Z těchto vysvětlení se můžeme domnívat, že životní perspektiva je tedy pohled jedince na situace odehrávající se v jeho životě. Jedná se o situace minulé, přítomné i budoucí. Pohled na život tedy vychází z vlastních očekávání a subjektivních vnímání pravd a voleb, které uskutečnili, což významně ovlivňuje cestu člověka jeho životem.

Vzhledem k tématu této práce je důležité období stárnutí a stáří, tímto obdobím se budeme zabývat ve druhé kapitole. Ve spojitosti s životní perspektivou navazujeme podkapitolami, které se budou věnovat tématům životní spokojenosti, životních cílů a kvalitě života.

1.2 Životní spokojenost

Spokojenost se svým vlastním životem, to je téma, kterým se zabývá pozitivní psychologie. Je to oblast psychologie, která se zaměřuje spíše na ty pozitivní aspekty v životě, ale neopomíná ani ty negativní. V dřívějších dobách byla psychologie vnímána jako věda, která se zaměřuje především na stinné stránky života, rizikové faktory a negativní jevy či poruchy. S postupným vývojem se začal klást důraz i na pozitivní psychologii. (Slezáčková, 2012)

Životní spokojenosti se chceme v této kapitole věnovat především pro skutečnost, že spokojenost jedince v životě hraje klíčovou roli v tom, jak hodnotí své životní podmínky a ostatní aspekty týkající se jeho života. „*Touha po štěstí, klidu, vyrovnanosti, radosti a naplnění je vlastní všem lidským bytostem.*“ (Slezáčková, 2012, s. 21)

V oblasti pozitivní psychologie je využíván pojem „*well-being*“. Význam tohoto slovního spojení bychom mohli doslovně chápat jako „*dobré žití*“, jinými autory je často používáno spojení „*duševní pohoda*“. Jedná se tedy o stav, kdy je člověk spokojen ve svém životě. Seligman (2014) hovoří o duševní pohodě jako o teoretickém konstruktu.

Zmiňuje také samotné slovo „*štěstí*“, označuje jej za měřitelnou entitu, která je významně ovlivněna životní spokojeností. V této teorii se ukazuje snaha o vysvětlení významu štěstí.

Seligman (2014) uvádí jednoduchou rovnici: lidé, kteří ve svém životě často pociťují smysluplnost a zaujetí, bývají těmi, kteří dosahují nejvyšší míry životní spokojenosti. O duševní pohodě také hovoří jako o nevynucené volbě. V teorii well-being Seligman (2014) identifikuje pět prvků, každý z těchto prvků splňuje podmínku, tj. významně přispívá k duševní pohodě samotného jedince, dá se změřit nezávisle na dalších prvcích a pro spoustu osob může být konkrétním životním cílem.

Tabulka 2 Prvky well-being dle Seligmana (2014), vlastní úprava

Pozitivní emoce	Tento prvek je vnímán jako nejdůležitější. Prožitek příjemného je základem pro pocit spokojenosti.
Zaujetí činnosti	Zaujetí činnosti je spojováno s tzv. <i>flow</i> (absolutní pohlcení činností). Zaujetí pro činnost má pozitivní účinek na vlastní vnímání jedince a pomáhá k nalezení smysluplnosti.
Smysluplnost	Prvek smysluplnosti naznačuje pocit významu, či hlubšího smyslu ať už v životě nebo v činnosti. Se smysluplností se také pojít pocit hodnotné existence.
Úspěšný výkon	Úspěšný výkon působí na sebedůvěru. Jedinci pociťují například hrdost, která jim může v budoucnu pomoci k dalším úspěšným výkonům a dobré motivaci.
Pozitivní vztahy	Kvalitní mezilidské vztahy vzbuzují pocity bezpečí, sounáležitosti, důvěry, čímž přispívají k celkové životní pohodě. Napomáhají také k lepšímu zvládnání emocí, jelikož mohou být zdrojem emocionální podpory.

Křivohlavý (2015) pojednává o *subjektivní životní pohodě*, která je popisována jako „kognitivní a emocionální vyhodnocení vlastního života“. Subjektivnost je pro vnímání pozitivních emocí klíčová. (Seligman, 2014)

Existuje totiž rozdíl v tom, jakým způsobem posuzuje jedinec situaci a jakým způsobem ji posuzuje nezaujatá hodnotící osoba. Podstatné pro celkový pocit pohody je sledovat, jakou váhu osoby přiřkládají jednotlivým událostem. V hodnocení životní pohody hraje roli i aktuální nálada jedince, ta se promítá do hodnocení samotných prožitků z životních událostí. Rozlišujeme tedy *subjektivní pohodu*, *situační pohodu* a *dlouhodobou pohodu*. Koncept aktuální a dlouhodobé pohody obsahuje dvě složky (aktuální a dlouhodobou psychickou pohodu a aktuální a dlouhodobou fyzickou pohodu). Emoční rozpoložení, nálady tělesné pocity jsou označovány za ukazatele aktuální pohody. (Paulík, 2017)

V případě dlouhodobé pohody je ukazatelem dlouhodobá převaha zažití pozitivních pocitů a emocionálních stavů s návazností na osobnostní dispozice jako je například temperament a také objektivní hodnocení situací druhými. (Paulík, 2017)

Jelikož je subjektivitě v hodnocení životní spokojenosti přisuzován zásadní význam, je na místě zmínit i samotnou osobnost jedince, jakožto jeden z nejdůležitějších předpokladů subjektivní pohody. Diener (2009) označuje osobnost člověka jako jakéhosi moderátora osobní pohody. Z psychologického hlediska bychom mohli well-being propojit s teoriemi o temperamentu. Existuje potvrzení o vazbě mezi osobností a subjektivní pohodou. Někteří jedinci mají totiž predispozici k tomu být šťastní nebo naopak nešťastní. Touto skutečností se zabývají behaviorálně-genetické studie dědičnosti.

Ke zjištění, jakou má životní pohoda pro druhou osobu hodnotu, musíme čerpat především z jeho pohledu na život, z jeho vlastní zkušenosti. Zkušenost jedince je v tomto případě ovlivněna jak pozitivními, tak negativními emocemi, náladou, vyplnění či nevyplnění stanovených plánů, popřípadě způsobem jejich realizace. Pozorujeme zde důraz na subjektivitu, která byla zmiňována již na začátku kapitoly, která se věnuje životní perspektivě.

Existuje více způsobů, jak nahlédnout do konceptu well-being, zaměříme se nyní na dimenze, které dle Křivohlavého (2015) well-being obsahuje:

Tabulka 3 Psychické dimenze well-being dle Krivohlavého (2015), vlastní úprava

Sebepřijetí	<ul style="list-style-type: none"> - Úspěšné přijetí sebe sama, k vlastní osobě a životu. - Kladný emocionální vztah k tomu, co bylo v životě dosaženo.
Osobní růst	<ul style="list-style-type: none"> - Pocit neustálého vyvíjení se k lepšímu. - Otevřenost novým zkušenostem a uvědomění vlastních kvalit.
Životní účel	<ul style="list-style-type: none"> - Stanovení a dosahování cílů v životě. - Schopnost vidět ve svém životě smysl.
Začlenění do života	<ul style="list-style-type: none"> - Schopnost zařadit se do chodu společnosti.
Autonomie	<ul style="list-style-type: none"> - Schopnost řízení si svého života, dle vlastního úsudku. - Projevení nesouhlasu bez pocitů viny. - Schopnost hodnotit sám sebe skrz vlastní morální hodnoty.
Vztah k druhým	<ul style="list-style-type: none"> - Schopnost vybudování a udržení kvalitních vztahů. - Schopnost empatie vůči druhým. - Vyváženost v přijímání a dávání.

Sociální pohoda je další dimenzí životní spokojenosti. Kromě úspěšného navazování vztahů a schopnosti empatie vůči druhým hovoříme také o akceptaci neboli sociálním přijetí. Zde je zmiňován kladný vztah k druhým lidem a také schopnost respektu například k jejich

názoru, také schopnost přijímat druhé, i když vnitřně cítíme nesoulad s jejich chováním. **Sociální aktualizace** se vyznačuje domněním, že společnost má i přes případné negativní zkušenosti v sobě více dobra a je schopna vývoje a růstu v prospěch všech. Podstata spoluúčasti na společenském dění spočívá v pocitu, že pro dobrý chod společnosti pro ni jsme nějakým způsobem užiteční, že samotný život jedince je důležitý, doprovází jej pocit toho, že jsme podstatnou součástí společnosti, která vnímá tuto důležitost také. **Sociální soudržnost** se projevuje v přesvědčení, že v životě nevládne chaos, nýbrž logika a řád. Představuje také schopnost zapojení do dění společnosti. **Sociální integrace** se opět váže k pocitu, že jsme součástí společnosti, že jsme byli schopni se do ní plnohodnotně zařadit a sdílet s ní své poznatky a společné zájmy. (Křivohlavý, 2015)

1.3 Životní cíle

S životní pohodou souvisí i naplňování životních cílů, proto byla tato podkapitola zařazena k tématu životní perspektivy.

Kladení cílů námi samými či druhými nás provází celým životem za účelem nasměrování. Již od dětství je po nás chtěno, abychom překonávali překážky, za kterými na nás vytyčený cíl čeká. Překonávání překážek je v životě jedinců důležitým *principem zrání a vývoje*. Abychom se tedy mohli v životě posunovat dále, je důležité si cíle vytvořit, a i přes možné překážky jich dosáhnout. (Vrtělová, 2014)

Na samotné stanovení cílů můžeme nahlížet různě. Plamínek (2013) pojednává o vytváření cílů s přihlédnutím k životním rolím člověka. Uvádí, že role přirozeně segmentují život a pomáhají nám vyznat se v něm. Mohli bychom tedy říct, že stanovování životních cílů se odehrává právě v určitých životních rolích. Pokud se bavíme o cílech životních, máme na mysli cíle dlouhodobé, tento typ cílů má nejvyšší podíl na spokojenosti v životě. Perspektiva v ohledu cílů znamená, že při zamýšlení se nad cíli ve svém životě bychom se měli dívat co nejdále. To nám umožní vidět a ujasnit si nejpodstatnější cíle, kterých bychom chtěli dosáhnout a nebudeme příliš zahlceni různými dalšími cíli. (Plamínek, 2013)

Při určování cílů je možno využít také škály priorit. Pokud bychom využili škály čísel ke zjištění důležitosti rolí v našem životě, kterou bychom zároveň porovnávali se škálou priorit, mohli bychom dospět k souhrnné prioritě jednotlivých cílů. Také můžeme využít slovního popisu, kde si naše cíle můžeme rozdělit na: klíčové, zásadní, důležité a vedlejší. Stejně tak můžeme postupovat u životních rolí. (Plamínek, 2013)

1.4 Kvalita života

Téma kvality života jsme se do této kapitoly rozhodli zařadit z důvodu přímé spojitosti s životní spokojeností. Kvalita života má široké zaměření a je zpracována několika autory v různých pojetích. Pro účely této práce jsme se rozhodli zmínit následující autory, kteří se konceptu kvality života věnují.

Heřmanová (2012) uvádí, že kvalita života je interdisciplinární a multidimenzionální pojem, což nám naznačuje, že je využíván společností v různých disciplínách a oblastech zájmu. Kvalitu života vnímáme jako multidimenzionální, jelikož do těchto dimenzí můžeme zahrnout například materiální pojetí, to znamená dostupnost *materiálních potřeb*, které by ovlivňovaly kvalitu života. **Psychologické pojetí**, kde zkoumáme již zmíněné pocity subjektivní pohody, pocity štěstí či životní spokojenost. **Pojetí kulturně antropologické**, které sleduje jiné vnímání kvality života v různých kulturních prostředích a kontextech a také to, jak se toto vnímání mění nebo zůstává stabilní v průběhu času. **Pojetí morální**, jenž spojuje kvalitu života se svědomím a morálními hodnotami. V neposlední řadě je zde **pojetí sociologické**, které zkoumá příčiny rozdílů v kvalitě života sociálních skupin s důrazem na jejich odlišnosti. Heřmanová (2012) k těmto výše uvedeným dimenzím přidává i **pojetí medicínské**, v jehož případě je analyzováno duševní i fyzické zdraví.

Objektivní kvalita života

Kvalitu života můžeme označovat také zkratkou QOL (Quality of Life) a dělit ji můžeme na objektivní a subjektivní. Do objektivní kvality života spadají například životní podmínky a životní úroveň. Jak uvádí Heřmanová (2012), jedná se o konkrétní a měřitelné ukazatele kvality života. Dle Heřmanové mezi životní podmínky patří: průměrná mzda, dostupnost služeb, dostupnost zdravotní péče, dostupnost vzdělání, dostupnost bydlení, možnosti uplatnění na trhu práce, kvalita přírodního prostředí, dopravní dostupnost.

Měřením těchto indikátorů se v ČR každoročně zabývá Český statistický úřad, který provádí výběrová šetření EU-SILC. Ve spojení s EU probíhá toto šetření i v dalších členských zemích. Cílem tohoto výzkumu je získání údajů o jednotlivých typech domácností a rozdělení jejich příjmů, způsob bydlení a jeho kvalitě, vybavení domácností a pracovní, hmotné a zdravotní podmínky osob žijících v domácnostech. Šetření s názvem „Životní podmínky“ je rozdělen do modulů a každý rok se výzkum věnuje jinému tématu, týkající se kvality života. (ČSÚ, 2021)

Životní úroveň je označována mírou materiálního bohatství či chudoby. Tyto kategorie je možné měřit pomocí kvantitativních ukazatelů, které se zaměřují na obyvatelstvo jako celek nebo i na jednotlivé skupiny. Měření se zabývá příjmy a výdaji domácností.

Subjektivní kvalita života

Existuje rozdíl ve vnímání objektivní kvality života a životních podmínek. Roli zde hraje vnímání a následná představa. V tomto ohledu mohou tyto procesy ovlivňovat sociodemografické charakteristiky, mezi ně zařazujeme věk a s ním spojené životní skutečnosti. Ve vnímání a následné představě kvality života je důležitost v odlišných názorech napříč generacemi. V oblasti subjektivního vnímání se objevují také genderová specifika, typ osobnosti, vlastní zkušenosti, zprostředkování informace o životní úrovni, odlišná kultura, náboženství a například i sociální status. (Heřmanová, 2012)

Subjektivní vnímání kvality života je propojeno s fyzickým a psychickým zdravím jedince a promítá se do celkové spokojenosti se životem. Proto je podstatné, aby se lidé snažili zlepšovat kvalitu svého života. (Ondrušová, 2011)

Životní spokojenost v období stárnutí

Nyní se již pomalu přesouváme k tématice stáří a stárnutí. Zmíněné období si obecně spojujeme spíše komplikacemi různého charakteru. Toto přesvědčení může být způsobeno například nepříznivým zdravotním stavem, který se v období stáří může projevit. Fyzický vzhled také může ovlivnit náhled na stáří, ne každý, kdo se v tomto období ocitne je s ním zcela smířen, proto se často můžeme setkávat, jak zmiňuje Ondrušová (2011), s lidmi nespokojenými a nešťastnými.

Zjišťování subjektivně prožívané kvality vlastního života je dosti složité. V oblasti výzkumů se mohou ukazovat překážky v podobě studu respondentů či neochotou odpovídat, či neúplnou schopností zhodnotit svůj život. (Heřmanová, 2012)

Kvalitou života seniorů se zabývá mimo jiné i Ministerstvo práce a sociálních věcí, které provádí analýzy kvality života českých seniorů za účelem vytvoření návrhů pro zlepšení. Tyto analýzy čerpají data také z již zmíněné EU-SILC. Zkoumány jsou také subjektivní názory na kvalitu života. (Antošová, 2016)

Pro spokojené stárnutí je důležité mít smysl života. Vědět, „pro co“ žít nám pomáhá předcházet nepříjemným stavům jako jsou pocity prázdnoty, beznaděje a zoufalství.

Jejich působením může dojít například k rozvinutí depresí a úzkostí. Smysluplnost života utváří a udržuje identitu člověka má vliv na rozvoj jeho osobnosti. (Ondrušová, 2011)

V každém období potřebuje mít jedinec pocit, že jeho život je, či byl pro něj naplňující. Pokud však musí žít s pocitem, že nebyly splněny cíle, které si zadal je na místě akceptace toho, co již není možno změnit, a naopak zaměřit svoji perspektivu k tomu co se mu v životě povedlo a z čeho se ještě bude moct těšit. (Vágnerová, 2007)

Ztrátě smysluplnosti v životě lze předcházet například udržováním kvalitních mezilidských vztahů, udržováním vlastního zdraví, činností pro druhé, který nám dá pocit potřebnosti a užitečnosti. (Ondrušová, 2011)

Tato kapitola byla věnována životní perspektivě jakožto tématu, které zahrnuje spoustu pojmů. Při pokusu o objasnění pojmu „životní perspektiva“ jsme čerpali od různých autorů, jakým je například Erikson, který se věnoval fázím života, ve kterých jsme schopni pozorovat jedincovu měnící perspektivu na život. K této kapitole jsme také zařadili téma životní spokojenosti, kde jsme se setkali s výrazem „well-being“, který jsme se snažili popsat. Dále jsme přiřadili téma životních cílů a kvality života. Na konec této kapitoly jsme zařadili téma životní spokojenosti, kterým navazujeme na následující kapitolu jejíž náplní bude téma stárí a stárnutí.

2 OBDOBÍ STÁŘÍ

Na začátku první kapitoly jsme se odkazovali na psychosociální teorii Eriksona. Dle jeho teorie je v období stáří hlavním cílem dosáhnout integrity ve vlastním životě. Přijetí vlastního života je podstatné k tomu, abychom byli schopni smířit se se stářím. Ptáčková a kol. (2021) uvádí, že stáří je období bilancování a přijetí. Dle zmíněných autorů můžeme stáří popisovat z různých hledisek, například z pohledu biologického, psychologického, medicínského a sociálního. Tato hlediska se pokusíme přiblížit v této kapitole.

Haškovcová (2011) hovoří o stárnutí jako o nevyhnutelné perspektivě každého živého tvora.

Na stáří a stárnutí je možno dle Ondrušové (2011) nahlížet jako na *důležitou osobní zkušenost*, se kterou se jednoho dne setká každý z nás. Týká se každého z nás, jelikož není dne, kdybychom účinky stárnutí nepozorovali. Stáří je posledním obdobím života jedince a stejně jako každé jiné má své aspekty, které mohou být pozitivní i negativní.

Stáří je označováno za poslední fázi ontogeneze, je to poslední vývojová etapa, která završuje životní cestu jak z hlediska tělesného, tak osobnostního, duševního a spirituálního. Zároveň jsou osoby v této fázi součástí určité sociální skupiny. Aspekty stárnutí se vzájemně prolínají, proto jej považujeme za multidimenzionální. (Čeledová, Kalvach a Čevela, 2016)

Populace seniorů je v dnešní době rozmanitá. Mezi seniory můžeme nalézt osoby pracující, aktivní či pasivní, zdravé či nemocné, finančně zajištěné nebo naopak nemající financí nazbyt. Prožívání tohoto období je individuální v závislosti na psychické odolnosti, zdravotním stavu, vlastního pohledu na prožitý život, vztahy a také celkovým nastavením mysli člověka. Tudiž stejně jako může jedinec stáří přijmout a čerpat ze svých zkušeností, které by následně mohl předávat dál, tak nemusí být schopen stárnutí přijmout a může se z něj stát zahořklý a osamělý jedinec, jehož náplní dne je rekapitulování fyzických i duševních ztrát, neustálá kritika a nespokojenost. (Ondrušová, 2011)

Křivohlavý (2015) vnímá stáří jako období, které přináší omezení, avšak je to zároveň období, kdy je možné rozvíjet své zájmy, být aktivní a jednoduše si užívat život. S tímto názorem se ztotožňuje i Ondrušová (2011), která uvádí, že aktivní stárnutí a zapojování se do společnosti jsou klíčové způsoby, jak se vyhnout izolaci v období stáří.

2.1 Proces stárnutí

Mezi nejpodstatnější faktory ovlivňující zdraví starší populace se dle Hegyiho (2012) řadí genetické danosti populace, úroveň zdravotnictví v dané zemi, životní prostředí a životní styl osob. Je důležité znát vlastní genetickou výbavu jak po stránce somatické, tak psychické. Znalost rodinné anamnézy nám umožní předcházet vzniku různých onemocnění a zkvalitnit si tak život. Zdravotní péče, která je zajišťována státem je velmi přínosná při léčbě a prevenci onemocnění, zvláště pokud je na dobré úrovni. Prostor, ve kterém jedinec žije často ovlivňuje proces stárnutí či náchylnost k chorobám. Prostor je v tomto ohledu možno pochopit jako soubor fyzikálních, chemických a biologických faktorů, ale zároveň i jako určité sociální elementy jako jsou například: společenské postavení, životní úroveň, úroveň vzdělání, kriminalita, chudoba nebo mezilidské vztahy. Životní styl v sobě skrývá více výkladů, pokud jej spojujeme s kvalitou života a zdravím. Sledovat lze skutečnosti, které pozitivně působí na zdraví jedince ale zároveň určité rizikové faktory, které zdraví mohou negativně ovlivňovat. (Hegyi, 2012)

Proces stárnutí probíhá na úrovni biologicko-fyziologické, psychické a sociální. Biologické stárnutí je důsledkem změn struktur a funkcí orgánů, zhoršení krevního oběhu, zhoršení adaptačních a regulačních funkcí v těle, což způsobuje narušení imunity. Psychické stárnutí se projevuje změnou rysů osobnosti, zhoršením poznávacích schopností. Sociální stárnutí můžeme pozorovat na změně sociálního postavení. (Hegyi, 2012)

Kategorie stárnutí

Dělení stáří je vnímáno každým autorem trochu odlišně, pro naši práci využijeme dělení od autorky Haškovcové (2010), ta uvádí rozdělení druhé poloviny života do čtyř kategorií:

1. Střední, zralý věk (45-59 let).
2. Vyšší věk, rané stáří (60-74 let).
3. Stařecký věk, vlastní stáří (75-89 let).
4. Dlouhověkost (90 let a výše).

Jako společensky přijatelné by se dalo období stárnutí označovat také 50+, 60+ a tak podobně. Přechody mezi věkovými obdobími nejsou ostře ohraničené. (Haškovcová, 2010)

Jak bylo na začátku této kapitoly zmíněno, stárnutí se týká každého z nás, a to každý den našeho života. Je důležité také neopomenout, že každý toto období prožívá jinak.

Haškovcová (2010) označuje stárnutí za diskontinuitní. Znamená to, že v určitých obdobích stárne člověk pomaleji nebo rychleji, v závislosti na individuálních předpokladech, nebo také na jiných podnětech jako například kvalita života, nebo životní spokojenost a pohoda.

Biologické stárnutí

Čeledová, Kalvach a Čevela (2016) pojednávají o biologickém nebo fyziologickém stárnutí jako o objektivní danosti, univerzální zákonitost živé přírody, jelikož veškeré živé organismy se rozvíjejí a stárnou. Stárnutí lidského organismu je individuální záležitostí.

Šramo (2012) uvádí některé z všeobecných příznaků stárnutí:

- a) Vysušování a vrásnění pokožky.
- b) Šedivění či úbytek vlasů.
- c) Ochabnutí, či úbytek svalové hmoty.
- d) Odvápňování kostí.
- e) Oslabení imunitního systému.
- f) Pokles vitality a energie.
- g) Zvýšená citlivost na šumy a jiné rušivé zvuky.
- h) Zpomalení řeči.
- i) Zhoršení zraku a sluchu.

Venglářová (2007) k těmto příznakům přiřazuje také změny ve spánkovém režimu, ty se mohou projevit nespavostí v noci a pospáváním ve dne. Objevuje se také snížená chuť k jídlu a snížený pocit žízně, v důsledku toho se objevuje dehydratace a problémy s výživou. V tomto období je fyziologické stárnutí spojeno také s větší náchylností k úrazům jako jsou zlomeniny či jiná poškození, je to způsobeno právě úbytkem vápníku v kostech, což způsobuje jejich snadné zlomení, třeba i při lehkém pádu. (Šramo, 2012)

Je podstatné neopomenout odlišnosti v rychlosti a způsobu stárnutí u různých jedinců. Odlišnost se projevuje jeden na biologické úrovni ale i na psychologické. Tyto rozdíly mohou být ovlivněny řadou faktorů, včetně těch genetických, životního stylu a vnějších vlivů, do kterých zařazujeme životní prostředí nebo i stres. I přes to, že tento nevyhnutelný proces můžeme ovlivnit a zpomalit správnou životosprávou, nelze se mu vyhnout (Čeledová, Kalvach a Čevela, 2016)

2.2 Konstrukty stárnutí

Konstrukty stárnutí, které v této podkapitole budeme zmiňovat se snaží analyzovat aspekty stárnutí. K porozumění stárnutí jako procesu je možno využít právě konstruktů stárnutí podle níže zmíněných autorů.

Psychické stárnutí

Výše zmíněné všeobecné příznaky jsou vnímány spíše v negativním světle, je však důležité si uvědomit, že tyto biologické faktory mohou být vyvažovány určitými pozitivními vlastnostmi na psychické a kognitivní úrovni, které jedinec získá postupem života.

Šramo (2012) jmenuje tato pozitiva: vyšší důslednost, trpělivost, vytrvalost, nadhled, důkladnost. Dále také poukazuje, že u seniorů dochází ke změně paměti. S vyšším věkem se snižuje schopnost vštípení, což znamená, že si jedinec hůře vybavuje různé informace, které získal v nedávné době. Naopak se zlepšuje vybavování paměti z dřívějších let.

Co se týče tématu duševních poruch či onemocnění v období stáří, vyskytují v podobné míře jako u jiných věkových skupin. Se stářím se objevují poruchy paměti a s tím jsou právě spojena různá onemocnění typická pro toto období. (Venglářová, 2007)

Demence je označována za onemocnění, kde se projevují poruchy kognitivních funkcí. Suchá a Holmerová (2019) píše o demenci jako syndromu, který kromě kognitivních funkcí ovlivňuje také soběstačnost. U osob v tomto stavu se objevují i jiné psychické projevy, které jsou opět individuální. U některých osob se mohou objevovat deprese a úzkosti, u některých se naopak může projevovat agresivita. Demence přináší změny také v sociálním okruhu jedince. Výrazně jsou narušeny rodinné vztahy a vztahy s okolím. Toto onemocnění je dlouhodobého charakteru a osoba bývá odkázána na péči či dohled druhých, většinou jsou to rodinní příslušníci, či pečovatelé. (Suchá, Holmerová, 2019)

Deprese se u starších osob může projevovat i mimo poruch kognitivních funkcí. Lidé v této věkové skupině mají tendenci depresi skrývat. Ovlivněny bývají nejen psychické (myšlení, zhoršená paměť) ale i fyzické funkce, což znamená, že osoba může mít i problémy s rekonvalescencí po jiné nemoci a hůře rehabilituje. (Suchá, Holmerová, 2019)

Tato choroba výrazně zhoršuje kvalitu života osob. Dobrou zprávou je, že je léčitelná, podmínkou však je včasné odhalení, což se může ukázat jako problém především pro to, že starší lidé se za svůj stav stydí, a proto své skutečné pocity raději nedávají najevo, jak bylo již řečeno. (Venglářová, 2007)

Je možné předpovídat zhoršení duševního stavu v případě vážných změn a traumatických událostí, jako je například úmrtí blízké osoby nebo vážné zhoršení zdravotního stavu. Mezi obvyklé příznaky depresí zařazujeme smutek, pocity viny, poruchy spánku atp. U seniorů může být těžší symptomy rozeznat. Sledujeme tedy mimo jiné zhoršení somatických projevů. (Venglářová, 2007)

Ve spojitosti s demencí bychom se v této kapitole krátce zmínili o Alzheimerově chorobě, která je jednou z forem demence. Haškovcová (2012) vysvětluje tuto chorobu jako degenerativní onemocnění mozku, jejíž léčba není známa. Jediná možnost je nástup choroby oddálit či zmírnit její průběh medikamenty. Haškovcová se zmiňuje o „*Plan Alzheimer*“. Jedná se o iniciativu v různých evropských zemích, která podporuje výzkum, prevenci a zlepšení diagnostiky tohoto onemocnění. Autorka Haškovcová uvádí, že osob s tímto onemocněním stále roste.

Stárnutí jako sociální konstrukt

Sýkorová (2007) označuje stáří jako sociální konstrukt. Ať už se jedná o stanovení seniorského věku, očekávání společnosti od osob dosahujících určitý věk, nebo o způsoby, jak je s nimi zacházeno. Sociálním ukazatelem stáří je určený věk odchodu do starobního důchodu. Věk je totiž způsob, jakým společnost může hodnotit. Toto hodnocení ovlivňuje společenský status jeho nositelů s ohledem na jejich práva a povinnosti. (Sýkorová, 2007)

Čeledová, Kalvach a Čevela (2016) označují stáří za sociální konstrukt stejně jako Sýkorová. Dle nich může mít stáří povahu buď neutrálně konstatační, ale spíše má povahu pozitivního znevýhodnění, čímž je myšleno například přijetí staršího člověka do společnosti, úcta ke starším, uznávání jejich životem nabyté moudrosti. Stáří může ale mít i povahu diskriminačního vyloučení, to zahrnuje pojmy jako ageismus, sociální exkluze, disrespektu apod. Toto pojetí je spojeno s poklesem výkonnosti a také s nízkým pocitem společenské prospěšnosti. Objevuje se zde i mezigenerační „soupeření“ o pracovní místa či vedoucí pozice. Od osob ve starším věku se očekává, že své místo poskytne právě mladší nastupující generaci, a to bez ohledu na jejich výkonnost. (Čeledová, Kalvach a Čevela, 2016)

Vývoj civilizace zajišťuje zlepšování zdravotního stavu stárnoucích generací a také zvyšuje produktivitu a zároveň soběstačnost seniorů. Díky tomu lze říct, že se věková hranice, od které je člověk považován za seniora zvyšuje. Zároveň s tímto však ubývá společenský zájem o kompenzaci nevýhod spojených se stářím a také o úctu k seniorům, kteří již nemusí být považováni za osobu s lety užitečných zkušeností ale za osoby, které disponují

zastaralými dovednostmi a neschopností učit se novým věcem. (Čeledová, Kalvach a Čevela, 2016)

Všechny tyto překážky mohou naznačovat, že se zde objevuje určitý rozpor mezi zvyšováním hranice seniorského věku z biologického hlediska a sociální tendencí hranici věku snižovat. Sociální konstrukt se ukazuje jako silnější než biologické podmínky. Jelikož společnost je ta, která označuje někoho za „starého“. (Čeledová, Kalvach a Čevela, 2016)

Ptáčková (2021) popisuje, že se sociálním stárnutím se pojí také zmenšování okruhu známých a snižování počtu sociálních kontaktů. Jedním z důvodů ztráty sociálních kontaktů ve období stáří může být omezení mobility, kdy, již jedinec není schopen stýkat se se svými přáteli či blízkými, tak jak byl zvyklý. Nedostatek interakce může vést k depresi, úzkostem a pocitům osamělosti. Je zde riziko vzniku zdravotních problémů, jako například srdeční choroby, zvýšení krevního tlaku nebo nástup zmiňované Alzheimerovy choroby. (Venglářová, 2007)

Ztrátou sociálních kontaktů se může jedinec vyčlenit ze společenského dění, proto je podstatná možnost udržování kontaktů i ve stáří. S tímto mohou pomoci různé zájmové kluby, zapojení se do akcí místních komunit, využívání služeb pro seniory, nebo i využití sociálních sítí a internetu.

Exkluze seniorů

Exkluze neboli vyloučení má sociální charakter a je aktuálním tématem, které se může dotýkat jak jednotlivců, tak skupin. Vyloučení z účasti na různých společenských aktivitách bývá důsledkem tíživé situace jedinců, kteří se z různých důvodů nemohou dost dobře podílet na chodu společnosti. Vyloučen může být člověk z důvodu ztráty zaměstnání, ztráty bydlení a také ztrátou již zmíněných sociálních kontaktů. (Haškovcová, 2012)

Pokud vztahujeme exkluzi na populaci seniorů, tak v tomto případě exkluze znamená jejich vyřazení z určitých aktivit, služeb nebo celkově ze společnosti, právě kvůli jejich věku a předsudkům, o kterých se zmiňuje například Sýkorová (2007). Exkluze stejně jako ztráta sociálních kontaktů působí na jedince negativně a může způsobit zhoršení fyzického i duševního zdraví a celkově ovlivňovat kvalitu života. (Venglářová, 2007)

Kromě předsudků se exkluzi seniorů podílejí i jiné faktory, které se týkají zdravotního, psychického stavu a sociálního zázemí. Zdravotní faktory zahrnují omezenou pohyblivost a snížení psychické výkonnosti. Psychický stav seniorů má podstatný vliv na sociální

vyloučení, jelikož s věkem se snižuje jejich psychická odolnost a schopnost přizpůsobení se novým situacím. Sociální faktory jako ztráta partnera, přátel diskriminace a nedostatek sociálních kontaktů také hrají roli v procesu sociální exkluze. (Venglářová, 2007)

Ageismus

Ageismus je určitou formou diskriminace, která probíhá na základě věku. V dnešní době se tento pojem vztahuje ke všem kategoriím, ale poprvé byl použit v souvislosti s diskriminací starších osob mladšími. (Weil, 2018)

Haškovcová (2012, s. 98) definuje ageismus jako pestré projevy averze vůči starým lidem a všemu co stáří připomíná.

Nejrozšířenější formou diskriminace v České republice je právě ta na základě věku. (Weil, 2018)

Světová zdravotnická organizace označuje ageismus za všudypřítomný a současně nejvíce akceptovaný fenomén. Ageismus je sociálně akceptovatelnější než například rasismus či jiné formy diskriminace. Mimo osobní sféru se tato forma diskriminace ukazuje hlavně v oblasti trhu práce a také ve zdravotnictví. (Weil, 2018)

S tématem ageismu se pojí také mýty o seniorech, které může považovat většinová společnost za reálné. Sýkorová (2007) uvádí souhrn mýtů, které ve společnosti panují. Mezi tyto mýty zařazuje předpoklad, že stáří je spojeno s oslabením nejen fyzickým ale i psychickým, nebo že náklady na zdravotní péči u seniorů se dosti zvyšují. Všechna tato tvrzení se dají vyvrátit pomocí různých zdrojů, jedná se tak o předsudky vůči seniorům.

K vývoji mýtů, či stereotypním postojům ke stáří přispívají média, která konstruuji obraz strašných lidí pro veřejnost. Obecně prezentuje tuto věkovou skupinu, jaké méně zdatné nebo pasivní osoby. Velmi často se v médiích promítá osoba seniora jako bezbranná oběť trestných činů či podvodů. (Čeledová, Kalvach a Čevela, 2016)

Určitou roli hraje i to, jak osoba vnímá dané stereotypy a jak moc se s nimi identifikuje. Starší lidé mají často pocit, že jsou přítěží pro společnost, či blízké a mohou svůj život vnímat jako méněcenný v porovnání s jinými. (Tošnerová, 2002)

Tyto skutečnosti mohou mít za následek depresi a sociální izolaci. Negativní postoj k sobě samému může zdraví ovlivňovat dokonce více než například nesprávný životní styl. Psychologické výzkumy ukázaly, že osoby s pozitivním náhledem na život mohou žít až o 7,5 roku déle než osoby s negativním pohledem. (Levy et al., 2002)

V této kapitole jsme se věnovali stáří a stárnutí z různých pohledů od různých autorů. Byly zde popsány konstrukty stárnutí, jakou jsou biologické, psychické a sociální. Dále jsme se zabývali pojmy jako exkluze a ageismus. V následující kapitole, která je zároveň poslední kapitolou teoretické části se budeme věnovat činnosti sociální politiky v oblasti stáří.

3 SOCIÁLNÍ ZABEZPEČENÍ VE STÁŘÍ

Třetí a zároveň poslední kapitola teoretické části se bude věnovat sociální politice v oblasti stárnutí. Někteří autoři uvádějí věk odchodu do starobního důchodu za věk určující nástup stáří. Jak jsme se však dozvěděli v předchozí kapitole, stárnutí je individuální záležitostí, která se odehrává na mnoha úrovních. Než se však přesuneme k samotné úloze státu v tomto období, popíšeme si, jak se na odchod do důchodu dá připravit. Následně se budeme zmiňovat o samotném starobním důchodu, dávkách sociálního zabezpečení a následně k dávkám hmotné nouze, poté se dostaneme k pozici seniora na trhu práce a politice stárnutí.

Příprava na stáří

Přípravu na stáří můžeme dle Haškovcové (2010) rozdělit do tří fází. První fáze je celoživotní. Měla by být součástí vzdělávacích programů ve školách. Důležité je budování pozitivního obrazu seniora ve společnosti. Jedinci si pak tento náhled na stáří nesou celý život. V celoživotní přípravě na stáří je kladen důraz na uvědomění si zodpovědnosti za svůj vlastní život a to. Další fází je příprava střednědobá, na kterou by se jedinci měli orientovat cca posledních 10-15 let aktivního zajišťování finančních prostředků. V tomto období je vhodné zvážit změnu životního stylu, která se bude týkat stravování, pohybu. Důležité je také udržování sociálních kontaktů, ale to platí nejen pro tuto fázi přípravy na stáří. Celková příprava. V úvaze by mělo být také uzavření vhodného pojištění. Poslední fází je fáze krátkodobá, ta začíná přibližně 3-5 let před předpokládaným odchodem do starobního důchodu. (Haškovcová, 2010)

Šramo (2011) ve své publikaci popisuje praktickou přípravu na stáří, která je součástí krátkodobé přípravy. Na stáří se dle něj lze připravit z hlediska teoretického tak i praktického. Z hlediska praktického je důležité odkládání finančních prostředků. Jedinci musí počítat s předpokladem, že mohou nastat komplikace, které mohou znemožnit získávání nových financí k zabezpečení. Pokud je to možno, měli by se lidé snažit o zabezpečení bydlení, a to jak ve smyslu umístění například základní občanské vybavenosti, ale také zabezpečení svého obydlí, tak aby se ve svém bydlení cítili nadále bezpečně. Zvážit by se měla také výměna spotřebičů a nábytku a zajištění nezbytného vybavení domácnosti, tak aby mohlo bez problémů sloužit i několik dalších let. Šramo (2011) upozorňuje na důležitost výběru správného životního pojištění.

Politika aktivního stárnutí

Ještě, než se přesuneme ke starobním důchodům a jiným zabezpečovacím konceptům pro seniory, popíšeme si zde aktivní politiku stárnutí.

Pojem „aktivní stárnutí“ zavedla Světová zdravotnická organizace v reakci na zvyšování stárnoucí populace. Cílem strategie aktivního stárnutí je podpořit rozvoj a udržení kvality života seniorů. Udržení kvality života na všech úrovních, tedy společenské, kulturní a ekonomické. Světová zdravotnická organizace upozornila na nutnost změny přístupů v začleňování stárnoucích osob do společnosti a blokovat tak vyvíjení stereotypů. Aktivní stárnutí se zaměřuje konkrétně na oblasti vzdělání, zaměstnávání, fyzického stárnutí a osobnostního rozvoje. Je nutností vytvoření podmínek pro aktivní a rovnoprávný život seniorů. (Kutnohorská, 2019)

Ministerstvo práce a sociálních věcí v dokumentu **Strategický rámec přípravy na stárnutí populace 2021-2025**, které je v souladu s vládním prohlášením, jmenuje desatero cílů přípravy na stárnutí (MPSV, 2021):

1. Spravedlivé důchody.
2. Dostupnější a kvalitní sociální služby.
3. Dostupnější a bezbariérové bydlení pro seniory.
4. Podpora sendvičové generace a neformálních rodinných pečujících.
5. Příprava státu na stárnutí společnosti.
6. Podpora rodiny a mezilidských vztahů.
7. Bezpečný život pro seniory, boj proti diskriminaci, násilí a podvodům.
8. Celoživotní vzdělávání, trh práce a aktivní stárnutí.
9. Bezbariérový veřejný prostor.
10. Osvěta a medializace tématu stárnutí.

K prosperitě ve společnosti je klíčová komplexnost v přístupech a vzájemná provázanost politiky. Příprava na stáří musí být tudíž chápána jako aktuální celospolečenské téma.

3.1 Důchodový věk a odchod do starobního důchodu

Legislativní ukotvení v oblasti důchodové politiky najdeme v Zákoně č. 155/1995 Sb. o důchodovém pojištění, ve znění pozdějších předpisů (dále jen Zákon o důchodovém pojištění). Jeho hlavním smyslem je: „Zabezpečit občana v situaci, kdy z důvodu vyššího věku nebude schopen získat prostředky k uspokojení svých potřeb prostřednictvím ekonomické aktivity.“ (Kaczor, 2022, s. 65)

Odchod do důchodu se odvíjí od dvou hlavních skutečností. Jednou z nich je právě **dosažení důchodového věku** a druhou je **potřebná doba pojištění**. (ČSSZ, 2023)

Určení důchodového věku může být komplikovanější, zákon určil věkové kategorie podle ročníku narození. Budai (2020) uvedl, že muži odcházeli do důchodu později jelikož jejich odchod byl závislý pouze na věku, kdežto u žen byl kromě věku určující také počet vychovaných dětí, avšak žen, které se narodily po roce 1971 se toto již netýká. (Kaczor, 2022)

Tato rozdílnost měla za účel podporu porodnosti, protože ženy, které vychovaly více dětí měly nárok odejít do důchodu dříve. Promítá se nám zde tedy i podpora rodiny ze strany státu. (Budai, 2020)

Postupně se však věk odchodu do důchodu sjednotí na 65 let a do roku 2030 bude stejný pro všechny. Pro lepší orientaci můžeme říct, že muži a ženy narození v roce 1972, budou mít později sjednocen věk odchodu do starobního důchodu. U mladších ročníků tento věk stále jednotný není, při tomto shrnutí jsme vycházeli ze zákona o důchodovém pojištění.

Připravovaná reforma

Samotný věk odchodu do důchodu byl v první polovině roku 2023 často diskutován a tématem nejspíše zůstane i do budoucna. Jak zmiňoval Budai (2020), prodlužování věku odchodu do důchodu se mělo zastavit na 65 letech do roku 2030. Věk odchodu do důchodu chce stát však postupně prodlužovat. Po roce 2030 budou do penze odcházet populačně silné ročníky. V představě ministerstva práce a sociálních věcí by se po roce 2030 měl postupně důchodový věk v průběhu jednoho kalendářního roku zvýšit o cca dva měsíce. (ČT24, 2023)

Postupné zvyšování důchodového věku je součástí připravované vládní reformy, která za účelem udržitelnosti penzijního systému a snahou o získání úspor navrhuje tento krok. V případě schválení této reformy by tedy lidé narození například v roce 1989 odcházeli

do starobního důchodu v 68 letech. Možnost dřívějšího odchodu do penze by měli lidé vykonávají náročná povolání a také ženy, které vychovaly děti. (ČT24, 2023)

Co se týče druhé podmínky odchodu do starobního důchodu, tedy o potřebnou dobu pojištění, zde ji zákon stanovuje přesně, a to je doba 35let. (ČSSZ, 2023)

Délka doby pojištění se testuje až při dosažení důchodového věku. Pokud osoba nesplňuje dobu pojištění ke dnu dosažení důchodového věku, nemůže mu být nárok na vyplácení důchod přiznán. (Kaczor, 2022)

Při nesplnění podmínky doby pojištění k dni dovršení věku starobního důchodu, může být nárok uznán později, pokud si dobu pojištění osoba splní. (Kaczor, 2022)

Osoby, které nesplňují podmínky, tudíž nemají nárok na starobní důchod jsou státem zaopatřovány jinými nástroji, především se jedná o dávky hmotné nouze, které budeme probírat v podkapitole věnující se dávám hmotné nouze.

Výpočet částky starobního důchodu je složitou záležitostí. K výpočtu se využívá několika parametrů. Pro orientační zjištění lze využít důchodové kalkulačky, která se nachází na webových stránkách České správy sociálního zabezpečení (dále ČSSZ), jenž je orgánem, který má tento výpočet v plné kompetenci. Právě s pomocí nástrojů určuje přesnou částku v souladu se zákonem č. 155/1995 Sb. o důchodovém pojištění. (ČSSZ, 2023)

Budai (2020) uvádí, že je důležité právě to, jak dlouho byla osoba účastná na sociálním pojištění. Výdělky za celý život se dosazují do výpočtového základu, ze kterého se určuje výše důchodu. Starobní důchod se skládá ze dvou složek. První je *základní výměra* a druhá je *procentní výměra*. **Základní výměra** je pro každý důchod stejná a činí 10 % z průměrné mzdy. Výše základní výměry se zvyšuje díky valorizaci důchodů (toto se týká všech typů důchodů). Od 1. 1. 2023 dochází i ke zvýšení důchodů o 500 Kč na každé vychované dítě. Právě od zmíněného data činí částka základní výměry důchodů 4040 Kč. Tato částka je i zároveň garantovanou nejnižší částkou starobního důchodu. (ČSSZ, 2023)

Procentní výměra tvoří větší část a je druhou složkou starobního důchodu. Závislá je na celoživotních výdělcích a doby odpracovaných let. (Budai, 2020)

Procentní výměra se určuje z výpočtového základu procentní sazbou, která odpovídá délce doby pojištění, ČSSZ uvádí pro výpočet tento vzorec: ***1,5 % x počet let celkové doby pojištění***. Procentní výměra se může snižovat nebo zvyšovat, a to na základě předčasnosti nebo přesluhování. (ČSSZ, 2023)

Předčasný odchod do důchodu

Zákon o důchodovém pojištění umožňuje předčasný odchod do starobního důchodu, před dosažením důchodového věku. Podmínkou však zůstává nutná doba účasti na pojištění. Pro předčasný odchod do důchodu se mohou rozhodnout osoby, které byly ne příliš dlouho před nárokem na řádný starobní důchod ze zaměstnání propuštěny nebo se jim nedaří najít práci. Částka předčasného starobního důchodu je však vždy nižší než částka důchodu řádného.

Jedinec, který se chce na období stáří a důchodu připravit by si mimo jiné měl dopředu zjistit, zda má v pořádku všechny náležitosti, aby právě odchod do důchodu proběhl hladce bez větších komplikací. Osoba si může u ČSSZ zažádat o *Informativní osobní list důchodového pojištění*. Tento dokument obsahuje přehled o informacích jako jsou odpracovaná léta a doba pojištění. Je podstatné mít o této záležitosti přehled, jinak může snadno dojít k nesprávnému výpočtu, na základě chybějících údajů. O výpis lze zažádat jednou ročně. (Budai, 2020)

3.2 Dávky státní sociální podpory

System dávek státní sociální podpory je upraven v Zákoně č. 117/1995 Sb. o státní sociální podpoře, ve znění pozdějších předpisů (dále jen Zákon o státní sociální podpoře).

Dle zákona jsou poskytovány tyto dávky:

1. Přídavek na dítě.
2. Rodičovský příspěvek.
3. Příspěvek na bydlení.
4. Porodné.
5. Pohřebné.

Příspěvek na bydlení

Dávky státní sociální podpory zařazujeme jako podkapitolu kvůli příspěvku na bydlení, o který si mohou senioři zažádat, pokud jejich příjmy nebudou dostatečné k zajištění bydlení.

Příspěvek na bydlení je dávkou, která pomáhá rodinám či jednotlivcům s nízkými příjmy krýt náklady na bydlení. (ÚP ČR, 2023)

U příspěvku na bydlení je posuzován příjem všech společně žijících osob v domácnosti. Tento příspěvek je tedy poskytován v závislosti na příjmu jedinců, nikoli však na jejich majetku. Ke stanovení nároku dávky a její výše je využívána částka životního minima. Životní minimum představuje *minimálně společensky uznávanou hranici peněžních příjmů k zajištění výživy a základních životních potřeb*. Jeho výše může být měněna nařízením vlády. (Česko, 1995)

Legislativně je životní minimum upraveno Zákonem č. 111/2006 Sb. o pomoci v hmotné nouzi, ve znění pozdějších předpisů. Dále je také důležité zmínit přímo Zákon č. 110/2006 Sb. o životním a existenčním minimu, ve znění pozdějších předpisů, který je důležitý pro samotný výpočet příspěvku na bydlení, jelikož stanovuje částku životního a existenčního minima.

Životnímu a existenčnímu minimu se budeme blíže věnovat v podkapitole týkající se dávek hmotné nouze.

Příjmy osob, kterou jsou v rámci příspěvku na bydlení posuzovány, zahrnují čisté příjmy jak ze závislé, tak ze samostatně výdělečné činnosti. Spadají zde také dávky nemocenského a důchodového pojištění a také podpora v nezaměstnanosti, výživné a jiné příspěvky.

O příspěvek na bydlení si může zažádat vlastník, nájemce či podnájemce bytu. Za vlastníka bytu je též považována osoba, která bydlení užívá na základě služebnosti, dříve byl využíván výraz „věcné břemeno užívání“. Od roku 2023 je možno žádat příspěvek na bydlení i v případě, pokud žadatel trvale obývá budovu, která původně sloužila jako rekreační. (Česko, 1995)

Dle Zákona o státní sociální podpoře jsou tyto dvě skutečnosti podmínkou vzniku nároku na tento příspěvek:

1. V průběhu rozhodného období uhrazené náklady na bydlení přesahují částku, která je vyšší než součin rozhodného příjmu všech společně posuzovaných osob a koeficientu 0,30.
2. Při součinu rozhodných příjmů společně posuzovaných osob a koeficientem 0,30 není částka vyšší než normativní náklady.

Náklady na bydlení jsou tvořeny nájemným, v případě užívání bytu na základně podnájemní smlouvy. V případě bytů v osobním vlastnictví, bytů družstevních a bytů využívaných na

základě služebnosti jsou to srovnatelné náklady. Mezi další náklady na bydlení jsou zařazeny náklady za energie (plyn, elektřina), dodávku vody atp. (Česko, 1995)

Při zjišťování podmínek pro vznik nároku se porovnávají skutečné náklady domácnosti s normativními. Normativní náklady na bydlení jsou částky stanoveny nařízením vlády ČR. Slouží jako referenční hodnota pro výpočet přiměřených nákladů na bydlení. Tyto částky jsou stanoveny na základě průměrných cen a nákladů spojených s bydlením v určité lokalitě. Účelem normativních nákladů je zaručit přiměřenou podporu osobám tak, aby odpovídala jejich skutečným nákladům. (Česko, 1955)

Vyřizování žádosti je v gesci Úřadu práce ČR, krajských poboček a jejich kontaktních pracovišť.

Žádosti lze podávat písemně nebo relativně nově přes elektronický formulář. K ověření je však nutno mít bankovní identitu, která lze zřídit u banky zdarma. Změna také proběhla v pravidelnosti podávání žádosti, kterou bylo nutno vždy každoročně obnovit, příspěvek je nyní poskytován na dobu neurčitou. (Budai, 2022)

Výrazné zjednodušení přichází v roce 2022 také pro seniory, kteří již nebudou muset dokládat výši důchodu, jelikož úředníci si tyto skutečnosti zjistí sami od České správy sociálního zabezpečení. Bude jim tedy stačit doložit náklady na bydlení. (Budai, 2022)

3.3 Dávky hmotné nouze

Pokud seniorům v zajištění základních potřeb nedostačuje jejich důchod a ani příspěvek na bydlení, přicházejí na řadu dávky hmotné nouze, tedy třetí pilíř sociálního zabezpečení ČR.

Systém pomoci v hmotné nouzi je legislativně ukotven v Zákoně č. 111/2006 Sb. o pomoci v hmotné nouzi, ve znění pozdějších předpisů. V této oblasti se také objevuje Zákon č. 110/2006 Sb. o životním a existenčním minimu, ve znění pozdějších předpisů.

Dávky hmotné nouze mají za úkol pomoci lidem s nedostatečnými příjmy a zařazuje se mezi opatření České republiky, prostřednictvím kterým stát bojuje proti sociálnímu vyloučení. Poradenství v této oblasti poskytuje jak Úřad práce, tak samotné obecní úřady. (MPSV, 2023)

Mezi dávky řešící pomoc v hmotné nouzi se řadí:

1. Příspěvek na živobytí.
2. Doplatek na bydlení.
3. Mimořádná okamžitá pomoc.

Zákon o pomoci v hmotné nouzi definuje osobu, která je v hmotné nouzi jako osobu, která nemá dostačující příjmy a její celkové sociálně-majetkové poměry nedokážou uspokojit její základní životní potřeby na společensky přijatelné úrovni. V současné chvíli však není sama svými silami schopna zvýšení svých příjmů. (Česko, 2007)

Jak bylo zmíněno v předchozí podkapitole, životní minimum je minimální společensky uznávaná hranice peněžních příjmů, která je určena k zajištění základních potřeb.

Od 1.1. 2023 se částky životního minima pohybují takto:

- Pro jednotlivce je to částka 4860 Kč.
- Pro první osobu v domácnosti je to částka 4470 Kč.
- Pro druhou a další osobu, která však není nezaopatřeným dítětem je částka 4040 Kč.
- Pro nezaopatřené děti ve věku do 6 let je částka 2480 Kč.
- Pro nezaopatřené dítě ve věku 6-15 let se jedná o částku 3050 Kč.
- Pro nezaopatřené dítě ve věku 15-26 let je to částka 3490 Kč.

Naproti tomu existenční minimum je hranice příjmů, která je považována za nezbytnou k zajištění životních potřeb na úrovni přežití. Kaczor (2022) podotýká, že v případě hmotné nouze je potřeba určité osoby sankcionovat za jejich nežádoucí společenské chování. Pod takovým chováním si můžeme představit například neplacení výživného na děti, či porušení pracovní kázně. Právě u takovýchto klientů se možná výše dávky neurčuje z částek životního minima ale z částek minima existenčního. Existenční minimum bylo tedy zavedeno jako určitý motivační prvek pro dospělé jedince, kteří se nachází v hmotné nouzi. Z toho vyplývá, že existenční minimum nelze využít u nezaopatřených dětí, uživatelů starobního důchodu, osob starších 68 let a ani u osob, která se ocitla v invaliditě třetího stupně. Částka existenčního minima je výrazně nižší než částky životního minima. (MPSV, 2023)

Příspěvek na živobytí

Nárok na tento příspěvek má osoba, které při odečtení přiměřených nákladů na bydlení nedosahuje částky živobytí. Samotná částka příspěvku na živobytí se stanovuje individuálně. Posuzují se možnosti osoby ke zvýšení příjmu vlastní výdělečnou činností, řádným uplatněním nároků nebo pohledávek, či prodejem například majetku. Při stanovení částky živobytí u rodiny se částky živobytí sčítají a odvíjejí se od částek životního a existenčního minima. (Česko, 2007)

Výše příspěvku na bydlení je určena rozdílem mezi částkou živobytí a příjmem osoby za daný kalendářní měsíc. Kaczor (2022) znázorňuje vzorek výpočtu následovně:

$$\text{„příspěvek na živobytí} = \text{částka živobytí} - (\text{příjem} - \text{nutné náklady na bydlení})\text{“}$$

Platí tedy, že pokud je po odečtení nutných nákladů na bydlení příjem osoby dosahuje stále částky vyšší, nárok na příspěvek nevzniká. Nárok na dávku by vznikl v opačném případě, pokud by náklady na bydlení převyšovaly příjem osoby. Příspěvek na živobytí je poskytován pravidelně každý měsíc. Částka živobytí může být zvýšena z důvodu navýšení částky z důvodu dietního stravování. (Kaczor, 2022)

Doplatek na bydlení

Je dávka, která společně s příspěvkem na bydlení pomáhá s úhradou nákladů na bydlení jedincům nebo rodinám s nízkými příjmy. (Kaczor, 2022)

Nárok na výplatu tohoto příspěvku vzniká případě, kdy příjem nájemníka, nebo majitele bytu po uhrazení odůvodněných nákladů na bydlení, které byla z části kompenzovány příspěvkem na bydlení, nižší než částka živobytí. (Kaczor, 2022)

Odůvodněnými náklady jsou myšleny náklady spojeny s bydlením, které jsme probírali v předchozí podkapitole u příspěvku na bydlení.

Kaczor (2022) uvádí, že částka doplatku na bydlení za kalendářní měsíc je vyjádřena rozdílem mezi částkou odůvodněných nákladů na bydlení a částkou o kterou je převažován příjem žadatele (zvýšený o uznaný příspěvek na živobytí) převyšuje částku jeho živobytí.

Kaczor (2022) znázorňuje výpočet doplatku takto:

$$\text{„doplatek na bydlení} = (\text{náklady na bydlení} - \text{příspěvek na bydlení}) - (\text{příjem} + \text{příspěvek na živobytí} - \text{částka živobytí})\text{“}$$

Mimořádná okamžitá pomoc

Úkolem mimořádné okamžité pomoci je poskytnutí nutné a okamžité pomoci v nepříznivých a mimořádných situacích. Mimořádná okamžitá pomoc má charakter jednorázové a nenárokové dávky (existují však určité výjimky). Oprávnění k žádosti o tuto dávku vzniká v případě, kdy je osoba příslušným pracovištěm Úřadu práce uznána za osobu v hmotné nouzi z důvodů, které popisuje Zákon č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi, dle něj se jedná o tyto případy:

1. Hrozící újma na zdraví

V prvním případě se jedná o situaci, kdy je přímá hrozba újmy na zdraví. Je prokazatelné že osoba nemá dostatek financí k zajištění základních životních potřeb a hrozí jí tímto vážná újma na zdraví. Maximální výše dávky je v tomto případě částka existenčního minima, pokud se jedná o nezaopatřené dítě, může být maximální výše částky do výše jeho životního minima. Zde se nezkoumá okruh společně posuzovaných osob, pouze samotná situace jedince.

2. Mimořádná událost

V dalším případě se jedná o situace, které zapříčinily mimořádné události. Slouží tedy k úhradě nákladů osobě, kterou postihla mimořádná událost. Zákon zařazuje do mimořádných událostí živelné, průmyslové, či ekologické pohromy. Zde jsou posuzovány všechny osoby v okruhu. Výše dávky v tomto případě může dosáhnout až patnáctinásobku životního minima jednotlivce.

3. Jednorázový výdaj

Třetí případ se vztahuje na mimořádnou okamžitou pomoc sloužící k úhradě jednorázového výdaje. Zákon uvádí že se může jednat o situaci kdy je nutné zaplacení správních poplatků při ztrátě osobních dokladů, úhradě noclehu při ztrátě finančních prostředků, na úhradu vstupních lékařských prohlídek, na úhradu odůvodněných nákladů na bydlení (v případě, že není osobou pobírán doplatek na bydlení). Uznán příspěvek může být také na vzniklý náklad se stěhováním do přiměřeného bytu a také na kauci na základě nájemní smlouvy. Zde je zkoumán okruh společně posuzovaných osob, v některých případech může být osoba posuzována jako jednotlivec. Výše dávky může být určena až do výše nákladu, který bylo nutné vynaložit. Přihlíží se k majetkovým poměrům a příjmové situaci.

4. Pořízení či oprava nezbytných předmětů dlouhodobé spotřeby

Mezi předměty dlouhodobé spotřeby je považována lednice, postel, pračka, vařič atp. Jsou to předměty zajišťující základní životní potřeby. Posuzován je stav spotřebiče či předmětu. Žadatel musí doložit potvrzení o tom, zda předmět opravit lze či nelze. Je zde prováděno šetření v rámci ověření a vyhodnocení podmínky k uznání nároku na dávku. I zde je posuzován společný okruh osob. Výše dávky může být určena do výše nákladu, avšak součet poskytnutých dávek za kalendářní rok nesmí být vyšší než desetinásobek životního minima jednotlivce.

5. Náklady související se vzděláním či zájmovou činností

Slouží k úhradě nákladů spojených s úhradou vzdělání nebo zájmovou činností nezaopatřeného dítěte. Konkrétně to mohou být náklady na školu v přírodě, lyžařské výcvikové tábory, zájmové kroužky. Zjišťuje se, zda je účast dítěte nezbytná. Příspěvek může být vztažen i na zajištění školních pomůcek. Důležitá je spolupráce v orgánem sociálně právní ochrany dětí. Pomoc může být v tomto případě poskytována i při krizové pomoci, terénních programů atd. Posuzovány jsou všechny osoby v okruhu společně posuzovaných osob. Výše dávky může být určena do výše nákladu.

6. Hrozící sociální vyloučení

Pomoc je určena osobám, které jsou ohroženy sociálním vyloučením. Jsou to osoby, které jsou propuštěny z výkonu trestu odnětí svobody, osoby, které ukončily léčbu závislosti, osoby propuštěné ze zdravotnického zařízení. Společně posuzované osoby se zde nezkoumají. Výše dávky může být stanovena až do výše 1000 Kč. Součet poskytnutých dávek za kalendářní rok nesmí být vyšší než desetinásobek životního minima jednotlivce.

7. Událost, která se nedala předvídat

Určena osobám, které byly postihnuty událostí, která nešla předvídat včetně jejího rozsahu a zároveň se jí nedalo předejít. V důsledku této události je osoba kvůli nedostatku financí ohrožena především ztrátou bydlení nebo znemožněním zajišťování základních životních potřeb. Částka může být určena až do výše dvacetinásobku částky životního minima.

3.4 Seniori na trhu práce

Téma seniorů na trhu práce zde rozpracováváme především z důvodu, že zaměstnávání seniorů je diskutovaným tématem napříč společnostmi, jelikož fakt, že populace stárne vyžaduje adekvátní zásah ze strany státu. Pro tuto podkapitolu jsme čerpali především ze statistik Českého statistického úřadu uveřejněných v roce 2022, ty hovoří o nepřetržitém nárůstu populace seniorů. Dle údajů čítala populace osob ve věku 65+ na konci roku 2021 2,17 milionu obyvatel. Znamená to tedy nárůst o 0,5 % oproti roku předchozímu. (ČSÚ, 2022)

Seniorské období bývá často spojováno s ekonomickou neaktivitou. Výzkumy ukazují že za posledních deset let došlo ke změnám. Pracovní kariéry se protahují do vyššího věku, někdy i nad rámec stanoveného věku odchodu do starobního důchodu. U věkové kategorie 65+ převažuje právě ekonomická neaktivita, avšak ve druhém čtvrtletí roku 2022 se zde objevil nárůst ekonomicky aktivních na 7,2 %. Proto seniory nemůžeme považovat za zcela ekonomicky neaktivní členy populace. Seniori, kteří pracují utvářejí 9,3 % pracujících osob z celé populace (ČSÚ, 2022)

Potíže s hledáním zaměstnání se v tomto věku objevují často, potvrzují to statistiky, kdy ve druhém čtvrtletí roku 2022, kdy se počet nezaměstnaných osob pohyboval k číslu 350,9 tisíc, z toho 45,8 tisíc byly osoby starší 55 let. Dlouhodobá nezaměstnanost je fenoménem, který se objevuje v této věkové kategorii. Tato situace má vážné negativní dopady na psychický stav, životní úroveň jedince, také na jeho sebeúctu a pracovní návyky. (ČSÚ, 2022)

Diskriminace osob na trhu práce je dávana do souvislosti s mírou vyspělého sociálního systému. České republice se daří vyrovnávat s nerovnostmi na trhu práce pomocí podpory v nezaměstnanosti a systému rekvalifikací, pro osoby, které se dostaly mimo trh práce. Je zde však nedostatek nabídky pracovních poměrů na zkrácený úvazek, které jsou právě pro osoby staršího věku výhodné a pomáhají jim zůstat déle na trhu práce. (Hovorková, 2022)

Jak bylo zmíněno ve druhé kapitole o stáří a stárnutí, starší lidé jsou často pomyslnými oběťmi stereotypů, mýtů a ageismem. Tyto způsoby diskriminace se však vztahují k věku a nevypovídají nic o skutečné kvalitaci či vzdělání diskriminované osoby. Často se můžeme setkat s tvrzením, že starší lidé se hůře učí novým věcem, toto je záležitostí

individuální. Můžeme ale vidět osoby, které i ve vyšším věku pracují na vcelku vysokých pozicích a nadále se vzdělávají. (Hovorková, 2022)

Urbancová (2017) uvádí, že na seniory na trhu práce by mohlo být nahlíženo jako na odborníky, a to právě díky jejich zkušenostem. Pozitivem v zaměstnávání seniorů je prověřená spolehlivost a zodpovědnost k práci. Seniori mají také tendenci být loajální ke svému zaměstnavateli, což pro něj může být výhodné. Starší zaměstnanci mohou také využít svých zkušeností k zaučení zaměstnanců nových.

Výhody zaměstnávání seniorů jsou vyvažovány nevýhodami. Obecně mezi ně zařazujeme zhoršení fyzického nebo i psychického stavu vlivem stárnutí. Objevovat se může i menší ochota k učení se novým dovednostem, snížené pracovní tempo, nižší flexibilita, nízká schopnost přizpůsobení se změnám, slabá zdatnost v oblasti informačních technologií a znalosti cizích jazyků. V pracovním kolektivu pak může nastat problém v podobě generační propasti, která může mít za následek špatnou komunikaci, proto může docházet k napětí. Je však důležité mít stále na paměti individuální přístup ke každému člověku. Některá výše zmíněná negativa mohou být pouze stereotypy nevypovídající o skutečných schopnostech daného jedince. (Bočková, 2011)

Poslední kapitola byla věnována sociálnímu zabezpečení ve stáří. Zmínili jsme se zde o přípravě na stáří, aktivní politice stárnutí, kde jsme popsali cíle strategie přípravy na stárnutí. Poté jsme se přesunuli k oblasti starobních důchodů, následně ke druhému pilíři sociálního zabezpečení, kde mohou seniori využít příspěvku na bydlení. V oblasti hmotné nouze jsou seniorům k dispozici všechny dávky. Na konec kapitoly jsme umístili téma trhu práce ve spojení se stárnoucí populací. Tímto jsme se dostali k závěru teoretické části této diplomové práce. Následuje část praktická, kde budeme popisovat metodologii výzkumu, výzkumný soubor, techniku výzkumu a analýzu dat.

II. PRAKTICKÁ ČÁST

4 METODOLOGIE VÝZKUMU

Diplomová práce je zaměřena na životní perspektivu osob starších 60 let, které jsou odkázány na dávky hmotné nouze. Zmiňovaná skupina osob se ocitá v tíživé životní situaci. Případů, kdy osoba nesplňuje podmínky pro přiznání starobního důchodu roste, zároveň i přes každoroční valorizaci starobních důchodů přibývá osob, které mají nárok na dávky hmotné nouze. Vychází to ze statistiky České správy sociálního zabezpečení, která pro rok 2022 ukazuje znatelný nárůst možných příjemců dávek hmotné nouze ve srovnání s rokem 2021. Tento nárůst je způsoben zvýšením částky životního minima, zvýšením částek dietního stravování a změnou ve výši započítávání částek důchodového pojištění. Všechny tyto aspekty nám umožňují vyjádřit možný okruh příjemců dávek pomoci v hmotné nouzi, a to při porovnání již zmíněných let 2021 a 2022. (ČSSZ, 2022) Na základě těchto skutečností můžeme definovat téměř stoprocentní nárůst. Mohli bychom tedy tuto problematiku vnímat jako úskalí sociální politiky našeho státu.

Potřeby osob ve věku 60 let a více se značně odlišují od potřeb osob v produktivním věku, pokud však budeme hovořit o zaměstnání jsou tyto potřeby totožné. V tomto věku se mohou objevovat různé aspekty komplikující spokojený život těchto osob. Z obecného hlediska bychom mohli jmenovat především zdravotní stav a jiné indispozice, které také zhoršují jejich postavení na trhu práce. V tomto výzkumu se budeme zabývat životním příběhem osob, které kvůli zdravotním či jiným omezením nemohly dosáhnout dobrou pojištění na starobní důchod a jejich perspektivou na situaci, ve které se ocitli.

Zaměstnání je důležitou součástí lidského života. Po dokončení vzdělání je přirozeností věnovat se činnosti pro vlastní obživu, uspokojení vlastních potřeb či zajištění potřeb rodiny. Motivy „proč pracovat“ nejsou pouze ekonomické povahy.

„Práce je důležitou podmínkou důstojné existence člověka.“ (Buchtová, 2013, s. 49)

Možnost mít zaměstnání a pracovat je velmi podstatné, dostáváme tím prostor pro seberealizaci, vytváříme si síť sociálních kontaktů a získáváme pocit společenské užitečnosti. (Buchtová, 2013)

Pojem „životní perspektiva“ je v této práci chápán jako pohled na vlastní život. Zaměstnatelnost osob starších 60 let je ožehavým tématem již několik let. Z různých důvodů pro ně může být velmi obtížné najít zaměstnání, kvůli tomu se ocitají v situacích, kdy jejich doba pojištění nedostačuje k dosažení starobního ani předčasného starobního důchodu, jak bylo zmíněno výše. Vzniká zde slepá ulička a nastává situace, kdy osoba nedokáže najít zaměstnání a zároveň nemá možnost zajistit si dostatečně své základní potřeby.

Ne úplně dokonalým řešením těchto situací nabízí třetí pilíř sociálního zabezpečení, který takovým jedincům nabízí dávky hmotné nouze. Náplní výzkumu bude popis skutečnosti, jak se osobám v této složité životní situaci žije. Budeme zjišťovat to, jaký život žili dříve, to znamená před tím, než se dostali do tohoto nepříznivého stavu, jak žijí dnes a jak by si svůj život představovali do budoucna.

4.1 Výzkumné cíle

Hlavní cíl výzkumu:

Popsat a analyzovat životní příběh osob 60+, kteří jsou odkázáni na dávky hmotné nouze.

Dílčí cíle analýzy:

1. Analyzovat klíčové životní momenty osob odkázaných na dávky hmotné nouze.
2. Popsat životní podmínky příjemců dávek hmotné nouze.
3. Popsat zkušenosti příjemců s odkázaností na dávky hmotné nouze.

4.2 Výzkumné otázky

Pro tento výzkum byly zvoleny následující výzkumné otázky.

Hlavní výzkumná otázka:

Jaký je životní příběh osob 60+ odkázaných na dávky hmotné nouze?

Dílčí výzkumné otázky:

1. Jaké jsou klíčové momenty v životech osob odkázaných na dávky hmotné nouze?
2. Jaké jsou životní podmínky příjemců dávek hmotné nouze?
3. Jaké zkušenosti mají příjemci s odkázaností na dávky hmotné nouze?

4.3 Pojetí výzkumu

Ke zjištění životních příběhů osob straších 60 let, jež jsou odkázáni na dávky hmotné nouze byla zvolena cesta kvalitativního výzkumu. Tato metoda výzkumu byla zvolena za nejvhodnější vzhledem k povaze práce. Kvalitativní výzkum je možno charakterizovat subjektivností a významem, které tématu práce dávají osoby, které žijí či pracují v určitém prostředí, ze kterého tato témata vyplývají. Témata v kvalitativním výzkumu nejsou odvozena od existující teorie nebo hypotéz, ale vychází ze sociální praxe. Téma není zkoumáno z pozice výzkumníka ale z pozice zkoumaného prostředí a osob v něm. (Baum, Gojová, 2014)

4.4 Výběrový soubor

Výběrový soubor pro výzkum je tvořen osobami staršími 60 let, které souhlasily a byly ochotny poskytnout rozhovor za účelem výzkumu této diplomové práce, zároveň jsou tyto osoby evidovány na Úřadu práce jako příjemci dávek hmotné nouze alespoň dva roky. Doba dvou let je podstatná ke zmapování životní situace klienta, pokud by byla doba kratší, nedokázali bychom sledovat vývoj situace. Cílem výzkumu je analýza životního příběhu jedinců, kteří jsou kvůli své životní situaci odkázáni na dávky hmotné nouze. Způsob výběru souboru byl tedy záměrný. U kvalitativního pojetí výzkumu je vzorek menší, flexibilnější a poskytují informace, které je možno považovat za validní. Tyto informace se nedají vztáhnout na celkovou populaci, jelikož náš výzkum pojednává o konkrétních případech osob. Výběrový soubor v kvalitativním výzkumu by měl být homogenizovaný, tudíž osoby, které chceme zkoumat by měl spojovat znak, který se bude objevovat u všech respondentů. (Vojtíšek, 2012) Náš výzkum tato kritéria splňuje, osoby mají společnou životní situaci, přibližný věk a dobu evidence jako příjemce hmotných dávek delší než dva roky, avšak u každého můžeme pozorovat určité odlišnosti. Kontakty na osoby tvořící výběrový soubor byly získány díky sociálnímu pracovníkovi na oddělení dávek hmotné nouze Úřadu práce. Klienti souhlasili s výzkumem pod podmínkou anonymity, ve výzkumu tudíž nebudou zmiňovány jejich skutečná jména, jména rodinných příslušníků a ani další osobní informace, které by jakkoli mohly prozradit totožnost osob. Celkem se tedy výzkumu zúčastnily 4 osoby, které splňovaly výše zmíněná kritéria.

Pro přehlednost uvádíme tabulku výběrového souboru, jednotlivým příběhům se budeme věnovat v podkapitole analýzy dat. Osoby tvořící výběrový soubor budou v následujících podkapitolách označeny jako účastníci výzkumu nebo zkratkou ÚV.

Tabulka 4 Výběrový soubor

Jméno	Věk	Délka vyprávění	Celková doba odkázanosti na DHN
1. ÚV	61	45 minut	9 let
2. ÚV	68	32 minut	18 let
3. ÚV	66	46 minut	2,5 roku
4. ÚV	65	41 minut	5 let

4.5 Výzkumný nástroj

Nástrojem pro získávání informací do tohoto výzkumu byl určen narativní rozhovor. V tomto případě se jedná o hloubkové polostrukturované rozhovory výzkumníka s účastníkem výzkumu. Miovský (2006) se zmiňuje o jádru z části strukturovaného rozhovoru, toto jádro tvoří minimum témat a otázek, které budeme v rozhovoru probírat. V popisu narativního rozhovoru uvádí Svoboda (2007), že cílem výzkumníka je udržení rozhovoru u témat, kterými se chce zabývat. Jde tedy o plynulé vyprávění dotazovaného jedince, kde výzkumník příliš nezasahuje a pokládá minimum otázek, podobně jak popisuje Miovský (2006), je totiž podstatné udržet dynamiku vyprávění a zároveň směřovat dotazovaného pomocí otázek k dalšímu tématu. Ten, kdo rozhovor vede by se primárně neměl ptát na důvody jednání ale spíše na podrobnosti k situaci, o kterých osoba vypráví. (Svoboda, 2007) Témata, ke kterým byli vyprávějící vybízeni byla: základní informace o vlastní osobě, dětství a rodinná situace, období školních let, období dospělosti, zaměstnání a současná situace.

Dle Hendla (2008) se uskutečňované rozhovory dělí do čtyř fází: *stimulace*, *vyprávění*, *kladění otázek k vyjasnění* a *zobecňující dotazy*. Nejprve se tedy snažíme dotyčného stimulovat tím, že mu vysvětlíme, čím se ve výzkumu zabýváme. Zdůrazňována byla také anonymita a možnost, kdykoli říct, že se o dané situaci nemusí bavit tolik podrobně, pokud

by to v nich vzbuzovalo nepříjemné pocity, chceme, aby se dotyčný cítil v bezpečí a důvěřoval nám. Poté je na místě požádat osobu, aby začala s vyprávěním. Otázky byly rozděleny do čtyř neohrazených kategorií, které se dotýkaly fází života jedince. Základem bylo představení jejich osoby, uvedení osobních informací a popisu prostředí, ve kterém žije, jak vnímá svůj život, co ho v tuto chvíli například trápí. Po tomto úseku jsme se přesunuli k období dětství a dospívání, následovalo období dospělosti, kde byla snaha nasměrovat jedince k oblasti nejen zaměstnanosti ale i vztahů a ostatních záležitostí. Další kategorií byla aktuální situace a její popis, tím je myšleno to, jakým způsobem se osoba stala odkázanou na dávky hmotné nouze. U těchto případů nás zajímal celý jejich životní příběh. Po skončení vyprávění o určité kategorii jsme se přesunuli do dotazovací fáze. Byly pokládány dotazy sloužící k vyjasnění určitých situací, využívalo se například citování výroků dotyčného s žádostí o dovysvětlení.

Součástí našeho setkání bylo také znázornění čáry života. Každému účastníkovi výzkumu byl tento požadavek vysvětlen a byla dána možnost si křivku namalovat kdykoli budou chtít. Tato metoda se dá použít k jakémukoli jinému výzkumu, má pomoci dotazovaným s lepším vybavováním situací a může sloužit jako opěrný bod u následného vysvětlování souvislostí. (Miovský, 2006)

Rozhovory vznikly celkem 4, čas strávený s účastníky výzkumu se pohyboval v průměru okolo 60 minut. Rozhovory byly realizovány po domluvě u účastníků doma, nebo v prostředí kanceláře ÚP.

4.6 Způsob zpracování dat

Cíl výzkumu je popis životního příběhu jedinců 60+, kteří jsou odkázáni na dávky hmotné nouze. Vzhledem k cíli práce byla zvolena metoda narativní analýzy. Využití tohoto typu analýzy je možný u studií, kde je využíván narativní materiál. (Řiháček, Čermák a Hytych, 2013)

Postup při analýze narativního materiálu jde nejdříve od opakovaného čtení získaného textu, při tomto základní kroku text čteme bez určitého účelu, v tuto chvíli je podstatné vytvořit si představu o vyprávění. Následně je možno přejít k samotné narativní rekonstrukci. Dle Chrze (2004) je narativní výzkum možno pochopit jako převyprávění vyprávění. Příběh má být převyprávěn tak, aby byly zřetelné významy, které jim přisuzují samotní vyprávějící.

Jako součást procesu narativní rekonstrukce Chrz (2004) uvádí kategorie, o které se můžeme v průběhu opírat:

Zabýváme se **životními tématy**, ty nám zobrazují to, čím se jednotliví dotázaní zabývají, co je pro ně důležité, co se týče životní filozofie a jejich životní cesty. Tato kategorie je chápána jako vstupní, jelikož je to první věc, kterou musíme ve vyprávění identifikovat. Životní téma je pro člověka také to, čeho chce dosáhnout, tzv. *vzorec lidských přání a záměrů*. (Chrz, 2004)

Zkušenost, kterou si vyprávějící prošel je **ztvárněna jednáním**, která uskutečnil, či uskutečňuje. Při narativní rekonstrukci sledujeme spíše, že jednání má své důvody než to, že určité chování má své následky. Způsobům jednání přisuzujeme odůvodnění. (Chrz, 2004)

V příběhu sledujeme souvislosti spojeny s dějem, prostřednictvím **zápletky a figury**. Díky zápletky získává zkušenost jedince *souvislost a nasměrování*.

Další kategorií jsou **hodnoty a přesvědčení**. Pokud sledujeme předchozí kategorie, dokážeme z nich odvodit jaké hodnoty se objevují v životě jedince. Pohled na hodnoty a přesvědčení jedince nám ukazuje jakým způsobem pohlíží na to, jak to v životě funguje. Dokážeme zde vypořádat, kde jsou pro jedince ty okamžiky zlomu, od kterých jedinec určuje další životní vývoj.

Obrazy sebe a druhých sledujeme díky zápletkám a figurám. Nacházíme tím pozici, ve které se jedinec nachází jak ve vztahu k sobě samému, tak ve vztahu k druhým. Tuto kategorii vnímáme nejen prostorově ale i časově a kauzálně. (Chrz, 2004)

Vyprávějící osoba sama sebe ale i druhé chápe jako jedince, kteří jednají na základě svého *přání, záměru* nebo *přesvědčení*. Jde tedy o nějakou **reflexi**, nebo i sebereflexi, která se ve vyprávění objevuje. Můžeme zde také pozorovat **hledisko**, což naznačuje, že zkušenost může být prezentována z různých úhlů pohledu, může jít o pohled samotného jedince, obecná pravda, či pohled druhé osoby. (Chrz, 2004)

Diskurzivní kontext pojednává o skutečnosti, že příběh není vyprávěn pouze o nějakých skutečnostech, ale je vyprávěn někomu druhému. Osoba, která nám příběh vypráví nás tímto seznamuje se skutečností tak, jak je vnímá on sám. Vlastním vysvětlováním nás uvádí do kontextu její životní události. Příběh je vždy uchopován výzkumníkem, jedná se o jeho rekonstrukci. (Chrz, 2004)

4.7 Analýza dat

Nyní se přesouváme k samotné analýze dat, ke které využijeme narativní analýzu. Cílem této podkapitoly je provést analýzy jednotlivých vyprávění, které jsme získali od našeho výběrového souboru. Postupovat budeme zvlášť po příbězích, provedeme jejich rekonstrukci a následně budeme analyzovat a popisovat jednotlivé záchytné body neboli kategorie, o kterých hovořil Chrz (2004).

4.7.1 Rekonstrukce a analýza narativu 1. ÚV

První účastnicí výzkumu je žena ve věku 61 let. Žije sama v bytové jednotce na ubytovně v okresním městě. Své bydlení popisuje: *„Jako dá se to, je to trochu dražší a kvůli tomu, že jsem tu sama“*. Její nájem v tomto bytě činí 9700Kč. *„Dostávám nějaké peníze na bydlení, takže tak tak vyjdu, musím se taky uskromnit, mám děti, tak jim chci také něco dát.“* Ihned v úvodu vyprávění tedy sama prozradila, že má rodinu, které přikládá určitý význam. Když přišlo na téma dětství, tak se široce rozpovídala. Dokázala své dětství zhodnotit z různých úhlů pohledu. *„No dětství jsem měla takové zvláštní, i dobré i špatné.“* Své rodiče popisovala zcela bez zábran, vykreslila je jak v pozitivním, tak v negativním světle. *„Moje matka pracovala hodně let v JZD a můj otec také, jen si bohužel rád vypil a potom dost řádlil. Když byl napitý dost tak i matku sem tam bil, takže jsme zažívali dost strachu. Pokud byl střízlivý tak paráda ale jak se napil, tak konec. Otec byl pracovitý ale jak se napil, tak to začalo, ale tak co se dalo dělat. Maminka trpěla s námi, chodila do práce nevyspalá, protože když byl otec napitý tak řádlil dost dlouho, než klesl a spal.“* Dětství si vybavuje velmi podrobně. Konkrétní vzpomínky vyprávěla s nostalgickým zápalem. *„Vzpomínám si, že i my děcka jsme byly ve škole takové divné, protože jsme nebyly vyspalé a mamka, když chodívala do práce na ráno na 4 hodiny tak potom když mohla tak utíkala za námi do školy z práce a nosila nám svačiny. Tehdy jsem nosila dlouhé vlasy, a protože maminka nebyla doma, když jsme vstávaly tak mi česala vlasy na chodbě ve škole, když nám přinesla ty svačiny až mohla.“* Čas s rodinou byl pro ni naplňující. *„No a pamatuju si, že jsme měli pak takový rodinný zvyk, že když se něco slavilo, tak jsme se sešli všichni u rodičů a tam jsme se krásně bavili, to bylo něco krásného.“*

Postupně dokázala popsat, jak se vyvíjel její vztah s rodiči. *„Potom, když už jsme byli starší tak už to bylo lepší, protože on už potom přestával i pít a už jsme se ho ani tak nebáli, protože jsme byli větší a dokázali jsme se už i matky zastat rozumíte, takže on si už tak nemohl dovolovat na ni.“* Její rodiče měli vždy kladný vztah k práci. *„Pracovali rádi. No a otec*

krom toho JZD dělal i po stavbách a pak začal dělat v lese, kde byl strašně moc roků a by strašně oblíbený a byl velikánský pracant. Bez té práce nemohl vůbec byt. Co se týče práce to na něj nemohu říct ani matka. Ona, když byla v důchodě tak začala dělat v sodovkárně a tam to taky byla těžká práce, zvedat ty flašky a tak. No a můj otec pracoval v tom lese do 70 let a celou dobu tam chodil pěšky do té práce, kolik kilometrů představte si. Oba byli hodně pracovití.“ Matku vykreslovala v dobrém světle, ale také zmínila, že byla přísná. „Moje matka ta byla jak policajt, fakt nekecám, jen nás zahlédla venku a už jsem si říkala že je zle, že už jde stíhačka.“ Ve vyprávění o rodičích stále zmiňovala „My, jako děcka.“

O sourozencích se zmínila až posléze, snažila se nám objasnit, jaké rodinné vztahy se v jejich rodině promítaly. „*Noo a mám dva bratry a sestru ale z matčiny strany mám ještě dvě starší sestry a otec měl taky nějaké děti, ale z té jeho strany nikoho neznám, myslím že to byli bratr a sestra, s těma jsme ve styku nebyli ale s těmi sestrami to jsme byli, ti vyrůstali s námi. Třeba jedna moje sestra tady se mnou bydlí vedle. No a teď je to nedávno, vlastně rok, co mi umřela jedna z těch nevlastních sester, co žila na Slovensku a ta druhá žije taky na Slovensku, ale s tou až tolik ve styku nejsem, naposledy jsme se viděly na pohřbu.“*

Školní léta byla pro ni také hezkou vzpomínkou, i přes to, že dle jejích slov „*na učení příliš nebyla*“. Její studijní výsledky byly spíše průměrné. „*Nebyla jsem nějaká, že bych nějak zvlášť učila, vždycky jsem procházela tak s těmi čtverkami, nebo trojkami.*“ Ve škole se cítila dobře, v kolektivu problém neměla. Po základní škole nastoupila na učební obor, kde se objevily zdravotní problémy. „*Musela jsem odtud odejít, protože jsem měla silný zánět průdušek, pak jsem dělala v závodě na zpracování bavlny, ale musela jsem také odejít, protože se mi tam dělalo špatně, vlastně doted' mám chronické záněty totiž.*“ Právě kvůli těmto problémům musela změnit pracovní prostředí a začínala pracovat brigádně v závodě na zpracování zeleniny. Její počínající pracovní kariéru přerušilo těhotenství. „*No a pak jsem otěhotněla a už jsem zůstala jen s dětmi doma.*“ Odhadem uvedla, že pracovala dva roky. V období, kdy pracovala svoji výplatu vkládala do rodinného rozpočtu, jelikož bydlela stále s rodiči. „*Plat jsem měla docela dobrý. Bydlela jsem furt u rodičů, matka mi dala třeba pětistovku, protože já jsem peníze musela odevzdávat.*“ Při porovnání se současností vnímá hledání zaměstnání jako složitější především v případě, pokud člověk trpí nemocemi. „*Dnes není vůbec jednoduché si zaměstnání najít, pokud to vůbec jde, nemoci jsou velká překážka.*“

První dceru porodila v čerstvých 18 letech. Vzpomínala na období, když zjistila, že čeká dítě. „*Moje matka myslela že mě zabije, když zjistila že jsem těhotná, říkala mi, že si pokazím*

život a že at' jdu na potrat, chtěla at' to dám pryč, jenže já jsem ji neposlechla no a potom jak byla ráda že ji má, jéžiš ta byla ráda.“ Zhruba po roce a půl narození první dcery se jí narodila dcera druhá a poté také syn. Děti tedy měly mezi sebou blízké věkové rozpětí. Poté co zjistila, že její syn má diagnostikovanou vadu řeči se rozhodla, že zůstane doma, aby se o něj mohla starat co nejvíce to bude možné. „*Tak jsem zůstala doma kvůli němu, protože musel chodit do speciální školy, školky tak už jsem do práce nešla, zůstala jsem prakticky doma.*“ V životě ji zasáhla tragédie, o které se, se slzami v očích, jen krátce zmínila. „*Syna v nedožitých 11 letech přejelo auto, sice je to už přes 30 let ale pořád je to pro mě těžké.*“ Po této psychicky náročné události zůstala s dcerami sama. V té době sice žila s přítelem, ale vztah brzy ukončila z důvodu nevěry z jeho strany. Na strasti života se často ve vztahu s přítelem cítila sama“ *No chvílku se mnou byl a býval ten přítel jenže...jak vám to mám říct...prostě co vám to pomůže? “; „Ale řeknu to narovinu zvládala jsem to prakticky všechno sama.*“ Poté se zmínila o otci jejích dětí, kterého popsala jako nevěrníka. Dále se k jeho osobě ve vyprávění vrátila až později. V této fázi vyprávění začala hovořit o jejích zdravotních problémech podrobněji, kromě přetrvávajících respiračních problémů, Dně a nemoci štítné žlázy jí byla diagnostikována rakovina prsu. „*A to, co máme rodové je rakovina, byla jsem čtyřikrát operované prso, takže ty nemoci šly tak za sebou.*“ I přes nepřízeň osudu neztrácela sílu a v léčbě postupovala.“ *Jééé no řeknu vám. Já, když jsem zjistila, že mám tuto nemoc, tak jsem si myslela že se zblázním, jenže člověk, když začne upadat, tak to je konec no tak jsem si řekla že to v žádném případě. Říkala jsem si pro sebe: „Ty to zvládneš!“, jinak to prostě nejde, s takovou bych to jinak nezvládla tu nemoc. Říkala jsem si, že to musím brát tak jak to je, to chemo a tak.*“ Léčba byla pro ni náročná. „*To ozařování jsem měla prakticky nejvíc co jde, hodně silné.*“ *To ozařování to jsem měla půlku těla spáleného“ V těžkých situacích si stále opakovala: „Člověk si musí říkat, že musí jít dál, musí jít dál, jinak se z toho zblázní.“*

Poté co skončila s popisem svého zdravotního stav jsme se vrátili zpět k dětem, a zde také začala hovořit o jejích vztazích a o otci dětí. S tímto mužem to v životě neměla vůbec jednoduché. „*No...já jsem měla strašně krutý život s ním. Když měla první dcera tři měsíce tak šel sedět. On si taky sem tam vypil, jenže on se rád rval. Vždycky měl nějaký problém a za to šel sedět. Vrátil se domů, druhá dcerka měla 8 měsíců a šel sedět zase. Vrátil se po tom roce, vždycky tam zůstal tak rok. Jak se vrátil domů. tak jsme měli syna. No a pak se zase něco stalo ale to už si dovolil moc, to zvedl ruku na policistu, porval se s ním v hospodě, a to už dostal 4,5 roku. Já jsem celou dobu na něj čekala, bez chlapa, zajímaly mě jen děcka. Syn měl toho 4,5 roku, když se vrátil. Ale to zas začalo něco dalšího, já vám to řeknu, jak*

to bylo, on byl velká nevěrník, on pokaždé když se napil tak se někoho chytl a už jsem toho měla plné zuby.“

V návaznosti na vyprávění o jejím muži nám vyprávěla o situaci, kdy zjistila, že je jí muž nevěrný, roli zde hrála její kamarádka. *„No, když vám řeknu, že jsem měla sousedku kamarádku, se kterou se chodil bavit, užíval si s ní a já jsem to nevěděla. Její bývalý manžel, to byl můj kamarád mi říkal ať si na ni dávám pozor. Ona chodila ke mně každé ráno na kávu, to byla taková drzost její.*“

S tímto mužem však kontakt zcela neukončila, po několika letech s ním vztah dokonce obnovila. Právě s ním se dostala na ubytovnu, kde bydlí nyní. *„Po pár letech se zas vrátil sem no a já jsem začala, to je až k smíchu, prostě dali jsme se zase dohromady. No a s ním jsem se přestěhovala zase zpátky a na tu ubytovnu, kde jsem teď, bydleli jsme tu spolu.*“

Vztah byl ale opět stejný jako dříve, objevila se zde nevěra z jeho strany: *„No a s ním jsem se přestěhovala zase zpátky a na tu ubytovnu, kde jsem teď, bydleli jsme tu spolu. Jenže kdybych já věděla, co mě tady s ním čeká, tak tam v životě nepůjdu. No zase mě čekalo to samé, ty jeho holčičky.*“ I přes tyto nepříjemnosti dokázala na tomto muži vyzdvihnout pozitivní vlastnost. *„Ale zase nemůžu říct, on byl velký pracant, velký dřič, na práci nebyl lempl.*“ V té chvíli vedl tento muž partnerský vztah se dvěma ženami najednou. S druhou ženou se seznámil na internetové seznamce. *„Každý víkend tam s ní trávil, u mě byl od pondělí do pátku a u ní pátek, sobota, neděle a v neděli od ní jezdil do práce. No to už jsem byla s nervama někde.*“ Proto se rozhodla, že v této situaci nelze setrvávat. *„Na ten Štědrý den jsem mu to pěkně osladila. Já jsem ho před rokem přesně na Štědrý den vyhodila, i když to byl jeho byt, že to mohl udělat spíš on.*“ I po ukončení partnerského vztahu zůstali v blízkém kontaktu. *„Ale chodí za dětmi, když se tu staví, udělám mu kávu. Potřebné si vyřídí a jde zas zpátky.*“

V rozhovoru jsme se dostali také k současným vztahům v její rodině. *„Jé ano, mám 8 vnoučat, už jsem i prababička. Jsou bezvadní, mají mě rádi, já mám ráda jich. Chodím za nimi na Vánoce. Když jsem nemocná, nebo mě třeba ta noha bolí, nebo rameno u toho prsa, tak dceři zavolám, že bych potřebovala větší nákup. Ona mě to nenechá tahat. Nakoupí mi, snad každý víkend.*“

Rozhovor se pomalu chýlil ke konci a vyprávění se přesunulo k současnosti. Důvody odkázanosti na dávkách hmotné nouze popsala takto: *“ Já mám uznaný příspěvek na živobytí, příspěvek na bydlení a doplatek na bydlení. Jenže když jsem nepracovala předtím a byla s dětmi tak mi chyběl rok a nemám nárok na vyplácení důchodu (starobního), takže to mi dorovnáva ta sociálka, teď mi přidali i na bydlení. Nárok na důchod nemám.*

Byla jsem celou dobu nahlášená na ÚP ale pořád mi ten rok chyběl, nebylo možné udělat výměr.“

Částka, kterou tvoří její rozpočet je pro ni víceméně dostačující. Hovořila o tom, co vše je nutno zajistit, pro zajištění komfortu v životě. Dokonce se jí daří občas i něco ušetřit.

„Kdyby byla vyšší tak by to bylo samozřejmě lepší. Aspoň o ty tři tisíce. Já mám částku, která mi zbude cca 5000 pro sebe, z těch peněz musím pak zaplatit televizi, telefon, data a zbytek má pro sebe. Musím si nechávat ještě rezervu, třeba když jdu k doktorovi tak na prášky onkologické, na tlak, na cukr, nedoplácím tolik. Já to dělám tak, že já si koupím za 1000 korun maso, po těch balících. Dám si to do mrazáku, pak už si jen dokupuji ty základní věci, chleba nebo salám. Peníze si rozdělím. Někdy jsem schopná si cca 2 tisíce ušetřit ještě.“

Při představě, kdy by nebylo možné žít na místě, kde žije nyní uvedla, že jediná možnost by byla jít bydlet k jedné z dcer. *„Možná bych mohla bydlet u dcery, ale má děti, které chodí do školy, má povinnosti a já jsem zvyklá na svoje pohodlí. Mě stačí když sem za mnou přijdou, jsou tady hodinu dvě a už jsem ráda že pak můžu mít klid.“* Avšak k této možnosti se příliš nepřiklání. *„Já už jsem zvyklá, jak si udělám, tak mám, zatím můžu, tak mi to takto stačí. Jsem ráda že přijdou a pomůžou mi, ale bydlet bych s nimi nemohla.“*

Její klasický den probíhá takto: *„Ráno vstanu, udělám si hygienu. Dám si vařit oběd, najím se a dívám se na televizi. Občas trochu poklidím, a to je všechno, není tady co dělat. Navštěvuji ty doktory, úřad práce nebo jsem s rodinou. Ve volném čase se dívám nejvíc na televizi, do města nechodím, nechci zbytečně utrácet a stejně s tou rukou nic tahat nemůžu, nechodím nikde, jsem ráda že jsem doma.“* Na závěr rozhovoru pověděla, že jejím jediným přáním je, aby jí vydrželo zdraví co nejdéle.

„Musím to brát, jak to je“

V příběhu první účastnice výzkumu bylo identifikováno hlavní životní téma, kterým bylo vleklé onemocnění. Ve svém vyprávění se velmi brzy zmínila o nemocích, které ji provází po celý život. Toto bylo pro ni velmi limitující, jelikož již při svém prvním zaměstnání jí plicní onemocnění nedovolilo pokračovat v práci. V průběhu života jí těžké nemoci až znemožnily nástup do jakéhokoli zaměstnání. V průběhu vyprávění často opakovala, že nemoc zvládat musí, nepočítala tedy s možností, vzdát se. Její životní filozofii popisujeme jejími slovy: *„Ty to zvládneš! Říkala jsem si, že to musím brát tak jak to je.“* K nepřízni osudu se stavěla odvážně. Dalším tématem v jejím životě byla její rodina, která pro ni byla a stále je velmi důležitá. Své dětství nepopisovala jednoznačně pozitivně či negativně. Oba své rodiče dokázala popsat realisticky. Avšak bylo zřejmé, že prostředí, ve kterém vyrůstala nebylo příliš ideální k rozvoji. Na konkrétní příběhy s rodiči vzpomínala

až s melancholií v hlase. Svoji matku vnímala jako ženu, která pro svoji rodinu dokáže vše. Její otec měl problémy s alkoholem a násilnické sklony, ona a její sourozenci byli svědky násilí na jejich matce. Rodiče svým dětem nemohli poskytnout příliš bezpečné a stabilní prostředí. Pokud byli sourozenci mladší, tak se násilí bránit nedokázali, avšak v pozdějším věku se již dokázali otci vzepřít a účastnice výzkumu tak v sobě objevila schopnost převzít život do svých rukou. Sama poté takto přistupovala i ke své vlastní rodině a dětem. Uvedla, že v období, kdy byl její muž ve vězení ji zajímaly pouze její děti.

Její matka se také snažila zajistit svoji rodinu a být pro své děti dobrou matkou i přes to, že jí partner nebyl nápomocen ve vytváření ideálního rodinného klimatu. Tento přístup nejspíše podvědomě přijala od své matky. I přes to, že finančně na tom nebyla s dětmi nejlépe, byl pro ně vždy zajištěn základ v podobě oblečení, jídla a školních pomůcek. *„Ale nebyly finance na nic jiného, ale myslím, že měli všechno, nemůžou říct, že by jim chybělo jídlo nebo oblečení.“*

Rodina byla tedy jejím opěrným bodem, a to také v situaci, kdy zůstala na své děti sama. Její rodiče jí pomáhali s výchovou, když byl její muž ve vězení. Tento postoj se v průběhu života nezměnil, i nyní je svým dětem vždy k dispozici.

V jejím životě se objevili dva muži. O prvním muži, který byl zároveň otcem jejich společných dětí, mluvila s úsměvem na tváři. S tímto mužem byl dle jejích slov život krutý, i přes to v sobě dokázala najít sílu a vztah ukončit alespoň na partnerské úrovni, nikdy jej však jako člověka nezavrhl. Díky její životní filozofii a nadhledu, mu dokázala odpustit a komunikovat s ním. Na svého otce také nezanevřela i přes jeho dřívější chování.

Zaměstnání jako instituci nevnímala vůbec negativně, bylo to dokonce jedno z pozitivních kritérií, kterými hodnotila jak své rodiče, tak tehdejšího partnera. Sama sebe v příběhu zobrazovala jako ženu, kterou potkaly nelehké životní situace, se kterými se však dokázala vypořádat. Bylo zřejmé, že největší překážka pro ni bylo právě onemocnění, které jí znemožňovalo mít trvalé zaměstnání. Nikomu ze svého okolí nedávala za vinu svoji životní situaci. Partnerské vztahy pro ni nebyly prioritou, nemůžeme však s jistotou určit, zda tento postoj získala od rodiny, ze které pochází nebo se takto rozhodla sama po špatné zkušenosti s prvním mužem. Je ale velká pravděpodobnost, že muže neopustila dříve právě kvůli vzorcům chování v rodině, které si uložila do podvědomí.

Diskurzivní kontext

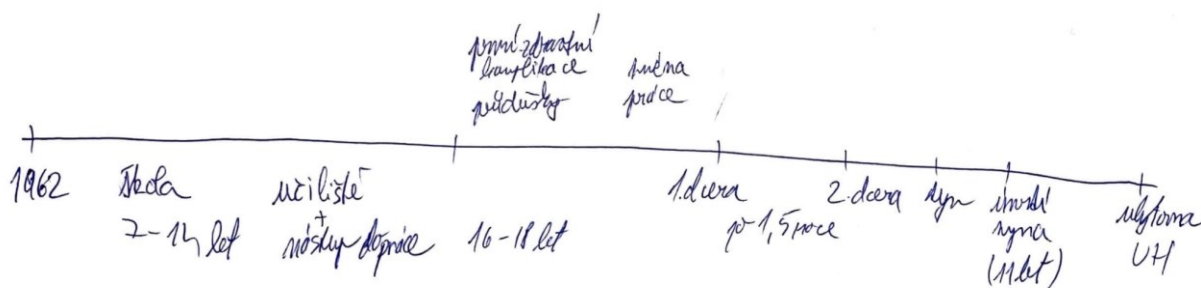
Současná situace tuto účastnici výzkumu vyloženě netíží a neusiluje o změnu. Peněžní dávky, které pobírá jsou pro ni dostačující, neodmítla by však, kdyby byly lehce zvýšeny. Nejen zde jsme mohli zpozorovat její postoj k životu „*Beru to takové, jaké to je.*“. Bydlení by také nechtěla měnit, je zde spokojená a má ráda svůj klid. Necítí osamělost, s rodinou je v kontaktu pravidelně.

Vyprávění bylo dynamické a plynulé, neobsahovalo žádná prázdná místa či pomlky, pokládání otázek bylo minimální. První účastnici výzkumu nedělal problém povyprávět svůj životní příběh. Velmi jsme ocenili přístup účastnice výzkumu k vyprávění jejího příběhu a vyjádřili jí obdiv za to, jakým způsobem k životu přistupuje. Po ukončení vyprávění jsme a vedli osobní rozhovor ohledně současného stavu města a dostali se i k jiným tématům, která však nejsou pro tento výzkum podstatné. Atmosféra byla uvolněná.

Čára života

První účastnice výzkumu se pustila do kreslení čáry života hned na začátku. Se slovy: „*Dlouho po mně nikdo nechtěl, abych mu něco malovala.*“ Na papír, který jsme jí přinesli nakreslila vodorovnou čáru. Popis začala narozením, školní docházkou, první prací a nástupem nemocí, pokračovala narozením dětí a ztrátou syna. Poté doplnila současnost, kterou označila jako pobyt na ubytovně.

Obrázek 1 Čára života 1. ÚV

4.7.2 Rekonstrukce a analýza narativu 2. ÚV

Druhou účastnicí výzkumu je žena původem ze Slovenska ve věku 68 let. Žije sama v malém bytě o rozloze 1kk na ubytovně. Určitou formu podpory pobírá od roku 2005. V současnosti se potýká s problémy ohledně nájmu. *„Asi jsou to nějakí podvodníci. Všechno jsem měla zaplaceno ale i přes to jsem dostala výpověď, teď mám poslední výpověď koncem ledna. I pan na úřadu říkal, že mám všechno zaplaceno, je to boj s nimi, ale nevím, kam jinam bych šla.“*

Ke své minulosti se blíže vyjadřovat nechtěla. *„No do minulosti nepůjdu, protože tam jsem to měla hodně špatné.“* Přesunula se k tématu zaměstnání, kde zmínila její zkušenost s péčí o nemohoucího manžela. *„Noo na brigády nechodím a bylo mi 50, když byla na tom můj bývalý manžel velmi špatně. Musela jsem se o něj postarat. Starala jsem se o něj tři roky, pak zemřel.“* Poté co zemřel nedokázala najít zaměstnání a obrátila se tedy na Úřad práce. *„A už poté 50 mě nikde nevzali, tak jsem šla na sociálku a od té doby jsem na té hmotné nouzi.“* V tomto období se zhoršil i její zdravotní stav, který jí, dle jejich slov, dokonce znemožnil nástup do jiného zaměstnání. *„Nemohla jsem si najít práci a pak se zhoršil i můj zdravotní stav. Jsem po operaci očí, mozkovou mrtvičku jsem měla a mám i něco s nohou, takže do práce už jsem ani nemohla jít.“* Děti s ní již nebydlí, odešly z domu v osmnácti letech, především kvůli jejich otci, manželovi účastnice výzkumu, který je fyzicky napadal. V nedávné době projevila zájem o přivýdělek, setkala se zde však s diskriminací z důvodu jejich zdravotních omezení. *„Přišla jsem tam, měla jsem hůlku a ten pán říkal: „No, takovýto lidi k nám chodí, nemocní s hůlkami a chtějí pracovat ale zdraví ne.“ No a samozřejmě mě nevzal, protože viděl tu hůlku.“* Prošla si různými zaměstnáními, avšak právě kvůli péči o manžela nemohla splnit podmínku doby pojištění pro splnění podmínek k přiznání starobního důchodu. *„Nejprve jsem pracovala jako pečovatelka při mateřské dovolené, pak jsem začala dělat v JZD, tam jsem byla 12 let, pak jsem dělala uklízečku, umývala jsem nádobí, občas jsem bývala i na recepci v jednom penzionu. 29 let mám odpracovaných, ale nedali mi důchod, protože mi chybí tři roky.“* O manžela se starala dobrovolně, nebyly pobírány žádné příspěvky na péči. *„Vůbec jsem nevěděla, jestli se mám někam nahlásit na nějaký úřad, kdybych to věděla tak ty tři roky by se mi připočetly a měla bych důchod.“* V roce 1985 se ze Slovenska odstěhovala do České republiky, začala zde pracovat. Na pracovní kolektivy vzpomíná ráda. *„...moc dobrý, všude, měli mě všude rádi.“*

Její běžný den probíhá vždy stejně: „*Vždycky, když vstávám, tak si udělám pořádek, pak jdu třeba ven si něco zařízovat a tak, mám pohybu docela dost ale víte s tou nohou to není jednoduché, mám ji trochu ochrnutou, takže se snažím, co můžu.*“ Jejím přáním bylo zdraví.

„Možná byla chyba, že jsem se o něj starala“

V příběhu druhé účastnice výzkumu jsme identifikovali jako stěžejní životní téma starost o nemohoucího manžela a také její nemoci, které ji omezují. „*Jsem po operaci očí, mozkovou mrtvičku jsem měla a mám i něco s nohou*“, takže do práce už jsem ani nemohla jít. Nemoc manžela formovala její život v pracovní oblasti nejvíce proto bylo toto označení hlavním životním tématem. Účastnice výzkumu na začátku vyprávění zdůraznila: „*No do minulosti nepůjdu, protože tam jsem to měla hodně špatné, ale teď už je mi líp, už se to trošku srovnává.*“ V průběhu ale přece jen něco málo prozradila. Téma rodiny pro ni bylo velmi bolestivé. Z jejich slov bylo zřejmé, že se snaží se svojí minulostí smířit celý život. Při tématu současného bydlení okamžitě zmínila problém, se kterým se v současnosti potýká. Šlo o hrozbu vystěhování z bytu, sebe sama v této situaci vnímala jako oběť: „*Vidíte, co to se mnou dělá, já jsem cukrovkářka, takže se mi kvůli tomu zhoršil i zdravotní stav. Vždy když jdu na úřad tak s pláčem.*“ Není spokojena s touto situací, snažila se ji nějak změnit, avšak poté co se setkala s diskriminací, když se snažila najít si přivýdělek, situaci přijala a dále nepodnikala žádné další kroky pro změnu. Nevidí východisko ze situace. Lidé, kteří způsobují nátlak na její osobu, mají její život více pod kontrolou než ona sama. Změna místa pobytu nevnímá jako řešení problému, dle jejich slov totiž neví, kam by jinam šla. V této situaci tedy setrvává, i když jí působí psychickou újmu.

Kvůli nemoci manžela odešla ze svého předchozího zaměstnání. V roli manželky byla velmi oddaná. Rozhodla se, že ze zaměstnání odejde, aby se o nemocného manžela mohla naplno starat. V tomto rozhodnutí neváhala i přes to, že manžel měl násilnickou povahu a roli zde hrál i alkohol. Přiznala, že toto rozhodnutí s odstupem času vnímá jako chybné. „*Možná to byla hlavně chyba, že jsem se starala o toho bývalého, protože možná bych teď byla jinde. Brala jsem to tak, že mám s ním ty tři děti.*“ Vnitřně vnímala starost o manžela jako její povinnost, která nejspíše pramenila z jejího smýšlení o partnerství a rodině jako o nepřerušitelném svazku. V té době tedy jistě byla nejdůležitější hodnota rodina. Poté co děti odešly z domu jí zbyl pouze manžel, o známých se zmínila v souvislosti školou, avšak s nimi se nescházela pravidelně. Uvedla, že důvod odchodu dětí z domu byl právě jejich otec, který fyzicky ubližoval i jim a matce tedy nedokázaly odpustit, že se s otcem nerozvedla.

Při vyprávění o školní docházce řekla, že jí škola vycházela vstříc hlavně z důvodů, že tehdejší ředitel znal její rodinné poměry. Na téma školy se rozpovídala nejvíce, cítila se zde dobře. Učitele vnímala jako osoby, které jí chtěly upřímně pomoci. *„Oni znali ty moje rodinné poměry a pan ředitel viděl, že mám tu ochotu tak věděl, že by byla škoda mě tu školu nechat vyjít bez toho jednoho roku, aby někdo nepoukazoval, že jsem nedodělala ani základku“.*

Účastnice výzkumu se setkala v životě s diskriminací, nejdříve jí bylo znemožněno studovat obor na střední škole, z důvodu vysokých dioptrií, zde pocítila frustraci a nechuť ke studiu na jiném oboru. Další situaci, kterou jsme uváděli již dříve, byla nedávnou zkušeností, kdy projevila zájem o přivýdělek. *„Přišla jsem tam, měla jsem hůlku a ten pán říkal: „No, takovíto lidi k nám chodí, nemocní s hůlkami a chtějí pracovat ale zdraví ne.“* Po této zkušenosti na hledání přivýdělku po této zkušenosti rezignovala. Vnímala to velmi nespravedlivě: *„Zdraví lidi, to vám chodí po městě, žebrají peníze. Už se mi taky stalo kolikrát, že ke mně přišel chlap a zeptal se mě, jestli nemám 50 korun na polévku.“*

Důvodem její odkázanosti na dávky hmotné nouze bylo právě její rozhodnutí starat se o manžela, nevěděla a ani nezjišťovala, že se může nahlásit jako pečující osoba, což poukazuje na to, že příliš neřešila zajištění do budoucna.

Diskurzivní kontext

Druhá účastnice byla zprvu velmi odhodlaná k rozhovoru, avšak při vyprávění byla velmi emotivní. Postupně působila sklíčeně až utrápeně. Témata, která začala probírat rychle utnula s tím, že je pro ni velmi náročné o nich mluvit. Snažili jsme se tedy vyprávění lehce nasměrovat jinam, aby se mohla soustředit na témata, která ji nebudou tolik rozrušovat. Celý rozhovor provázely emoce, které nejdříve snažila skrývat. Záměrně se vyhýbala tématům rodiny a partnerských vztahů, když se však zmínila jen pár slovy, své emoce v tu chvíli nedokázala ovládat a rozplakala se. Vyprávění jsme na její žádost ukončili

Čára života

Druhá účastnice výzkumu svoji čáru života kreslit začala. Sdělili jsme jí, že ji může namalovat kdykoliv v průběhu vyprávění, na konci nebo hned na začátku. Začala kresbou vodorovné linie, blíže ji však nepopsala s tím, že ji domaluje později. Během vyprávění byla dosti rozrušená a čáru již nedokončila. Jak bylo řečeno v analýze její příběhu, vyprávění ukončila sama a dále nechtěla rozvíjet žádnou další konverzaci. Proto zde kresbu nevkládáme.

4.7.3 Rekonstrukce a analýza narativu 3. ÚV

Třetím účastníkem výzkumu je muž narozen v roce 1957, žije nedaleko okresního města v opraveném domku, který mu koupila jeho dcera. Zmínil, že jeho starší dcera bydlí poblíž a jeho mladší poměrně daleko od něj. O společnost však nemá nouzi. *„Jináč se tady mám no, mám tady kočku. Třetí rok, co tady bydlím, našel jsem si tady kámoše tak tady vždycky posedíme, kotě mi skočilo na klín, tak říkám že si ho vezmu.“*

Jeho vyprávění začalo obdobím, kdy se oženil. *„No v 19 jsem se oženil, první láska, nakonec to ujelo, tak jsme se museli už vžít. Všecko klapalo. Vyučil jsem automechanikem, no pak jsem dělal v ... po vyučení, to byla taková podmínka tři roky po vyučení ... tak tady to znám.“*

Pracoval jako automechanik v různých firmách, práce ho bavila, vyprávěl také o tom, že zkoušel i jiná zaměstnání, avšak nic pro něj nebylo tak dobré jako práce mechanika. Podnik, kde pracoval se však po revoluci rozpadl a on se poté začal, jak sám zmínil, poflakovat. V období, kdy přišel o práci jeho manželka podala návrh na rozvod. O důvodu rozpadu manželství vypověděl toto: *„Jak vám to má říct, do té doby jsem neměl nic s žádnou jinou, ale manželka no tak ta furt chtěla někam chodit, chtěla ať jdu s ní ale co já, mě se nechtělo. Bejvalka byla taková kočka, její kamarádka se taky rozvedla no tak se asi inspirovala.“* Po této zkušenosti začal užívat alkohol. Svoji závislost se rozhodl léčit. *„Začal jsem chlastat, tak jsem šel na léčení do ... no tak bez alkoholu jsem vydržel 7 let.“*

V období, kdy si procházel rozvodem pracoval různě, většinou to byly práce na základě ústní dohody. Poté co opustil léčebnu se ocitl na ulici, jelikož se do domu, kde dříve žil se vrátit nechtěl a veškerý majetek nechal již plnoletým dcerám a bývalé žene. Přespával na ulici, ve vagónech nebo na nádraží. Finance mu poskytovala jeho matka, která však nevěděla, v jaké situaci se skutečně nachází. *„Dokud moje matka žila tak jsem za ní zašel, ona mi dala peníze na jídlo no a vždycky jsem jí zalhal že jedu za kámošem, ale bylo to v létě tak jsem přespal někde na lavce“.* Jeho nejstarší dceři nebyl osud otce lhostejný, a proto mu zařídila možnost dočasného bydlení na ubytovně. *„Dcera povídá no pojd' vezmi si tašku a jdeme. Tak mě zavezla na ubytovnu a tam jsem byl.“* Přes známost se mu podařilo najít práci v ČSAD, kde mohl vykonávat svoji oblíbenou práci mechanika. Moc dlouho tam ale nezůstal. V té době jeho starší dcera odkoupila nemovitost v jiném kraji a účastníka výzkumu na ni přestěhovala, pod podmínkou, že si domek opraví. *„Chalupa byla stará a dcera řekla ať si to dám do pořádku a že tam můžu být. 11 let jsem tam bydlel. Rok jsem to dával do kupy.“* V novém prostředí si rychle zvykl a našel si přátele, se kterými si vzájemně vypomáhali. Co se týče financí, tak ty si obstarával sám právě zmíněnou

výpomocí mezi přáteli, dcery mu nakoupily vždy věci, které potřeboval, takže peníze, které si sám vydělal si mohl utratit, jak chtěl on sám. Podařilo se mu najít zaměstnání, opět však na černo. „*No a jak tam v té oblasti bylo hodně penzionů, tak jsem se tam seznámil s majitelem, tak jsem tam dělal údržbáře no, ale nebylo to na smlouvu, všechno to bylo na černo, žádné papíry.*“

Po 11 letech se odtud odstěhoval opět na žádost starší dcery, který koupila nemovitost novou a stávající chtěla prodat. V současném místě pobytu žije již 3 roky. Domek si opět opravil, našel zde známé a vše si dokáže sám obstarat. Jeho příjem je tedy tvořen penězi z různých výpomocí mezi přáteli a dárkami hmotné nouze. „*No 1100 mám stravenky a zbytek peněz to odchází na účet mojí dcery. No a občas když jdu tomu kámošovi pomoci tak mám tu hotovost. No a když chci tak si koupím mouku a upeču si chleba. Dcera doveze maso do mrazáku. Co doma nesní to mi doveze. Já si koupím třeba cigarety.*“

Dochází pravidelně na Úřad práce, kde mu bylo již několikrát nabídnuto zaměstnání. Účastník výzkumu se vždy informuje o podmínkách zaměstnání. Problém však pro něj je, pokud je požadována dovednost práce s novějšími technologiemi. „*Paní mi řekne, tady si zavolejte tak zavolám a oni vždycky že se mi ozvou. Akorát tady v ... mi tady nabízeli práci mechanika, ale když slyšeli, jaký jsem ročník, no oni totiž chtějí na tu práci s počítači atd., a já jim říkám na to ať zapomenou, já jsem rád že se umím podívat kdy mi jede autobus.*“

Dětství zmínil až jako poslední téma. Vzpomíná však na něj rád. „*Nooo na dětství mám dobré vzpomínky nooo tak co, do školy jsem chodil do ..., školku do jsem měl přes silnici, můj otec jezdil v družstvu s traktorem. Vždycky jsem vyhlížel tatínka a mával na něj přes plot, že chci jít dom, vybavuju si, jak mi říkal „no jenom tam bud’.*“ Čím se živila jeho matka neuvedl. Účastník výzkumu má o 5 let staršího bratra, ten se vyučil elektrikářem a se kterým je v kontaktu. Neuznává však příliš manželství s jeho ženou, proto se stýká pouze s bratrem. Posledním tématem jeho vyprávění byl rodinný život. „*No došel jsem z vojny. A otec mojí ženy mi sehnal tenkrát škodovku, že si ji mám dát dohromady. Tak jsem to spravil a jezdili jsme po výletech. Koupil jsem si Avii, obytnák, opravil ji, jak se otevřely hranice, tak jsme jezdili. No pak jsme to prodali. Ale já jsem si všechno uměl vyrobit nebo opravit, měl jsem svářečku všechno a opravoval jsem si to.*“ Dětem vždy rád pořizoval věci, které chtěly. Obě jeho dcery vystudovaly gymnázium, následně vysokou školu a mají již vlastní rodiny. Starší dcera bydlí poblíž a mladší v jiném okresu. Je s oběma v kontaktu, i když vyslovil přání, aby za ním jeho mladší dcera dojížděla častěji. Projevil však pro ni pochopení.

„*Dcera je rozvedená a vnuk je autista tak ona má taky problémy. Noo to je jedno.*“

Rád se chodí procházet a také jezdí na kolo, stará se o domek, sleduje televizi nebo tráví čas s přáteli. Je zdravý, uvedl pouze, že má vyšší krevní tlak. Lékaře nenavštěvuje.

„Zkusil jsem jinou práci, to mě nebavilo, tak jsem začal palundovat“

V příběhu třetího účastníka výzkumu jsme životní témata dokázali identifikovat až zhruba v polovině vyprávění. Hlavním životním tématem, které bylo zároveň zlomovým okamžikem v jeho životě, byl rozvod. Sám za sebe vnímal manželství jako ideální, i když se oženil poměrně v brzkém věku. „*No v 19 jsem se oženil, první láska, nakonec to ujelo, tak jsme se museli už vzít. Všecko klapalo.*“ Manželství trvalo 20 let a vzešly z něj dvě dcery. Při dotazu k důvodu rozvodu pan uvedl: „*Manželka no tak ta furt chtěla někam chodit, chtěla ať jdu s ní ale co já, mě se nechtělo*“. Pověděl, že manželce byl vždy věrný, čímž lehce vinu za rozvod přenesl na ni, svoji chybu nezmínil a ani nepřiznal. Rozvod pro něj byla jistá psychicky náročná záležitost ale již od začátku vyprávění bylo zřejmé, že tento účastník výzkumu si různé události nepřipouští příliš k tělu. Udržuje si pomyslný odstup od reality, který mu pomáhá složitými životními situacemi projít bez větších šrámů na duši, které by byly viditelné a sám si je dokázal připustit. Prohlásil: „*Jaké si to uděláte, takové to máte.*“ To však v jeho interpretaci neznámá, že by si byl vědom plné zodpovědnosti za svůj život, což bylo lépe pochopitelné až po skutečnostech, které jsme se dozvěděli v následném vyprávění. Osobností je flegmatik. Avšak rozvodem dostal jeho doposud klidný život jiný směr. Pocity osamělosti začal utápět v alkoholu. Zde jsme mohli identifikovat absenci schopnosti vyrovnávání se se složitou životní situací „bezpečnou cestou“. Našel v sobě však sílu k léčbě závislosti a abstinovat vydržel 7 let. Po ukončení léčby neměl domov, protože své bývalé ženě přenechal veškerý majetek. Odevzdaně tedy přijal život osoby bez přístřeší. Z jeho výpovědi je možno usoudit, že se za tento stav ale nejspíše styděl. Navštěvoval svoji matku v nedalekém městě a nepřiznal jí jeho skutečnou situaci. „*Ona mi dala peníze na jídlo no a vždycky jsem jí zalhal že jedu za kámošem, ale bylo to v létě tak jsem přespal někde na lavce.*“ K životu na ulici vypověděl také: „*Seděl jsem na nádraží, a to se ještě nezamykaly vlaky, tak to jsem vždycky vlezl do nějakého vagonu přespát a hotovo. Pak když zůstaly drobné tak koupit si aspoň něco na jídlo.*“ Lze vyvodit, že se svojí situací nebyl vyloženě nespokojen, nezmínil, že by se snažil ji nějak změnit, bral to tak, jak to zrovna v tu chvíli bylo, neuvažoval nad tím, co bude v budoucnu.

Ze života na ulici jej vyvedla až jeho nejstarší dcera, která jej na nádraží přišla vyzvednout. Dala mu pokyn, aby si sbalil věci a šel s ní, neměl vůbec námitky a šel s dcerou. Toto se opakovalo ještě dvakrát. Nejdříve jej dcera umístila na ubytovnu a následně

jej odvezla do jiného kraje. V novém prostředí si vždy našel přátele, adaptoval se velmi rychle. Na tomto místě žil 11 let. Za celou dobu jej navštěvovaly obě dcery, staraly se o něj, poskytovaly mu finance a stravu. Poté přišla opět nejstarší dcera s tím, že má pro něj jiný dům zase zpátky na Moravě, bez námitek opět šel. V této fázi vyprávění jsme přehodnotili jeho životní filozofii na „*Nevadí, beru, co je.*“

Jeho role v životě se v průběhu času měnily, z mladého a zodpovědného člověka se časem stával flegmatický muž, který se příliš nezabývá budoucností a nechává se ovládat ostatními jako loutka. Stejnou změnu přístupu jsme mohli zpozorovat i v historii zaměstnání. „*No pořád jsem si myslel, no jak, mladí kluci, že je to málo peněz, no tak jsem dal výpověď ještě s kámošem no a šel jsem do družstva.*“ Nejdříve tedy měl zájem o lepší práci, dokonce sám věděl, čím se chce živit a co jej baví. Ve stejné době jako probíhal rozvod ukončila svoji činnost i společnost, u které jej práce bavila nejvíce, vyzkoušel poté i jiné druhy zaměstnání ale sám uvedl: „*To byly různé práce ale jak jsem neměl v ruce klíč, tak to nebylo pro mě, náké stání u pásu nebo tak.*“ Ruku v ruce šel rozvod se ztrátou zaměstnání, a to u něj způsobilo ztrátu dřívějšího životního nastavení, začal být odevzdaný tomu co přijde a u tohoto také zůstal, pramenilo to ze zklamání, které si prožil.

Uvedl, že obecně pro něj nebyl velký problém najít si zaměstnání, vždy si nějaký přivýdělek zajistil. Pomáhal kamarádům na stavbě, sbíral a prodával hříby, nebo pracoval jako údržbář v penzionu. Je toho názoru, že kdyby chtěl, tak by si našel práci i nyní bez problémů. Potíž byla ale v tom, že tyto fušky, jak je sám nazýval, nebyly podloženy smlouvou, tudíž pracoval na černo. Nárok na starobní důchod nemá. Staví se k této skutečnosti takto: „*Na důchod mi chybělo pár let, ale mě to nevádí, dostanu, co dostanu.*“ Což potvrzuje již dříve zmíněnou flegmatickosti a odevzdanosti jako přístup k životu.

O rodině a školní docházce mluvil až jako o posledním tématu. „*Nooo na dětství mám dobré vzpomínky.*“ O rodičích mluvit jako o hodných lidech, i když uvedl příklady, kdy na něj byli velmi přísní. Na dětství vzpomínal rád a neukázalo se, že by si z něj nesl nějaká traumata, což je možná důvod proč jej do vyprávění zařadil až jako poslední. Má staršího bratra, se kterým se stýká.

Ve škole byl spíše průměrným žákem, ale chodil do ní rád. Učitelka u něj zpozorovala nadání ke strojírenství čímž jej nasměrovala k práci, která ho velmi bavila. Průběh jeho dne se nese v duchu jeho filozofie, žije jednoduše přítomným okamžikem. Jeho jediným přáním bylo, aby jej jeho mladší dcera navštěvovala častěji, jinak byl se životem spokojen. I přes spokojenost mu dcera chybí a občas se cítí osaměle.

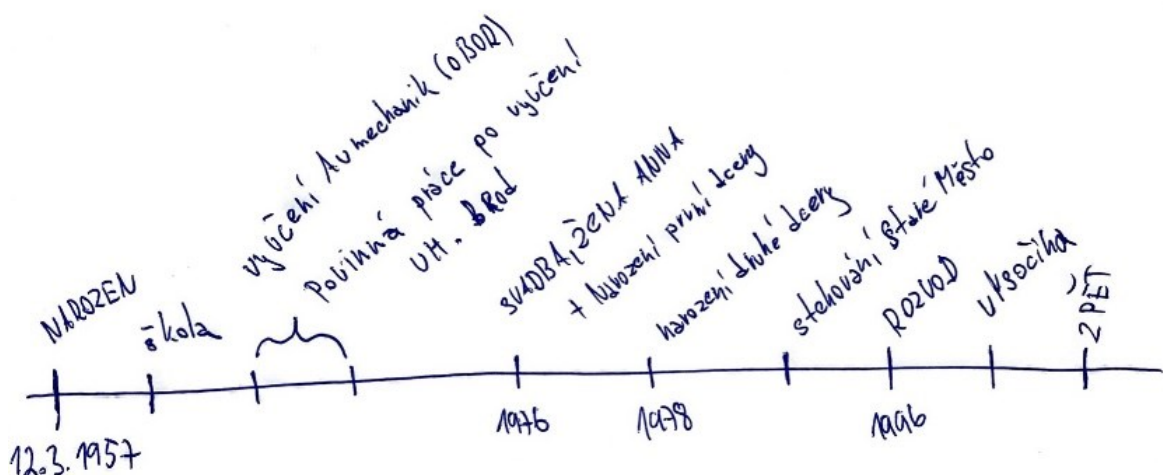
Diskurzivní kontext

Třetí účastník výzkumu byl velmi vstřícný a ochotný k rozhovoru. Neměl problém hovořit o jakémkoli tématu, často se smál. Byl rád, že jej někdo navštívil, sám uvedl, že je rád za milý úsměv. Atmosféra vyprávění byla uvolněná, řeč byla plynulá, bez pomlk. Otázky byly pokládány minimálně.

Čára života

Třetího účastníka výzkumu jsme před započítím rozhovoru požádali, zda by mohl na ose znázornit důležité události v jeho životě. Tohoto úkolu se chopil a linii doplňoval v průběhu vyprávění. Začal narozením, obdobím školy, poté zde napsal místo výkonu svého prvního zaměstnání. Pokračoval svatbou, narozením dcer, rozvodem, pobytem v jiném kraji a poté návratem zpět. Velmi dobře si vybavoval roky u událostí, které na linii zapsal. Jednotlivé body znázorňoval v podobném rozpětí. Nikde v jeho životě nenaznačil pauzu, jako by šly všechny události postupně za sebou. Na linii se vůbec neobjevuje fáze, kdy se léčil z alkoholové závislosti nebo období, které strávil bez přístřeší. Mohli bychom se domnívat, že tato období nepovažuje za důležitá, avšak vycházíme-li z jeho vyprávění, ukazuje toto rozhodnutí spíše na to pocity studu.

Obrázek 2 Čára života 3. ÚV

4.7.4 Rekonstrukce a analýza narativu 4. ÚV

Čtvrtým účastníkem výzkumu je muž ve věku 63 let, žijící v domě. „*No, ona je to spíš část baráku, protože část se musela zbourat.*“ Své bydlení popisuje takto: „*Jako dá se to, ale barák není můj a nemůžu dostat ani bydlení, protože nemáme nic sepsaného, a to mi paní na sociálce nemůže potom nic dát, protože potřebuje smlouvu.*“ Co se týče financí, uvedl, že se vždy snaží vyjít. Společnost mu v domě dělají dva psi. O svém dětství se rozpovídal a označil je za: „*Takové normální*“. S rodiči žil ve domku na vesnici. Jeho otec pocházel z Plzně, ale při plnění povinné vojenské služby na Moravě potkal matku účastníka výzkumu, rozhodl se zde zůstat a založit rodinu. Poté zde pracoval ve strojírenském závodě. Jeho matka pracovala jako kuchařka ve školní jídelně. Uvedl, že otec se zde však nikdy jako doma necítil. „*Dneska už to nikdo zase tak nebere, ale ani rodilí ho moc nepřijali, protože na malé vesnici ti lidi drželi při sobě a on byl pro ně cizí.*“ S jejich svazkem nesouhlasili ani rodiče jeho matky. Jejich vztah byl poznamenán užíváním alkoholu ze strany otce. „*Nebyl nějaký zlý, ale maminka na něho vždycky řvala a já jako malý moc nevěděl, co se děje.*“

Účastník výzkumu se ke své školní docházce vyjádřil takto: „*Když jsem začal chodit do školy, tak mě to na začátku bavilo, ale pak to bylo takové všelijaké.*“ Vyprávěl, že v první třídě měl na pololetí ještě jedničky, ale poté už se jeho známky zhoršovaly. Jeho zájmem byl především fotbal, ve kterém byl, dle jeho slov, dobrý. Díky této volnočasové aktivitě měl spoustu přátel.

Jelikož jeho matka byla zaměstnancem školy, měla informace o synovi vždy z první ruky. Jeho matka na něj byla přísná, co se týče prospěchu, jeho otce synův prospěch příliš nezajímal. „*Protože maminka dělala v jídelně, tak jí to vždycky všechno učitelky řekly a pak mě doma vylískala. Tatkově to bylo jedno, on se staral hlavně o dům, když se na to teď tak podívám.*“

Střední školu tomuto účastníkovi výzkumu vybrali rodiče. Byla to SOŠ se zaměřením na strojírenství. Byla to pro něj obrovská změna, ze které měl strach. „*Víte, jaký to byl pro mě šok, když mě tam vzali? Já nikdy nebyl ani v Brně nebo Praze, jak se jezdí teď. Oni mi nic neřekli, prostě jsme sedli na vlak a jeli. Až ... mi řekli, že je tady škola s intrem a že tady budu studovat.*“ Rodiče mu v té době dávali kapesné, pověděl však, že to bylo velmi málo. „*Vždycky jsem dostal na týden nějaké peníze a musel jsem z toho vyjít. Nebylo to moc, takže jsem často musel jet bez jízdenky, když jsem se na víkend vrátil domů.*“ O pobytu na střední škole se jinak více nezmiňoval, pověděl pouze to, že příliš přátel se mu tam najít nepodařilo. Po absolvování střední školy se vrátil zpět k rodičům a začal pracovat

ve strojírenském závodě. S rodiči původně zůstat nechtěl, pokusil se podat žádost o byt, avšak v té mu nebylo vyhověno. „*Tak jsem si tehdy požádal o byt, ale tehdy se na něho čekalo strašně dlouho, a navíc já neměl manželku ani děti ani žádné známé.*“

Co se týče otázky vztahů, tak tuto otázku účastník výzkumu příliš nerozvinul. Uvedl pouze, že několik příležitostí k navázání vztahu měl. „*Já na to nikdy nebyl, když jsem byl na škole v ..., tak se jedna do mě zakoukala, ale já věděl, že se chci hned po škole vrátit domů, to byla vlastně taková ta moje první zkušenost. Mě to prostě nějak nebralo, já jsem byl vždycky radši sám.*“ V průběhu času se začal zhoršovat zdravotní stav jeho otce a bylo nutné, aby účastník výzkumu pomáhal matce se starostí o dům.

Po tématu rodiny začal hovořit o náročném životním období. Bylo to v období 90. let, kdy se rozmáhalo podnikání. Pro tuto pracovní změnu se rozhodl, na základě nespokojenosti ve stávajícím zaměstnání. „*Po revoluci každý chtěl zkoušet něco nového, v televizi bylo pořád podnikejte, vydělávejte a já jsem taky nechtěl vstávat každé ráno v 5 do práce.*“ Bohužel se spojil s lidmi jejichž předmětem podnikání byla výroba a distribuce návykových látek. Díky této činnosti přišel k velkým financím, později se však nechal zlákat hrou na automatech. „*Spadnul jsem do toho a začal hrát automaty. Tehdy byly automaty všude, takže každý den jsem hrál.*“ Kvůli této závislosti se zadlužil. Neměl dluhy z čeho splácet, tak musel dát do zástavy dům, ve kterém s rodiči žil. Zdravotní a psychický stav jeho rodičů to nezvratně poznamenalo. „*Maminka se z toho psychicky zhroutila a společně s tatínkem museli do pečovatelského ústavu, kde rok po sobě umřeli.*“ Aby dokázal splácet dluhy, věnoval se dále výrobě návykových látek. To se však zvrtilo. „*Nakonec jsem při vaření málem umřel, protože nám to vybuchlo a mě tam nechali, asi aby to na mě mohli potom svést. To je ten barák, ve kterém doted' žiju. Byl jsem rok v nemocnici s popáleninami a pak už mě museli pustit.*“ Poté se zmínil o jeho družce.

„*Když jsem se vrátil z nemocnice, tak jsem nic neměl, barák se prodal v exekuci a mně zůstala igelitka v ruce, to bylo všechno. Anička taky byla bez domova, tak jsme začali žít spolu. Peněz nebylo, tak jsme se vrátili do toho baráku, kde jsem vlastně skoro umřel. Ale bylo nám spolu fajn, konečně jsem měl někoho, kdo mi pomáhal a koho jsem měl rád.*“ V domě, kam se vrátil se mu vybavují nehezke vzpomínky, domnívá se však, že nemá jinou možnost než zde zůstat. „*Když nemáte kam jít, tak musíte vzít co jde, tak to беру.*“ Jeho družka mu pomáhala v komunikaci s úřady, po její smrti zůstal na vše sám. Je vděčný za přístup úředníků na ÚP. „*Naštěstí na sociálce chodím k paní a pánovi, kteří mi vždycky pomůžou to vypsát.*“ Jeho měsíční příjem je 4860 Kč. Zmínil se, že občas si dokáže zařídit drobné finance díky pomocným pracím načerno, například na stavbě u známého.

Dle jeho názoru by se dávka, kterou pobírá mohla o tisíc korun zvýšit, a to především kvůli vysokým cenám potravin. *“Moc se z toho vyžít nedá, když dneska přijдете do obchodu při současných cenách, tak tam necháte tisícovku a vlastně domů v tašce nic nenesete. Navíc granulky pro pejska taky stojí moc peněz. To jsem rád, že jsem ještě zdravý a nekouřím třeba, to bych se mohl půl měsíce pást.”* Jeho přáním bylo, aby mohl zůstat co nejdéle soběstačným.

„Chytl jsem se špatné party“

Ve vyprávění čtvrtého účastníka výzkumu jsme identifikovali hlavní bod zlomu v jeho životě, kterým byla chvíle, kdy se rozhodl podnikat. Podnikal však nelegálním způsobem, což mělo destruktivní následky nejen pro něj ale i pro jeho rodinu. Na začátku podnikání si vydělával tolik, kolik nikdy dříve. Toto způsobilo, že neuvažoval nad tím, jak s penězi správně nakládat. Brzy se zadlužil kvůli závislosti na hraní na automatech. Sklon k závislosti se v jeho rodinné anamnéze již objevil, a to u jeho otce, který se potýkal se závislostí na alkoholu. Účastník výzkumu zmiňoval, že jeho otec se nikdy necítil na Moravě doma, jelikož byl místními vnímán jako cizí. S tím, aby zde zůstal nesouhlasili ani jeho rodiče a proti sňatku s matkou účastníka výzkumu byla také její rodina. Výčitky ze všech stran v jeho otcovi vyvolaly potřebu úniku od reality, a proto se uchýlil k užívání alkoholu. Ten na něj měl spíše tlumící účinek. Požívání alkoholu však narušilo vztah otce s matkou, která mu časté pití velmi vyčítala. Účastník výzkumu uváděl, že sám nejdříve nechápal, co se mezi rodiči děje a souvislosti pochopil až byl starší. Je pravděpodobné, že předaný obraz rodinného života v účastníkovi výzkumu potlačil zájem o vlastní rodinný život. *„Mě to prostě nějak nebralo, já jsem byl vždycky radši sám a já vlastně nevěděl, proč se maminka pořád ptá, jestli už někoho mám, že se těší na vnoučata a tak.“*

V období střední školy se cítil dosti osaměle, rodiče mu školu vybrali a on neměl možnost se rozhodnout podle sebe. Cítil velmi silnou sounáležitost vůči svým rodičům a chtěl se vrátit zpět domů za nimi. Na pocity osamělosti si zvykl, sám sebe nazval samotářem.

K jakékoli příležitosti k výdělku staví poměrně bez rozmyslu, snadno se nechá zlákat, dokazuje to výpověď, která se týkala chvíle, kdy začal se známými nelegálně podnikat: *„V televizi bylo pořád podnikejte, vydělávejte a já jsem taky nechtěl vstávat každé ráno v 5 do práce.“*; *„Chytl jsem se špatné party, kde se dělaly drogy.“* Jeho rodiče to velmi poznamenalo, jelikož kvůli dluhům již nemohli dále pobývat v domě, který jim patřil. Z vyprávění bylo patrné, že si toto velmi vyčítá a dává si za vinu úmrtí jeho rodičů. *“Do konce života budu vyčítat, že jsem našim pomohl do hrobu, to se nedá s tím nějak smířit.“* Jde stále ve stínu minulosti, pověděl, že má stále strach z osob, se kterými dříve podnikal. *“Já se o tomto moc bavít nechci. Ti lidé jsou stále naživu a mám ještě z nich trochu*

strach“ Pocity úzkosti jej provází od chvíle, kdy byl v ohrožení života kvůli lidem, se kterými podnikal. *“Nakonec jsem při vaření málem umřel, protože nám to vybuchlo a mě tam nechali, asi aby to na mě mohli potom svést.”* Toto v něm vytvořilo strach a problémy s důvěrou vůči druhým lidem. Po této události však do jeho života vstoupila žena. Partnerské vztahy pro něj nikdy nebyly podstatným tématem, avšak byl po propuštění z nemocnice stejně jako ona bez přístřeší, a proto se rozhodli, že půjdou společně pobývat do domu, ve kterém se dříve odehrál zmiňovaný výbuch. Žili zde společně se dvěma psy. Uvedl, že se do domu vrátil jen kvůli této ženě, pocítil potřebu pro ni zajistit střechu nad hlavou. Setkání s touto ženou bylo pro něj světlým okamžikem jeho života. *„Ale bylo nám spolu fajn, konečně jsem měl někoho, kdo mi pomáhal a koho jsem měl rád.“* Jeho družka však zemřela, což velmi těžce nesl, byla to pro něj těžká ztráta. Byla jediný blízký člověk, kterého měl. Musel se tedy postarat o psy, které společně s jeho družkou vlastnili. Cítí k nim potřebu péče a velmi se na ně upnul, pověděl, že by byl rád, kdyby byl co nejdéle soběstačný, aby se o ně mohl starat a nebyli mu odebráni.

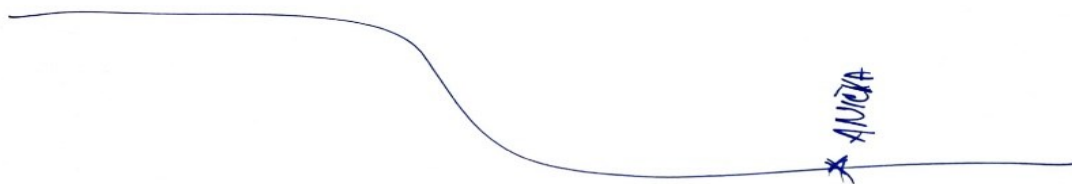
Diskurzivní kontext

Čtvrtý účastník výzkumu byl při vyprávění poměrně nejistý, občas se pousmál ale bylo zřejmé že ho jeho minulost tíží. Vyprávěl bez pomlček. Dvakrát nás upozornil na důležitost anonymity, která pro něj má velkou váhu. To bylo způsobeno především strachem z pomsty od lidí, kteří mu ublížili.

Čára života

Čtvrtému účastníkovi výzkumu jsme dali možnost namalování čáry jeho životního příběhu. Namaloval ji až po vyprávění. Na ose znázornil propad, který označoval, jak sám pověděl jeho životní chybu. Poté hvězdičkou znázornil setkání s Annou. Více však tuto kresbu nerozvinul ani nepopsal.

Obrázek 3 Čára života 4. ÚV

Pro orientaci v získaných datech jsme vytvořili přehled analyzovaných kategorií. Výstupy z analýzy narativů a interpretace výsledků budou popsány v následující podkapitole.

Tabulka 5 Přehled analyzovaných kategorií účastníků výzkumu

	1. ÚV	2. ÚV	3. ÚV	4. ÚV
Životní témata	Rakovina a další onemocnění.	Starost o nemohoucího manžela.	Rozvod.	Drogová minulost.
Jednání	Ovlivněna rodinou.	Vlastní rozhodnutí ovlivněné vnitřním pocitem.	V průběhu času se měnilo z vlastní iniciativy na žádost druhých.	Na přání rodičů. V dospělosti impulsivní.
Zápletky a figury	Násilnický otec, smrt syna, odchod manžela do vězení, nástup onemocnění.	Nehezké dětství, fyzický útok manžela v období těhotenství, diskriminace při žádosti o práci, problémy s nájmem.	Důvod rozvodu, průběh pracovní kariéry, pobyt v jiném kraji.	Zadlužení. Setkání s družkou. Výbuch domu.
Hodnoty a přesvědčení	Rodina. Nevzdávat se. Zdraví.	Dodržování nepsaných pravidel. Zdraví. Možnost zaměstnání.	Nějak bylo, nějak bude. Častější návštěvy dcer (rodina).	Peníze štěstí nepřinesou. Soběstačnost.
Obraz sebe a druhých	Vědomí vlastní zodpovědnosti. Nejdůležitější jsou děti, ostatní ji příliš nezajímali.	Sebe vnímá jako oběť situací. Ostatní jsou původci událostí v jejím životě.	Obraz sebe se časem měnil. Od dětství plnil požadavky druhých, tak je nadále přijímá.	Přebírá vinu za své jednání. Mimo osob z minulosti druhé vnímá neutrálně.

4.8 Interpretace dat

V této podkapitole se zaměříme na komparaci jednotlivých životních příběhů s ohledem na vytyčené výzkumné cíle, zároveň se také pokusíme zodpovědět výzkumné otázky.

Hlavním cílem výzkumu bylo analyzovat a popsat životní příběhy osob 60+, kteří jsou odkázáni na dávky hmotné nouze. Dále jsme zjišťovali klíčové momenty v životech těchto osob, jakou mají účastníci výzkumu zkušenost s odkázaností na dávky hmotné nouze a jaké jsou jejich životní podmínky.

Odkázanost na dávky hmotné nouze se dle statistiky ČSSZ (2022) ukazuje jako stále častější forma kompenzace nedostatečných finančních prostředků osob, které nedosahují podmínek pro přiznání starobního důchodu. Právě toto byl případ účastníků našeho výzkumu. Výzkumem bylo zjištěno, že hlavním důvodem odkázanosti na dávky hmotné nouze u účastníků tohoto výzkumu byla nesplněná doba pojištění k přiznání starobního důchodu. V jejich příbězích jsme mohli identifikovat další různé aspekty, které jim znemožňovaly důstojný život bez těchto podpůrných opatření, jako například nepříznivý zdravotní stav, nebo setkání se s diskriminací při snaze zajištění si přívýdělku. Ve výzkumu jsme se zároveň snažili pozorovat orientaci životních perspektiv těchto osob.

Z příběhů získaných formou narativních rozhovorů, jsme získali odpověď na dílčí výzkumnou otázku: **Jaké jsou klíčové momenty v životech osob starších 60 let odkázaných na dávky hmotné nouze?**

Pro každého účastníka byl bod zlomu v životě jiný. McAdams (2005) v přístupech ke zkoumání životních drah zdůrazňuje roli individuálních dispozic vyprávěcích, které se promítají do celého vyprávění narativu. Vyprávění životních příběhů je tedy velmi individuální záležitostí, proto k získaným datům musíme také takto přistupovat. V příběhu první účastnice výzkumu to byly především vleklé nemoci, se kterými se potýkala již od mládí, a které jí téměř znemožňovaly trvalé zaměstnání a kvalitní život. Vágnerová (2007) popisuje chronické onemocnění jako trvalé znevýhodnění, které ovlivňuje jedince ve všech oblastech jeho života. Chronické onemocnění se objevilo také v příběhu druhé účastnice výzkumu, jejímž životním tématem byla starost o nemohoucího manžela, ta její život ovlivnila na všech úrovních. Jinak tomu bylo u dvou dalších účastníků výzkumu. U třetího účastníka výzkumu byl hlavním tématem rozvod, který odstartoval řadu událostí v jeho životě, včetně ztráty zaměstnání a dobrovolného rozhodnutí k životu na ulici.

U čtvrtého účastníka výzkumu byl bod zlomu chvíle, kdy se rozhodl začít s výrobou a distribucí návykových látek.

K dalším důležitým momentům, které výrazně ovlivnily životy jedinců patřilo například úmrtí syna první účastnice výzkumu, u druhé účastnice výzkumu to byl útok jejího manžela v období těhotenství, po kterém skončila na několik měsíců v kómatu. U třetího účastníka výzkumu bylo podstatným tématem práce automechanika a také život v jiné části republiky. Ve vyprávění čtvrtého účastníka výzkumu se objevila chvíle, kdy byl v ohrožení života, kvůli výbuchu domu, ve kterém probíhala výroba návykových látek, které byl sám účasten. Zároveň byl čtvrtý účastník výzkumu jediný z vyprávějcích, který dokázal uvést i světlý životní moment, čímž bylo setkání s jeho družkou.

Rozdílnost v pohledu na své životní témata se ukazovala především v náhledu na důvody, které jejich stav způsobily. Všichni kromě druhé účastnice výzkumu dokázali převzít zodpovědnost za následky svých činů a uvědomovali si také zodpovědnost za vlastní život. Druhá účastnice výzkumu však svoji osobu v několika situacích vylíčila jako oběť, která nemůže pro změnu nic dělat. S odstupem času ale přiznala, že se nejspíše mohla zachovat jinak, což ukazuje na jakousi sebereflexi, kterou dříve nepodstupovala. Rozhodování a jednání v jejich životech bylo často v kombinaci s představami a požadavky jejich rodinných příslušníků. Pouze v případě neočekávaného těhotenství se první účastnice výzkumu rozhodla, že si dítě nechá i přes silnou nevoli její matky, kterou jinak vždy poslechla.

Lze tedy říci, že každé vyprávění životního příběhu obsahovalo klíčové momenty skládající se z událostí, které nesly velký podíl na tom, jakým životem žijí nyní.

Všichni vyprávějící se, kromě třetího účastníka výzkumu, setkali s nějakou formou násilí v rodině. Ve všech případech jsme také identifikovali výskyt nějaké formy závislosti. Mimo třetího účastníka výzkumu, který se stal závislý na alkoholu a později se rozhodl pro léčbu své závislosti se u ostatních účastníků výzkumu vyskytla závislost na alkoholu u rodinných příslušníků. U první účastnice výzkumu šlo o otce a také jejího muže. Podobný případ se ukázal i u druhé účastnice výzkumu. U první a druhé účastnice výzkumu bylo zjištěno násilí ze strany jejich partnerů podmíněné alkoholem. U druhé účastnice výzkumu nebylo možno tato data spolehlivě zjistit, jelikož rodina pro ni byla velmi citlivé téma, zjištěno bylo pouze to, že na dětství nerada vzpomíná a že nebylo příliš idylické, avšak u první účastnice výzkumu jsme mohli pozorovat typicky převzatý vzorec chování v rodině. Její otec se projevoval násilnicky po požití alkoholu, následně její muž také,

v tomto svazku setrvala stejně jako její matka, vztah se rozhodla ukončit až po zjištění opakované nevěry, čímž se od tohoto vzorce odklonila, jelikož její matka otce nikdy neopustila. O transgeneračním přenosu vzorců chování hovoří např. Vykopalová (2001), ta popisuje přenos vzorů chování z rodičů na děti. Děti, které žijí v rodině, kde se běžně vyskytovalo násilí si poté tuto zkušenost mohou přenášet do vlastních partnerských či rodinných vztahů.

U třetího a čtvrtého účastníka výzkumu byly vzpomínky na dětství popisovány jako běžné. V rodinné anamnéze třetího účastníka výzkumu se alkoholová závislost nevyskytovala. Podle získaných údajů byl jediný z jeho rodiny, který se s nějakým typem závislosti potýkal. U čtvrtého účastníka výzkumu se ukazovala potřeba úniku od reality, kterou nejspíše podvědomě zpozoroval u svého otce, který požíval alkohol. Sám využíval hru na automatech jako únik od problémů, do kterých dostal nejen sebe ale i jeho rodiče.

Z vyprávěných příběhů vplynuly také životní filozofie neboli životní přesvědčení jednotlivých vyprávějících. Ty se odvíjely od jejich vnitřního nastavení v průběhu života, to nám naznačuje, že nebyly vždy stejné a časem se měnily. U většiny účastníků výzkumu po letech převládalo odevzdání se situaci a čekání na to, co přijde bez většího zájmu na ovlivňování situace. V případě první účastnice výzkumu se ale ukázala odvaha v boji proti rakovině, kouření cigaret se však vzdát nedokázala. Pokud se jedná vyloženě o postoj k vlastní odkázanosti na dávky hmotné nouze a nepobírání starobního důchodu, žádného z respondentů tato situace velmi netíží, dokázali si najít způsob, jak vyžít. Třetí účastník výzkumu vyloženě vypověděl, že mu nevádí, že důchod nepobírá.

Ve všech vyprávěních byl patrný důraz na důležitost rodiny v životech, ne vždy to bylo v pozitivním slova smyslu. U první účastnice výzkumu a u třetího účastníka výzkumu byly vlastní děti vždy na prvním místě. Zároveň tito dva účastníci výzkumu založili vlastní rodinu ve velmi brzkém věku.

U všech účastníků výzkumu byl společný bod, kterým byl rozpad vztahu nebo manželství, a to z různých důvodů. Partnerství bylo pro všechny, kromě čtvrtého účastníka výzkumu, tématem pouze v produktivním období. Po ukončení vztahů o navázání dalších partnerských vztahů příliš zájem neprojevovali, a to ani v průběhu času, což u tří osob pramenilo převážně ze špatných zkušeností a zklamání, kterým si prošli. Pouze čtvrtý účastník výzkumu sám sebe označoval za samotáře a o partnerské vztahy úplně nestál v žádném životním období. Důvody rozpadu vztahů byla opakovaná nevěra, ve dvou případech to bylo úmrtí partnera a v jednom případě to byl rozvod.

Pro první a druhou účastnici výzkumu bylo důležitou hodnotou zdraví, jejich přáním bylo, aby jim zdraví vydrželo co nejdéle a aby se jejich zdravotní stav udržel alespoň na současné úrovni. Pro třetího účastníka výzkumu a bylo přáním, aby její jeho mladší dcera více navštěvovala a pro čtvrtého účastníka výzkumu bylo přání, aby zůstal co nejdéle a v nejvyšší možné míře soběstačný.

Všichni účastníci výzkumu se k zaměstnání, jakožto instituci stavěli pozitivně. O svých rodičích hovořili jako o pracovitých. Rodiče některých pracovali dokonce do vysokého věku. Od dětství jim byl tedy předáván obraz zaměstnání jako důležitého způsobu obživy. Všichni respondenti pracovali po dokončení středního vzdělání v oboru, ve kterém byli vyučeni. Vícekrát změnili zaměstnání všichni z nich. U třetího a čtvrtého účastníka výzkumu se po jejich životních zlomech objevila nelegální práce. Kdežto u první i u druhé účastnice výzkumu byla ztráta nároku na starobní důchod podmíněna nevědomostí a slabou informovaností o možnostech náhrady mzdy v období po ztrátě zaměstnání, nebo ve chvíli, kdy se obě rozhodly věnovat se péči o rodinné příslušníky. V tomto období bylo pro tyto dvě ženy podstatné řešení situací týkajících se rodiny. Muži nevnímají, že by hledání zaměstnání v dnešní době bylo nějak zvlášť složité, oba vypověděli, že pokud chtějí, vždy si přivýdělek najdou. Ženy však tvrdily opak, dle nich je v dnešní době složité najít zaměstnání nebo jen brigádu především v závislosti na jejich zdravotním stavu. Jedna z žen se také setkala s diskriminací na základě jejího zdravotního stavu.

K dílčí výzkumné otázce: **Jaké jsou životní podmínky příjemců dávek hmotné nouze?** bylo zjištěno, že jejich podmínky jsou rozmanité. Výrazné problémy s bydlením až na druhou účastnici výzkumu, které hrozí vyhození z bytu, nemají. Ženy bydlí v bytech na ubytovnách, kde platí nájem, muži bydlí v domech, které jsou ve vlastnictví jiných osob, nemají však sepsány žádné smlouvy ohledně pronájmu. Všichni vypověděli, že k životu na místě, kde zrovna pobývají mají vše, co potřebují, nikdo z nich nezmiňoval výrazný nedostatek v oblasti bydlení.

Z výpovědí účastníků výzkumu jsme získali odpověď na dílčí výzkumnou otázku: **Jaké zkušenosti mají příjemci s odkázaností na dávky hmotné nouze?**

Účastníci výzkumu vnímají dávky hmotné nouze jako pomoc, většina z nich však vypověděla, že by uvítali zvýšení dávek, neuváděli ale, že by stávající částky nebyly dostatečné k zajištění jejich základních potřeb na společensky uznávané hranici. První účastnici výzkumu se dokonce v měsíci podaří i něco ušetřit, kdežto například čtvrtý účastník výzkumu sice vypověděl, že kdyby si občasně nenašel výpomoc, neměl by dostatek

financí, ale zároveň uvedl, že peníze pro něj nepředstavují záruku kvalitního života. Zkušenost účastníků s odkázaností na dávky hmotné nouze je tedy individuální záležitostí, lze však říci, že nikdo z nich nevykazuje závažný problém v zajišťování základních životních potřeb, pokud disponují s částkami, které jsou jim momentálně přiznány.

Vágnerová (2007) uvádí, že pokud se jedinci v životě nepodaří dosáhnout svých životních cílů, je na místě akceptovat, co se již nedá změnit a zaměřit svou pozornost k tomu, co se mu naopak v životě podařilo. Podobný přístup bylo možno sledovat u životních perspektiv zkoumaných osob. Všichni z účastníků výzkumu jsou se svojí současnou situací smířeni. Byla u nich však zjištěna převaha orientace na současnost, u některých byl zpozorován stále velký vliv minulých událostí, které je velmi poznamenaly a bylo pro ně obtížné o nich vyprávět. Dále jsme při sledování perspektiv osob v průběhu vyprávění zjistili, že u všech se náhled na vlastní život časem měnil. Změna životní perspektivy nastala ve chvílích, kdy byly osoby konfrontovány se situacemi, které byly klíčové v jejich životě. Změny přišly především s pocity zklamání nebo po psychicky náročných událostech, kterými si prošli všichni. Jak bylo zmíněno, z analýzy životních příběhů vyplynulo, že účastníci výzkumu se orientují na současnost a jsou také velmi ovlivněni negativními vzpomínkami z minulosti. Nad budoucností příliš nepřemýšlí.

ZÁVĚR

Diplomová práce se zabývala tématem životní perspektivy osob starších 60 let, kteří jsou odkázáni na dávky hmotné nouze. Práce byla rozdělena na dvě části, teoretickou a praktickou. Část teoretická byla rozčleněna do tří stěžejních kapitol, které jsou úzce spjaty s tématem práce. Informace byly získávány především z odborné literatury, legislativních dokumentů v kombinaci s odbornými a internetovými zdroji. Cílem teoretické části bylo vytvořit pilíře pro celkové pochopení problematiky a umožnit tak čtenáři komplexní pohled na tematiku, kterou práce zkoumá.

Praktická část byla věnována výzkumnému šetření, které zkoumalo životní příběhy osob starších 60 let, kteří jsou odkázáni na dávky hmotné nouze. K získání dat bylo využito kvalitativní metody narativních rozhovorů. S nasbíranými daty bylo následně pracováno pomocí narativní analýzy, kde byly analyzovány a popsány jednotlivé kategorie, které se ve vypovězených příbězích nacházely.

Záměrem výzkumného šetření bylo nahlédnout do problematiky odkázanosti osob 60+ na dávky hmotné nouze a sledovat tak životní perspektivu těchto osob pomocí analýzy jejich životních příběhů. Důvodem zaměření na toto téma bylo povšimnutí si statistických údajů zkoumaných v letech 2021 a 2022 ČSSZ, které ukazují na strmý nárůst příjemců těchto dávek právě ve věkové kategorii 60+. Potřeby této věkové skupiny jsou odlišné od jiných věkových skupin, proto jsme považovali za důležité zjistit, zda je pro ně pomocná síť dostatečná či nikoli.

Pomocí získaných vyprávění se nám podařilo analyzovat a popsat životní příběhy 4 osob starších 60 let, kteří mají zkušenost s odkázaností na dávky hmotné nouze. V každém příběhu jsme identifikovali klíčové životní momenty, které nám mohly pomoci s pochopením současné situace těchto osob. U každé z osob, které se výzkumu zúčastnily se objevil určitý moment, po kterém se jejich život velmi změnil. K získaným datům bylo potřeba přistupovat individuálně, jelikož každý z příběhů byl jiný a obsahoval jiná životní témata. Společné však měly to, že každý z těchto klíčových momentů měl převážný podíl na jejich současné situaci, a to především v případě, kdy nedosahovali dobou pojištění na starobní důchod. Z jejich výpovědí nám bylo také objasněno, v jakých životních podmínkách současně pobývají a zdali jsou to pro ně dávky hmotné nouze dostačujícím příjmem. Životní podmínky vyprávějících byly různé, avšak každý v nich dokázal žít bez větších problémů a měnit by je nechtěl. Jejich celková zkušenost s odkázaností na dávky

hmotné nouze byla pozitivní. Částky, které jsou jim poskytovány jsou pro většinu dostačující, ale i přes to se někteří z nich pokoušejí najít si přivýdělek. Ze získaných výpovědí tedy vyvozujeme, že částky, které jsou těmto konkrétním osobám přiznány jsou pro reálné zajištění jejich základních potřeb adekvátní. Jejich představou by však bylo zvýšení částek v průměru o 1-3 tisíce, čímž by, dle nich, byla zajištěna lepší kvalita života. Všichni z účastníků výzkumu jsou se svojí současnou situací smířeni.

Domníváme se, že cíle diplomové práce se podařilo naplnit, zároveň byly zodpovězeny výzkumné otázky. Při sledování životních perspektiv těchto osob byla zjištěna převaha orientace na současnost, u některých byl zpozorován stále velký vliv minulých událostí, které je velmi poznamenaly.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

1. BAUM, Detlef, 2014. *Výzkumné metody v sociální práci*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě. ISBN 978-80-746-439-03.
2. BOČKOVÁ, Lenka, Šárka HASTRMANOVÁ a Egle HAVRDOVÁ, 2011. *50+ aktivně: fakta, inspirace a rady do druhé poloviny života*. [Praha]: Respekt institut. ISBN 978-80-904153-2-4.
3. BUDAI, David, 2020. *Do důchodu bez nemilých překvapení: jak se vyznat ve výpisu důchodového pojištění a na co si dát pozor*. V Praze: David Budai. České důchody. ISBN 978-80-907827-0-9.
4. CHRZ, Vladimír, 2004. *Výzkum jako narativní rekonstrukce* In M. Miovský, I. Čermák, & V. Řehan (Eds.), *Kvalitativní přístup a metody ve vědách o člověku III.*, Nakladatelství Univerzity Palackého.
5. ČELEDOVÁ, Libuše, Zdeněk KALVACH a Rostislav ČEVELA, 2016. *Úvod do gerontologie*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum. ISBN 978-80-246-3404-3.
6. ERIKSON, Erik H., 2002. *Dětství a společnost*. Praha: Argo. ISBN 80-7203-380-8.
7. KACZOR, Pavel, 2022. *Sociální systém ČR*. Praha: Oeconomica, nakladatelství VŠE. ISBN 978-80-245-2443-6.
8. HAŠKOVCOVÁ, Helena, 2010. *Fenomén stáří*. Praha: Havlíček Brain Team. ISBN 978-80-87109-19-9.
9. HAŠKOVCOVÁ, Helena, 2012. *Sociální gerontologie, aneb, Senioři mezi námi*. Praha: Galén. ISBN 978-80-7262-900-8.
10. HEGYI, Ladislav, 2012. *Sociálna gerontológia*. Bratislava: HERBA. ISBN 978-80-89171-99-6.
11. HENDL, Jan, 2008. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-485-4.
12. HEŘMANOVÁ, Eva, 2012. *Koncepty, teorie a měření kvality života*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON). Studijní texty (Sociologické nakladatelství). ISBN 978-80-7419-106-0.

13. KŘIVOHLAVÝ, Jaro, 2015. *Pozitivní psychologie*. Praha: Portál. Psychologie (Portál). ISBN 978-80-262-0978-2.
14. OLŠOVSKÝ, Jiří, 2011. *Slovník filozofických pojmů současnosti*. Praha: Grada Publishing. ISBN 978-80-247-3613-6.
15. ONDRUŠOVÁ, Jiřina, 2011. *Stáří a smysl života*. Praha: Karolinum. ISBN 978-80-246-1997-2.
16. PAULÍK, Karel, 2017. *Psychologie lidské odolnosti*. Praha: Grada. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-5646-2.
17. PLAMÍNEK, Jiří, 2013. *Sebepoznání, sebeřízení a stres: praktický atlas sebezvládnutí*. Praha: Grada. Management (Grada). ISBN 978-80-247-4751-4.
18. PTÁČKOVÁ, Hana a Radek PTÁČEK, 2021. *Psychosociální adaptace ve stáří a nemoci*. Praha: Grada. Psyché (Grada). ISBN 9788027108763.
19. SLEZÁČKOVÁ, Alena, 2012. *Průvodce pozitivní psychologií: nové přístupy, aktuální poznatky, praktické aplikace*. Praha: Grada. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-3507-8.
20. SELIGMAN, Martin E. P., 2014. *Vzkvétání: nové poznatky o podstatě štěstí a duševní pohody*. V Brně: Jan Melvil. Pod povrchem. ISBN 978-80-87270-95-0.
21. SÝKOROVÁ, Dana, 2007. *Autonomie ve stáří: kapitoly z gerontosociologie*. Praha: Sociologické nakladatelství. Studie (Sociologické nakladatelství). ISBN 978-80-86429-62-5.
22. ŠMAJSOVÁ BUCHTOVÁ, Božena, Josef ŠMAJS a Zdeněk BOLELOUCKÝ, 2013. *Nezaměstnanost*. Praha: Grada. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-4282-3.
23. ŠRAMO, Ján, 2012. *Příprava na stáří*. Praha: Občanské sdružení Melius. ISBN 9788087638002.
24. TOŠNEROVÁ, Tamara, 2002. *Ageismus: průvodce stereotypy a mýty o stáří*. Praha: Ambulance pro poruchy paměti. ISBN 80-238-9506-0.
25. URBANCOVÁ, Hana, 2017. *AGE management v organizacích: praktické využití a přínosy*. Praha: Wolters Kluwer. ISBN 978-80-7552-772-1.
26. VÁGNEROVÁ, Marie, 2007. *Vývojová psychologie II.: dospělost a stáří*. Praha: Karolinum. ISBN 978-80-246-1318-5.

27. VYKOPALOVÁ, Hana, 2001. *Sociálně patologické jevy v současné společnosti*. Olomouc: Univerzita Palackého. ISBN 80-244-0337-4.
28. VOJTÍŠEK, Petr, 2012. *Výzkumné metody*. Praha: Vyšší odborná škola sociálně právní, 2012. ISBN 978-80-905-1093-7.
29. ŘIHÁČEK, Tomáš, Ivo ČERMÁK a Roman HYTYCH, 2013. *Kvalitativní analýza textů: čtyři přístupy*. Brno: Masarykova univerzita. ISBN 978-80-210-6382-2.

INTERNETOVÉ ZDROJE

1. ANTOŠOVÁ et al., 2016. Analýza kvality života seniorů v České republice. *Ministerstvo práce a sociálních věcí* [online]. [cit. 2023-03-17]. Dostupné z: https://www.mpsv.cz/documents/20142/372809/Kvalita_zivota_senioru_-_finalni_verze.pdf/47641324-d8b7-56ac-2e78-b7ab3b83fb5a
2. BUDAI, David, 2022. Stát usnadnil příspěvek na bydlení, nejvíce důchodcům. Premiér: Další statisíce lidí získají pomoc. *České důchody* [online]. [cit. 2023-03-16]. Dostupné z: <https://ceskeduchody.cz/zpravy/stat-usnadnil-prispevek-na-bydleni-nejvice-duchodcum-premier-petr-fiala-pomoc>
3. ČESKÁ SPRÁVA SOCIÁLNÍHO ZABEZPEČENÍ, 2022. *Statistická ročenka z oblasti důchodového pojištění* [online]. Praha [cit. 2023-01-20]. ISBN 978-80-87039-67-0. Dostupné z: <https://www.cssz.cz/web/cz/statisticke-rocenky>
4. ČESKÁ SPRÁVA SOCIÁLNÍHO ZABEZPEČENÍ, 2023. Starobní důchod. *Česká správa sociálního zabezpečení* [online]. [cit. 2023-03-17]. Dostupné z: <https://www.cssz.cz/starobni-duchod>
5. ČESKO, 1995. Zákon č. 115/1995 Sb., o důchodové pojištění. In *Sbírka zákonů České republiky*. Dostupné také z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1995-117>
6. ČESKO, 1995. Zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře. In *Sbírka zákonů České republiky*. Dostupné také z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1995-117>
7. ČESKO, 2007. Zákon č. 111/2006 Sb. o pomoci v hmotné nouzi. In *Sbírka zákonů České republiky*. Dostupné také z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2006-111>

8. ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD, 2021. Životní podmínky (EU-SILC) - Metodika. *Český statistický úřad* [online]. [cit. 2023-03-17]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/zivotni-podminky-eu-silc-metodika>
9. ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD, 2022. Senioři v ČR v datech. *Český statistický úřad* [online]. [cit. 2023-03-16]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/documents/10180/165397788/31003422.pdf/7e1fd9c7-e5fb-4155-9e88-882ba3cb1712?version=1.5>
10. ČT24, 2023. Dnešní třicátníky čeká penze v 68 letech, ukazuje interní dokument ministerstva práce. *Česká televize: ČT24* [online]. 12. 2. 2023 [cit. 2023-03-19]. Dostupné z: <https://ct24.ceskatelevize.cz/domaci/3564561-dnesni-tricatniky-ceka-penze-v-68-letech-ukazuje-interni-dokument-ministerstva-prace>
11. DIENER, Ed a Katherine RYAN, 2009. Subjective Well-Being: A General Overview. *South African Journal of Psychology* [online], **39**(4), 391-406 [cit. 2023-04-05]. ISSN 0081-2463. Dostupné z: doi:10.1177/008124630903900402
12. LEVY, Becca R. et al., 2002. Longevity increased by positive self-perceptions of aging. *Journal of Personality and Social Psychology* [online]. **83**(2), 261-270 [cit. 2023-03-23]. ISSN 0022-3514. Dostupné z: doi:10.1037//0022-3514.83.2.261
13. MCADAMS, Dan P. Studying Lives in Time: A Narrative Approach. *Advances in Life Course Research* [online]. 2005, **10**, 237-258 [cit. 2023-04-10]. ISSN 10402608. Dostupné z: doi:10.1016/S1040-2608(05)10009-4
14. MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ ČR, 2021. Strategický rámec přípravy na stárnutí společnosti 2021-2025. *Ministerstvo práce a sociálních věcí* [online]. [cit. 2023-03-17]. Dostupné z: https://www.mpsv.cz/documents/20142/372809/Strategicky_ramec_pripravy_na_starnuti_spolecnosti_2021-2025.pdf/99bc6a48-abcfe555-c291-1005da36d02e
15. MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ ČR, 2023. Pomoc v hmotné nouzi. *Ministerstvo práce a sociálních věcí* [online]. [cit. 2023-03-17]. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/pomoc-v-hmotne-nouzi>
16. KUTNOHORSKÁ, Jana, 2019. Koncept aktivního stárnutí. *Senior zone* [online]. [cit. 2023-03-17]. Dostupné z: https://www.seniorzone.cz/33/koncept-aktivniho-starnuti-uniqueidmRRWSbk196FNf8-jVUh4Er0GQgsOusWM2XMWprlgE_I/

17. HOVORKOVÁ, Kateřina, 2022. Učí se pomalu, v práci často chybí. Starší lidé ve firmách čelí mýtům, říká vědkyně. *Aktuálně.cz* [online]. [cit. 2023-03-17]. Dostupné z: <https://zpravy.aktualne.cz/finance/neumeji-s-technologiami-jsou-pomali-vedci-chteji-resit-diskr/r~9a433054ef0111ec93abac1f6b220ee8/>
18. SVOBODA, Michal, 2007. Biografická metoda v antropologii. *Katedra antropologie FF ZČU* [online]. [cit. 2023-01-22]. Dostupné z: <http://www.antropologie.org/cs/publikace/prehledove-studie/biograficka-metoda-v-antropologii>
19. ÚŘAD PRÁCE ČR, 2023. Mimořádná okamžitá pomoc. *Úřad práce ČR* [online]. [cit. 2023-03-17]. Dostupné z: <https://www.uradprace.cz/mimoradna-okamzita-pomoc>
20. VRTĚLOVÁ, Kateřina, 2014. Dá se žít bez cílů? Stále jen odškrtnout naplánované položky časem unaví. (“Dá se žít bez cílů? | Psychologie.cz”) Máme ale na vybranou? *Psychologie.cz* [online]. [cit. 2023-02-28]. Dostupné z: <https://psychologie.cz/da-se-zit-bez-cilu/>
21. WIJA, Petr, 2018. Ageismus. Mýty a stereotypy o stáří a stárnutí. *Metodický portál RVP.cz* [online]. [cit. 2023-03-06]. Dostupné z: <https://clanky.rvp.cz/clanek/c/GVI/21662/AGEISMUS-MYTY-A-STEREOTYPY-O-STARI-A-STARNUTI.html>

SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK

apod.	a podobně
č.	číslo
ČSSZ	Česká správa sociálního zabezpečení
ČSÚ	Český statistický úřad
DHN	Dávky hmotné nouze
MPSV	Ministerstvo práce a sociálních věcí
např.	například
Sb.	Sbírka
tj.	to jest
SOŠ	Střední odborná škola
ÚP	Úřad práce
ÚV	Účastník výzkumu

SEZNAM OBRÁZKŮ

Obrázek 1 Čára života 1. ÚV	55
Obrázek 2 Čára života 3. ÚV	63
Obrázek 3 Čára života 4. ÚV	67

SEZNAM TABULEK

Tabulka 1 Osm věků člověka dle Eriksona (2001).....	12
Tabulka 2 Prvky well-being dle Seligmana (2014)	14
Tabulka 3 Psychické dimenze well-being dle Křivohlavého (2015).....	16
Tabulka 4 Výběrový soubor	46
Tabulka 6 Přehled analyzovaných kategorií účastníků výzkumu.....	68

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha P I: Vyprávění první účastnice výzkumu

PŘÍLOHA P I: VYPRÁVĚNÍ PRVNÍ ÚČASTNICE VÝZKUMU

Dobrý den paní..., ještě jednou Vám chci poděkovat za ochotu k rozhovoru, vím, že toto téma není jednoduché, pokud by Vám bylo cokoli nepříjemné, nebo se o tom nechtěla bavit stačí říct. Jak jsme se předtím domlouvaly vše bude anonymní, jména ani žádné další citlivé informace nebudou v přepisu sděleny.

Zkuste mi prosím povědět nějaké základní informace o vaší osobě, kolik vám je let, kde žijete a tak dále,

V říjnu mi bude 61 let a žiji sama, víte, jak vám to mám říct...^{VĚK} ^{STUD?} ^{PROSTRĚDÍ} na ubytovně.

Jak se vám tam žije, dá se to?

^{NESTEŽUJI SI} Jako dá se to, je to trochu dražší a kvůli tomu, že jsem tu sama tak celkově platím 9700 Kč ale dostávám nějaké peníze na bydlení, takže tak tak vyjdu, ale já nejsem náročná, ^{POHOC} ^{NESTEŽUJI SI} ^{MYSLÍVA OSTATNÍ} musím se taky ^{DŮLEŽITOST RODINY} uskromnit mám děti, holky, tak jim chci taky něco dát, když mi třeba přijdou pomoci a tak.

Pokud nebudete proti, přesunula bych se k období vašeho dětství, jak na něj vzpomínáte?

^{OBJEKTIVNÍ POHLED} Nooo dětství jsem měla takové zvláštní, i dobré i špatné. Moji rodiče...moje matka pracovala hodně let v JZD a můj otec také, jen si bohužel rád vypil a potom dost řádlil. Když byl napitý dost tak i matku sem tam bil, takže jsme zažívali dost strachu. Pokud byl střízlivý tak paráda ale jak se napil, tak konec. Otec byl pracovitý ale jak se napil, tak to začalo, ale tak co se dalo dělat. Maminka trpěla s námi, chodila do práce nevyspalá, protože když byl otec napitý tak řádlil dost dlouho, než klesl a spal. ^{NEPUSCILA OTE} ^{OVLIVNĚNÍ CELE RODINY NÁSLIV} ^{ZÁŘEČKA - MÁMKA} Vzpomínám si, že i my děcka jsme byly ve škole takové divné, protože jsme nebyly vyspalé a mamka, když chodívala do práce na ráno na 4 hodiny tak potom když mohla tak utíkala za námi do školy z práce a nosila nám svačiny. Tehdy jsem nosila dlouhé vlasy, a protože maminka nebyla doma, když jsme vstávaly tak mi česala vlasy na chodbě ve škole, když nám přinesla ty svačiny až mohla.

Potom, když už jsme byli starší tak už to bylo lepší, protože on už potom přestával i pít a už jsme se ho ani tak nebály, protože jsme byli větší a dokázaly jsme se už i matky zastat rozumíte, takže on si už tak nemohl dovolovat na ni. No a otec krom toho JZD dělal i po stavbách a pak začal dělat v lese, kde byl strašně moc roků a by strašně oblíbený a byl velikánský pracant. ^{VELKÝ KLADNÝ VZTAH K PRÁCI} Bez té práce nemohl vůbec byt. Co se týče práce to na něj nemohu říct ani matka. Ona, když byla v důchodě tak začala dělat v sodovkárně a tam to taky byla těžká práce, zvedat ty flašky a tak. No a můj otec pracoval v tom lese do 70 let a celou dobu tam chodil pěšky do té práce, kolik kilometrů představte si. Oba byli hodně pracovití. Až když jsme byli starší tak jsme se měli dobře.

"BERUTO JAK TO JE"

Podle mě si uvědomoval, že nám ubližuje ale já jsem to brala tak, že jak si dal ten alkohol, tak ani nevěděl co dělá, že to ani nebyl on, ale na druhý den, jak vystřízlivěl to byl úplný pohodář. Pak přestal pít, protože byl aj nemocný a já jsem ho měla strašně v oblibě, on byl jako i na mě osobně velice hodný a aj na sestru, měl nás holky rád a aj mně pomáhal i s matkou, protože jsem zůstala sama se třemi dětmi. No a pamatuju si, že jsme měli pak takový rodinný zvyk, že když se něco slavilo tak jsme se sešli všichni u rodičů a tam jsme se krásně bavili, to bylo něco krásného.

NEVLASTNÍ SROUZENCI

Noo a mám dva bratry a sestru ale z matčiny strany mám ještě dvě starší sestry a otec měl taky nějaké děti, ale z té jeho strany nikoho neznám, myslím že to byli bratr a sestra, s těma jsme ve styku nebyli ale s těmi sestrami to jsme byli, ti vyrůstali s námi. Třeba jedna moje sestra tady se mnou bydlí vedle. No a teď je to nedávno, vlastně rok, co mi umřela jedna z těch nevlastních sester, co žila na Slovensku a ta druhá žije taky na Slovensku, ale s tou až tolik ve styku nejsem, naposledy jsme se viděly na pohřbu.

SPOLEČNOST

RODINNÉ POUČO

Ta sestra, co tady bydlí se mnou tak ta bydlela ve.... A měla tam velký barák koupenny, kde si přestěhovala i maminku, když onemocněla a starala se o ni, když náš otec umřel. Bydlela tam s nimi i moje dcera. No a ten barák co si koupili byl hodně veliký, velké pokoje a tak, pracovala na železnici tak si pak našetřili na barák tam kousek, ale pak už tam nechtěla být, že to bylo na ni moc velké tak si podala žádost tady na tento byt tady na ubytovně a bydlí vedle, já bydlím na A a ona na B.

Říkala jste, že sestra bydlela v tom velkém domě, tak vy jste v tu chvíli žila kde?

No já už jsem bývala tady, já už tady bývám určitě přes deset roků, do té doby jsem bydlela u rodičů.

PROSTŘEDÍ

Trochu se vrátím k té školní docházce, zkuste zavzpomínat.

No já jsem na to učení moc nebyla, tak tak jsem prolézala. Nebyla jsem nějaká, že bych nějak zvlášť učila, vždycky jsem procházela tak s těmi čtverkami, nebo trojkami.

BYL ZDE V LIV NEPODNETNĚHO PROSTŘEDÍ?

No a začala jsem pak učit na přadlenu, a to jsem šla pak hned dělat, ale musela jsem odtud odejít, protože jsem měla silný zánět průdušek, pak jsem dělala v závodě na zpracování bavlny, ale musela jsem také odejít, protože se mi tam dělalo špatně, vlastně doteď mám chronické záněty totiž. Chvilku jsem dělala ve Frutě a v mlékárně jako brigádnice no a pak jsem otěhotněla a už jsem zůstala jen s dětmi doma. No dlouho jsem nepracovala, dohromady to bude něco málo dva roky, možná ani né.

ZAMĚSTNÁNÍ - PŘERUŠENO MENOCEMI NASL. TĚHOTENSTVÍ

ŽIVĚNÍ - ONEMOCNĚNÍ

Děti jsem měla po roce a půl nebo tak nějak (uvedla roky narození a jména-nepřepisují). Posledního jsem měla syna, ten měl vadu řeči, tak jsem zůstala doma kvůli němu protože musel chodit do speciální školy, školky tak už jsem do práce nešla, zůstala jsem prakticky doma no a...špatně se mi o tom mluví... -DALŠÍ PŘEKÁŽKY (STAROST O RODINU)

V pořádku, můžeme jít dál pokud o tom nechcete mluvit.

Syna v nedožitých 11 letech přejelo auto, sice je to už přes 30 let ale pořád je to pro mě těžké. ^{ZTRATA SYNA}
Vlastně po tomto jsem zůstala s dcerami sama. Měla jsem sice přítele, ale s tím jsem se rozešla, protože to byl taky takový proutník jako otec dcer. V té době jsem byla jak na úřadě práce, tak na sociálce jenomže do toho přišly moje nemoci. Měla jsem ten silný zánět průdušek, měla jsem i Dnu, prodělala jsem operaci štítné žlázy no, a to co máme rodové je rakovina. byla jsem čtyřikrát operované prso, takže ty nemoci šly tak za sebou. Nakonec jsem skončila tak, že mi to prso museli odebrat. Jezdila jsem na ozařování no a od té doby jsem pořád na té sociálce. Pak jsem chytla zánět i do druhého prsa, takže mi také dělali zákrok, takže jedno už nemám vůbec do druhé je taky poškozené. Chodím na onkologické léčení, taky mám cukrovku a pořád tu DNU, takže řeknu vám, že to je otřes. Snažím se abych žila, co mi jiného zbývá, musíme to brát, jak už to je. ^{PŘÍSTUP}

ZIVOTNÍ JÉMA
HLAVNÍ

Obdivuji váš přístup.

Jééé no řeknu vám. Já když jsem zjistila, že mám tuto nemoc, tak jsem si myslela že se zblázním, jenže člověk když začne upadat, tak to je konec no tak jsem si řekla že to v žádném případě. Říkala jsem si pro sebe: „Ty to zvládneš!“, jinak to prostě nejde, s takovou bych to jinak nezvládla tu nemoc. Říkala jsem si, že to musím brát tak jak to je, to chemo a tak. Nejhorsí ale bylo, když mi začaly padat vlasy. já jsem si myslela že se zblázním. člověk má vlasy a najednou je ta hlava holá ale zvládla jsem to všechno, naštěstí to všechno dobře dopadlo. To ozařování jsem měla prakticky nejvíc co jde, hodně silné. To ozařování to jsem měla půlku těla spáleného...No teď chodím na ty kontroly a na krev. Člověk si musí říkat, že musí jít dál, musí jít dál, jinak se z toho zblázní. ^{PŘÍSTUP}

Muselo to být složité období.

No chvílku se mnou byl a býval ten přítel jenže...jak vám to mám říct...prostě co vám to pomůže? Když člověk chodí na to chemo, tak to prostě ať pak cokoli sníte nebo vypijete, jste bez chuti, vše jde z člověka ven, je mu špatně. Třeba po těch třech, čtyřech dnech, kdy už mi bylo trochu lépe jsem se mohla najíst ale na další den jsem měla další chemo, takže to šlo ^{ČLOVĚK TO MUSÍ ZVLÁDNOUT SÁM}

všechno někam, no byla to katastrofa. Ale řeknu to narovinu zvládala jsem to prakticky všechno sama. ^{CHYBĚVÍCI OPORA}

Ještě se zkusme vrátit k tomu období školy, co třeba nějakí známí nebo přátelé ze školních let, vztahy a tak dále.

^{HISTO KDE SE CÍTLA DOBRĚ}
Ve škole jsem se cítila dobře, měla jsem hodně kamarádů i kamarádek. Ale už nikoho moc nevidám, jen chodím k očnímu, to je můj spolužák ale holky to už vůbec

Pak, to už jsem měla děti, no moje první dcera se narodila a měla jsem teprve 3 měsíce 18 let, moje matka myslela že mě zabije, když zjistila že jsem těhotná, řkala mi, že si pokazím život a že ať jdu na potrat, chtěla ať to dám pryč, jenže já jsem ji neposlechla no a potom jak byla ráda že ji má, jéžiš ta byla ráda. Každý den, když šla z práce ze sodovkárny tak jsem jí malou nachystala a hned ji brala na procházku, na to ráda vzpomínám. Člověk je mladý, hloupý, ^{SEBĚREFLEKCE} nepřemýšlí a už to bylo. Předtím jsem s žádným klukem vyloženě nechodila, jako kamarádi jsme byli, ale moje matka ta byla jak policajt, fakt nekecám, jen nás zahlédla venku a už jsem si řkala že je zle, že už jde stíhačka. Hodně jsem se kamarádila s jedním klukem, ale já jsem s ním nespala. No ale pak jsem si řkla, že už s ním chodím dlouho no tak jsem to zkusila taky a samozřejmě jsem i hned otěhotněla.

^{ZAPLETILA - MUŽ VE VĚZENÍ}
No...já jsem měla strašně krutý život s ním. Když měla první dcera tři měsíce tak šel sedět. On si taky sem tam vypil, jenže on se rád rval. Vždycky měl nějaký problém a za to šel sedět. Vrátil se domů, druhá dcerka měla 8 měsíců a šel sedět zase. Vrátil se po tom roce, vždycky tam zůstal tak rok. Jak se vrátil domů. tak jsme měli syna. No a pak se zase něco stalo ale to už si dovolil moc, to zvedl ruku na policistu, porval se s ním v hospodě, a to už dostal 4,5 roku.

^{VZTAHY NEBYLY PRIORITY, DĚTI JSOU NEJDŮLEŽITĚJŠÍ}
Já jsem celou dobu na něj čekala, bez chlapa, zajímaly mě jen děcka. Syn měl toho 4,5 roku, když se vrátil. Ale to zas začalo něco dalšího, já vám to řeknu, jak to bylo, on byl velká nevěrník, ^{OPĚT ALKOHOL A NEVĚRA} on pokaždé když se napil tak se někoho chvil a už jsem toho měla plné zuby. Moje jedno veliké štěstí bylo že už jsem potom nemohla otěhotnět, už to nešlo, já jsem byla šťastná úplně, jinak bych měla asi další dítě, protože já bych na potrat nikdy nešla, a to že už jsem nemohla otěhotnět mě jediné zachránilo. No byla jsem s ním ještě asi rok. No, když vám řeknu, že jsem měla sousedku kamarádku, se kterou se chodil bavit (název podniku), užíval si s ní a já jsem to nevěděla. Její bývalý manžel, to byl můj kamarád mi říkal ať si na ni dávám pozor. Ona chodila ke mně každé ráno na kafe, to byla taková drzost její. Řekla jsem mu a dost, už to stačilo, rozešla jsem se s ním a bylo. Ale řeknu vám, že jsme do teď kamarádi. Normálně se bavíme, on že pak přišel na Slovensko, od mojí sestry si vzal dceru, to taky nebylo hezké, co udělal, to byla taky

hrůza. To byl vyloženě horor toto. Jenže ona byla taková žárlivá a když už jí měl plné zuby tak utekl zpátky sem na chvílku a pak zas odjel zpátky, tehdy jsem bydlela (město) s dcerou, 10 let jsem tam bydlela. Po pár letech se zas vrátil sem no a já jsem začala, to je až k smíchu, prostě dali jsme se zase dohromady. No a s ním jsem se přestěhovala zase zpátky a na tu ubytovnu, kde jsem teď, bydleli jsme tu spolu. Jenže kdybych já věděla, co mě tady s ním čeká, tak tam v životě nepůjdu, No zase mě čekalo to samé, ty jeho holčičky. Ale zase nemůžu říct, on byl velký pracant, velký dřič, na práci nebyl lempl. Jenže pak padl pátek, byly diskotéky, zábavy a jeho kamarádky a už to začalo. Ale co, já jsem ho před rokem přesně na Štědrý den vyhodila, i když to byl jeho byt, že to mohl udělat spíš on. Od té doby, co jsme bydleli tam, on si přes internet našel holku z Každý víkend tam s ní trávil, u mě byl od pondělí do pátku a u ní pátek, sobota, neděle a v neděli od ní jezdil do práce. No to už jsem byla s nervama někde. Na ten Štědrý den jsem mu to pěkně osladila. Ale gól je to, že se nedávno vzali a teď si žije na vysoké noze. Ta jeho je zdravotní sestra, takže peníze mají. On si taky umí vydělat. Ale chodí za dětmi, když se tu staví, udělám mu kávu. Potřebné si vyřídí a jde zas zpátky.

Máte i nějaké vnoučata?

Jé ano, mám 8 vnoučat, už jsem i prababička. Jsou bezvadní, mají mě rádi, já mám ráda jich. Chodím za nimi na Vánoce. Když jsem nemocná, nebo mě třeba ta noha bolí, nebo rameno u toho prsa, tak dceři zavolám, že bych potřebovala větší nákup. Ona mě to nenechá tahat. Nakoupí mi, snad každý víkend.

Vracím se k prvnímu zaměstnání, jak jste jej hledala?

To bylo přímo ze školy, takže to jsem hledat nemusela. Bylo to všechno vyřízené přes tu školu, takže jsem tam jen nastoupila. Plat jsem měla docela dobrý. Bydlela jsem furt u rodičů, matka mi dala třeba pětistovku, protože já jsem peníze musela odevzdávat. Dnes není vůbec jednoduché si zaměstnání najít, pokud to vůbec jde, nemoci jsou velká překážka.

Přesouváme se k současnosti, váš celý příjem je tedy tvořen pouze dávkami hmotné nouze?

Já uznány příspěvek na živobytí, příspěvek na bydlení a doplatek na bydlení. Jenže když jsem nepracovala předtím a byla s dětmi tak mi chyběl rok a nemám nárok na vyplacení důchodu (starobního), takže to mi dorovnává ta sociálka, teď mi přidali i na bydlení. Nárok na důchod nemám. Byla jsem celou dobu nahlášená na ÚP ale pořád mi ten rok chyběl, nebylo možné udělat výměr.

Kdybyste si měla představit žít jinde a s jinými náklady, tak by to bylo složité?

To si neumím ani představit. Nevím, co bych dělala. Možná bych mohla bydlet u dcery, ale má děti, které chodí do školy, má povinnosti a já jsem zvyklá na svoje pohodlí. Mě stačí když sem za mnou přijdou, jsou tady hodinu dvě a už jsem ráda že pak můžu mít klid. -TA' RA'DA SVUJ KLID

Takže kdyby vám to třeba sama nabídla, tak byste nešla?

Ne. Já už jsem zvyklá, jak si udělám, tak mám, zatím můžu, tak mi to takto stačí. Jsem ráda že přijdou a pomůžou mi, ale bydlet bych s nimi nemohla. -t-

Tu částku, se kterou vy počítáte na měsíc je pro vás dostačující?

^{UŽÍVALA BY ZVLÁŠTĚ}
Musí mi to stačit, nic jiného mi nezbyvá. Kdyby byla vyšší tak by to bylo samozřejmě lepší. Aspoň o ty tři tisíce. Já mám částku, která mi zbyde cca 5000 pro sebe, z těch peněz musím pak zaplatit televizi, telefon, data a zbytek má pro sebe. Musím si nechávat ještě rezervu, třeba když jdu k doktorovi tak na prášky onkologické, na tlak, na cukr, nedoplácím tolik. Já to dělám tak, že já si koupím za 1000 korun maso, po těch balcích. Dám si to do mrazáku, pak už si jen dokupuji ty základní věci, chleba nebo salám. Peníze si rozdělím. Někdy jsem schopná si cca 2 tisíce ušetřit ještě. UŠETŘÍ

Když jste měla děti mladší, jezdili jste na výlety nebo dovolené?

^{DĚTEM ZAJISTIT NEZBYTNÉ MINIMUM}
Ne to ne, vůbec. Já jsem byla s nimi sama, ty děcka potřebovala hlavně oblečení, jídlo, svačiny a věci do školy. Já jsem měla už tehdy jen peníze od sociálky a z takových peněz jsem je sotva uživila. Jediné tak jsme byli v Luhačovicích nebo v zoo ale to bylo vše ale nebyly finance na nic jiného, ale myslím, že měli všechno, nemůžou říct, že by jim chybělo jídlo nebo oblečení.

Zkuste mi prosím popsat, jak probíhá váš den, od chvíle, co se vzbudíte.

Ráno vstanu, udělám si hygienu. Dám si vařit oběd, najím se a dívám se na televizi. Občas trochu poklidím, a to je všechno, není tady co dělat. Navštěvuji ty doktory, úřad práce nebo jsem s rodinou. Ve volném čase se dívám nejvíc na televizi, do města nechodím, nechci ^{JET} zbytečně utrácet a stejně s tou rukou nic tahat nemůžu, nechodím nikde, jsem ráda že jsem doma.

Kdybyste si mohla něco pro sebe přát, co by to bylo?

^{HODNOTA}
Hlavně zdraví. Protože já ty nemoci, z jedné vyjdu a do druhé vejdu. Tak aby to vydrželo.

To bude vše, ještě jednou vám moc děkuji za rozhovor.